

*EI MULLA OO MITÄÄN
HAPPY HAPPY ENJOY
MUISTOA LAPSUUDESTA*

Tutkielma väkivalta- ja päihderikoksista
tuomittujen henkilöiden lapsuudesta ja
selviytymisestä päihteiden sekä rikollisuuden
alakulttuurista

JENNY SURIGINS
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2016

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

SURIGINS JENNY: EI MULLA OO MITÄÄN HAPPY HAPPY MUISTOA. Tutkielma
väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuudesta ja selviytymisestä
päihteiden ja väkivallan alakulttuurista

Pro gradu -tutkielma, 109s., 2 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Lasse Rautniemi

Marraskuu 2016

Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena oli selvittää väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuusmuistoja ja selviytymisestä päihde- sekä rikoskierteestä. Tutkielmani tarkoituksena oli lisätä tietoa marginaaliryhmässä eläneiden väkivaltarikollisten taustoista ja lapsuudenkokemuksista. Lisäksi tutkielmani tarkoituksena oli tuottaa uudenlaista tutkimustietoa myös sosiaalityön kentälle väkivaltarikollisten lapsuudesta ja rikoksiin sekä päihteisiin kiinnittävästä alakulttuurista irtaantumisesta.

Pro gradu -tutkielmani oli laadullinen tutkimus. Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla viittä KRIS-Tampere järjestön jäsentä joulukuun 2015 ja helmikuun 2016 aikana. Haastattelut toteutettiin narratiivisella tutkimusotteella ja haastateltavia pyydettiin pääkysymyksellä kertomaan muistoja lapsuudestaan. Pääkysymyksen vastausta täydennettiin tarvittaessa lisäkysymyksillä. Aineisto analysoitiin teemoittelemalla haastatteluaineisto teemoihin, joista muodostui tutkimuskysymysten mukaiset tulosluvut. Lapsuus ja selviytyminen päihde- ja rikoskierteestä jäsenyivät selviytymistarinoiksi, jotka kertoivat vaikeiden ja kraavien olosuhteiden voittamisesta ja uuden identiteetin muokkaamisesta.

Tutkimustulosteni perusteella väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuutta värityivät turvattomuus, henkinen tai fyysinen väkivalta, tunteiden tukahduttaminen ja päihteiden käytön aloittaminen hyvin nuorena (9-11 -vuotiaana). Lapsuusmuistot olivat selviytymistarinoita, jotka muodostuivat tietynlaisesta ketjusta. Tunteiden tukahduttaminen ja siitä johtuvat tunne-elämän ongelmat aiheuttivat haasteita niin koulussa kuin vapaa-ajallakin. Tunne-elämän ongelmia pyrittiin hallitsemaan erilaisten päihteiden avulla, koska päihteet turruttivat kipeät muistot ja pintaan nousseet tunteet. Väkivalta ja muu rikollisuus kuuluivat vahvasti alamaailmaan ja siellä selviytyäkseen piti muovautua alakulttuurin tarpeita vastaavaksi henkilöksi. Selviytyminen päihde- ja rikosmaailmasta vaati kamppailua päihteitä vastaan ja selviytymisyritysten jälkeen irtaantuminen päihteiden ja rikollisuuden maailmasta onnistui. Selviytymisessä oli apuna kolmannen sektorin toimijat. Kolmannelta sektorilta mukana oli esimerkiksi KRIS-järjestö.

Tutkielmani perusteella yhtenä kehittämisen kohteena näen ennaltaehkäisevän lastensuojelun resurssien lisäämisen, jotta pystyisimme tunnistamaan riittävän ajoissa lapset, jotka kokevat elinympäristössään erilaisia kaltoinkohtelun muotoja, tunnekyllää kasvatus- tai turvattomuutta. Ylisukupolvisen väkivallan kierteen katkaiseminen erilaisten tukitoimien avulla olisi tärkeää. Kolmannen sektorin toimijat tukevat vahvasti päihde- ja rikoskierteestä selviytymistä.

Avainsanat: Narratiivisuus, lapsuusmuistot, väkivaltarikollisuus, päihderiippuvuus, selviytyminen

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

SURIGINS, JENNY: I don't have any happy happy memories. Thesis of violent and drugs crimes childhood memories and survival the cycle of drugs and crime.

Master's Thesis, 109 pages., 2 appendix pages

Social Work

Supervisor: Lasse Rautniemi

November 2016

The purpose of this thesis was to uncover the childhood memories of convicts for violent offences and their survival from the cycle of drugs and crime. Furthermore, background information and childhood experiences of people living in the marginal groups of society were added to the thesis. In addition, the aim of this thesis was to provide new types of research data to the field of social work about childhood of convicts for violent offences and of those people exiting the cycle of crime and drugs.

This thesis used quality research. The research material was collected by interviewing five members of the association of KRIS-Tampere in December 2015 and February 2016. Interviews were conducted with a narrative research approach and the main question asked the interviewees to tell their childhood memories. Responses to the main question were supplemented with additional questions, if necessary. The research material was categorized according to certain interview data themes, which resulted in the numerical results of the research questions. Recounting the interviewees childhood and surviving from substance abuse and the cycle of crime contributed to survivor stories of overcoming difficult and cruel conditions and creating a new identity.

The research results of the thesis show that the childhood of convicts for violent and drug related crimes consisted of insecurity, mental or physical violence, suppression of emotions and the beginning of substance abuse at a very young age (9-11 years old). Childhood memories were survival stories, which formed a certain a train of events. The suppression of emotions and the resulting emotional problems caused challenges both at school and during free time. Emotional issues were controlled by various kinds of substance abuse, because narcotics numbed painful problems and surfacing feelings. Violence and criminal activity were a central part of the world of narcotics, and in order to survive a person needed to adapt accordingly. Overcoming substance abuse and the cycle of crime called for a battle against drugs after which the separation from substance abuse and world of crime was successful. In addition to the substance-free unit of the prison, the third sector was instrumental in assisting in the coping with strong substance addiction. KRIS-organization was heavily involved from the third sector.

According to my research, one of the developmental goals I see is to focus on the preventive child welfare resources, and to be able to recognize early enough the children who are experiencing neglect, different forms of maltreatment, ignorant upbringing or excessive insecurity. In addition, intergenerational cycle of violence should be cut off by means of various forms of support. It is important to invest in the third sector in the future as the third sector provides strong support for substance abuse and survival from the cycle of crime.

Keywords: Narrative, childhood memory, violence criminality, drug addiction, coping

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 RIKOLLISUUDEN MAAILMASTA SELVIYTYMINEN	4
2.1 Selviytyminen.....	4
2.2 Selviytymisstrategiat ja -prosessi	7
2.3 Aikaisempi tutkimus väkivaltarikollisuudesta ja sen taustoista.....	8
3 VÄKIVALTAISUUS JA VÄKIVALTAISEN KÄYTTÄYTYMISEN SELITYSMALLIT	12
3.1 Sosiologiset selitysmallit ja elämänkaariteoria	12
3.2 Psykologiset selitysmallit	19
3.3 Väkivaltaisuus ja väkivallalle altistavat tekijät	21
3.4 Ylisukupolvinen selitysmalli.....	24
3.5 Päihteet rikoksiin ja päihteisiin kiinnittävässä alakulttuurissa.....	25
4 NARRATIIVINEN TUTKIMUS METODOLOGISENA VIITEKEHYKSENÄ.....	28
4.1 Muistot tutkimuskohteena	28
4.2 Kertomukset tutkimuskohteena.....	31
4.3 Narratiivinen haastattelu.....	35
5 TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄ JA TOTEUTUS	37
5.1 Tutkimustehtävä	37
5.2 Tutkimusaineisto, aineiston analysointi ja KRIS-Tampere.....	38
5.3 Tutkimuksen eettiset kysymykset	42
6 LAPSUUDEN KOKEMUKSET HAASTATELTAVIEN KERTOMANA.....	45
6.1 Tukahdutetut tunteet.....	45
6.2 Läheisverkoston tärkeä rooli	51
6.3 Lapsuuden kasvuympäristöön ja vanhempiin liittyvät muistot.....	55
6.4 Kouluvuodet lapsuusmuistoissa	60
7 VÄKIVALTA JA PÄIHTEET ELÄMÄNTARINOISSA JA MUISTOISSA	65
7.1 Väkivalta osana lapsuutta.....	65
7.2 Aikuisten päihteidenkäyttö lapsuusmuistoissa.....	70
7.3 Väkivalta ja päihteet omakohtaisena kokemuksena.....	71

8 SELVIYTYMINEN PÄIHTEISIIN JA RIKOKSIIN KIINNITTÄVÄSTÄ

ALAKULTTUURISTA 78

8.1 Tunne-elämä muutoksessa ja tunteiden vuoristorata..... 78

8.2 Päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista selviytyminen 83

9 TULOSTEN YHTEENVETO 86

9.1 Lapsuusmuistot haastateltavien kertomana 86

9.2 Väkivalta ja päihteet elämäntarinoissa ja muistoissa 89

9.3 Selviytyminen päihteiden ja rikollisuuden maailmasta 92

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA..... 95

LÄHDELUETTELO

LIITTEET

Liite 1

Liite 2

1 JOHDANTO

Väkivaltarikollisuudesta uutisoidaan paljon, mutta tekijöiden taustat ja olosuhteet jäävät usein vähemmälle huomiolle. Olen kiinnostunut tuottamaan pro gradu -tutkielmassani rikoksen tekijän näkökulman, koska tämä jää useimmiten vähemmälle huomiolle, niin mediassa kuin ihmisten välisessä dialogissa. Tutkielmassani haluan tuoda esille asianosaisnäkökulmaa, koska koen tärkeäksi sen, että yhteiskunnassa kuuluu myös marginaaliryhmissä elävien ääni ja heidän henkilökohtaiset kokemukset sekä muistot.

Rikostilastoissa erotellaan useimmiten toisistaan väkivaltarikokset ja henkirikokset. Suomessa tehtiin vuonna 2014 kaiken kaikkiaan 32 900 väkivaltarikosta ja 101 henkirikosta. Henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset ovat vähentyneet vuosien varrella. (Tilastokeskus 2014.) Päihteillä ja väkivaltarikollisuudella on vahva yhteys toisiinsa. Päihteiden käyttö ja päihteisiin liittyvä sosiaalinen ympäristö voivat muokata ihmistä ja ihmisen toimintaa, jolloin yksilön käytös voi muuttua väkivaltaiseksi. Päihteet muokkaavat myös yksilön persoonallisuutta. (Kinnunen 2008.) Yhteiskunnallinen syrjäytyminen on toinen riskitekijä päihteiden käytön rinnalla, joka saattaa altistaa yksilön väkivaltaisiin tekoihin. Lisäksi tutkimusten mukaan valtaosalla väkivaltarikollisuuteen syyllistyneistä yksilöistä päihteiden käyttö on alkanut nuorena iässä ja riippuvuus on syntynyt nopeasti. (Lehti 2006, 93)

Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena on tutkia väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden narratiivisia kertomuksia lapsuusmuistoista ja selviytymisestä päihteisiin ja väkivaltaan kiinnittävästä alakulttuurista. Narratiiviset kertomukset koostuvat viiden henkilön narratiivisesta haastattelusta. Haastattelut toteutettiin joulukuussa 2015 ja helmikuussa 2016 Tampereella KRIS-Tampere järjestön tiloissa, yhteistyössä KRIS-Tampereen kanssa. Haastateltavien menneisyydestä löytyy päihteiden väärinkäyttöä ja väkivaltarikollisuutta sekä vankeusrangaistuksia, jotka liittyivät päihteisiin ja väkivaltaan. Kiinnostukseni kohdistuu haastateltavien lapsuusmuistoihin ja selviytymiseen päihderiippuvuuden ja rikollisuuden alakulttuurista. Olen kiinnostunut myös siitä, miten väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuusmuistot näyttäytyvät suhteessa kriminologisiin ja psykologisiin väkivaltarikollisuuden selitysmalleihin.

Ajatukseni tutkia väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuusmuistoja on lähtöisin kiinnostuksestani siitä, minkälaisia merkityksiä lapsuuden kokemukset saavat aikuisuudessa. Ihmisen elämänkaareen kuuluvat niin riskitekijät kuin suojaavat tekijät, jotka osaltaan vaikuttavat aikuisuuteen (Sinkkonen & Kalland 2005, 8). Riskitekijöillä tarkoitetaan kielteiseen, haitalliseen tai epätoivottavaan lopputulokseen myötävaikuttavaa tekijää ihmisen elämässä ja suojaavilla tekijöillä voidaan puolestaan vähentää riskitekijöiden vaikuttavuutta, jolloin lopputulos on myönteisempi (Haapasalo 1999b, 47). Perhetaustan ja varhaislapsuuden kasvuolot vaikuttavat lapsen kehitykseen ja lapsuuden perusrakenteet rakentuvat erityisesti ensimmäisten seitsemän vuoden aikana. (Vilhula 2007, 15.)

Pro gradu -tutkielmani yhteiskunnallinen näkökulma liittyy muun muassa siihen, miten lapsuus ja lapsuudenkokemukset koetaan aikuisena ja siihen, miten yksilö selviytyy päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista takaisin tavanomaiseen elämään. Toivon tutkielman antavan lukijalle ymmärrystä väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuudenkokemuksista ja niiden mahdollisesta vaikutuksesta aikuisikään. Väkivalta- ja päihderikolliset tuomitaan mediassa ja julkisuudessa hyvinkin negatiivisesti ja ankarasti, mutta lukijat eivät kuitenkaan tiedä henkilöiden taustoja ja lapsuudenkokemuksia, jotka ovat osaltaan voineet altistaa väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Väkivaltainen rikos herättää ihmisissä usein voimakkaita moraalitunteita. Lukijoiden tulisi muistaa, että väkivaltarikollisuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen ovat kaksi eri asiaa. Väkivaltaista tekoa ei tarvitse hyväksyä, mutta väkivaltaisen teon tekemisen taustoja on hyvä ymmärtää erilaisten selitysmallien kautta.

Pro gradu -tutkielmani teoreettisena viitekehyksenä toimivat selviytymisen, muistojen ja narratiivin käsitteet sekä lisäksi erilaiset rikollisuuden selitysmallit. Narratiivisten haastatteluiden pohjalta olen analysoinut haastatteluita teemoittelemalla haastattelut erilaisiin teemoihin. Aloitan tutkielmani käsittelemällä luvussa kaksi selviytymisen käsitettä ja selviytymisstrategioita. Lisäksi käsittelen aikaisempaa tutkimusta lapsuuden olosuhteiden vaikutuksesta aikuisuuteen ja väkivaltarikollisuuteen sekä selviytymistä päihde- että vankilakierteestä.

Luvussa kolme käsittelen väkivaltarikollisuutta, väkivaltarikollisuuden selitysmalleja ja päihteiden osuutta rikollisuudessa. Väkivaltarikollisuuden selitysmalleja on mielestäni tärkeää käsitellä teoriaosuudessa, koska yksilöillä voi olla useita erilaisia selitysmalleja sille, miksi he

ovat ajautuneet päihteiden ja rikollisuuden alakulttuuriin. Väkivaltarikollisuutta ei voi selittää yhden selitysmallin mukaan, jonka vuoksi olen käsitellyt tutkielmassani yleisesti käytössä olevia sosiologisia ja psykologisia selitysmalleja. Lisäksi tutkielmassani käsittelen ylisukupolvisuuden ja päihteiden osuutta väkivaltarikollisuuden selittävinä tekijöinä. Esimerkiksi lapsuuden kaltoinkohtelu ei johda välttämättä yksittäisenä tekijänä väkivaltarikollisuuteen, tapahtumaketjuun voi liittyä useita vaikuttavia taustatekijöitä. Taustatekijöitä käsittelen laajemmin luvussa kolme.

Luvussa neljä käsittelen narratiivisuuden ja muistojen tutkimista, osittain myös oman tutkielmani näkökulmasta. Luvussa viisi käsittelen tutkimuskysymykset, tutkimuksen toteuttamista, tutkimusaineiston hankintaa ja KRIS-Tampere järjestön toimintaa. Kuudennessa, seitsemännessä ja kahdeksannessa luvussa olen analysoinut haastatteluaineistoa tutkimuskysymysten pohjalta siten, että vastaan kolmeen tutkimuskysymykseeni. Luvussa yhdeksän vedetään kolmen edellisen luvun tulokset yhteen teorian ja oman pohdintani pohjalta. Viimeisessä luvussa, eli luvussa kymmenen on johtopäätösten ja pohdinnan osuus.

2 RIKOLLISUUDEN MAAILMASTA SELVIYTYMINEN

2.1 Selviytyminen

Selviytymisen käsite voidaan määritellä monella eri tavalla. Tarkoitukseni ei ole kuvata kaikkia selviytymiseen liittyviä määritelmiä, vaan ainoastaan oman tutkielmani kannalta oleellimmat selviytymisen määritelmät. Tutkielmassani selviytymisen näkökulma liittyy siihen, miten haastateltavat selviytyivät päihde- ja rikoskierteestä pois päihteettömään ja rikoksettomaan elämään. Toisaalta haastateltavien lapsuudenkokemukset ja lapsuusmuistot voivat olla hyvin traumaattisia, joten lapsuus voidaan nähdä myös osaltaan selviytymisenä. Tutkielmassani selviytymisen käsite nähdään haastateltavien henkilökohtaisena kokemuksena sekä tunteena selviytymisestä lapsuuden olosuhteista että irtaantumisesta päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista. Selviytymisen käsitteen lisäksi rikos- ja päihdekierteestä pois pääsemisestä voidaan käyttää myös käsitteitä toipuminen ja irtaantuminen. Kirjallisuudessa on käytetty näitä kaikkia kolmea käsitettä. Tutkielmassani käytän selvyuden vuoksi pelkästään selviytymisen käsitettä.

Selviytymistä on tarkasteltu ilmiönä, jossa ihminen antaa elämäänsä liittyville subjektiivisille kokemuksille erilaisen merkityksen ja tarkoituksen. Selviytyminen on elämän olemassaolokokemuksen ja merkittävyyden ymmärtämistä. Selviytyminen liittyy yksilön henkilökohtaisiin voimavaroihin. Voimavarat voivat tarkoittaa fyysisiä, kognitiivisia, emotionaalisia tai sosiaalisia voimavaroja, jotka auttavat yksilöä selviytymään elämän haasteellisista tapahtumista. Selviytymisessä on perimmiltään kyse siitä, miten yksilö ymmärtää sen, kuinka paljon hän pystyy itse vaikuttamaan elämäänsä. Elämälle luodaan jatkuvasti sisältöä, joka on merkityksellistä tulevaisuuden kannalta. Selviytymisprosessiin kuuluvat oman elämän ja tekojen vaikutusten arviointia. Yksin selviytyminen on kuitenkin vaikeaa, jolloin jokaisen tulisi saada riittävä tuki ja apu selviytymiseen. Vankeusrangaistus voidaan esimerkiksi nähdä tukena yksilön irtaantuessa päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista. Vankeusrangaistusta suorittaessaan yksilöllä on mahdollisuus irtautua päihteiden ja rikollisuuden alakulttuurista. Vankeuden kautta voi saada elämälleen uuden suunnan. Useimmille se edellyttää riittävää tukea vankeusrangaistuksen jälkeen. (Ikonen 2000, 13–15.)

Lazarus ja Folkman määrittelevät selviytymisprosessin yksilön ominaisuuksia muuttavaksi prosessiksi. Yksilön ominaisuuksiin voidaan liittää kognitiivinen, toiminnallinen ja emotionaalinen hallinta, joiden avulla vähennetään ja siedetään erilaisia vaatimuksia suhteessa omiin voimavaroihin. Selviytymisen käsite on yhdistetty usein historiassa muun muassa Darwinin evoluutioteoriaan ja psykoanalyysiteoriaan. Evoluutioteoriassa selviytymisen käsitteellä tarkoitetaan yksilön käyttäytymistä, jonka avulla pystytään vastaamaan vaaralliseen tai haitalliseen ympäristöön. Psykoanalyttisen teorian mukaan selviytymisen käsitteellä tarkoitetaan ajatusta tai tekoa, jonka avulla yksilö pyrkii ratkaisemaan ongelmia ja tätä kautta vähentämään stressiä. Psykoanalyttisen teorian mukaan selviytyminen liitetään rakenteelliseksi tyyliksi tai luonteenpiirteeksi. Ekopsykologisessa mallissa selviytymiseen voidaan liittää lisäksi myös kognitiivinen prosessi. Kognitiiviseen prosessiin sisältyvät kieltäminen, torjunta ja tukahduttaminen. (Folkman & Lazarus 1980 Purolan 2000, 15 muk.)

Vihottula (2015, 32–33) on määritellyt väitöskirjassaan selviytymisen käsitettä erilaisista näkökulmista. Selviytymisen (coping) käsitteellä voidaan tarkoittaa psyykkistä prosessia tai strategiaa. Tämä on myös kytköksissä stressiteoriaan. Psyykkisen prosessin ja strategian tarkoituksena on poistaa yksilöltä stressi tai uhka, sekä vähentää niiden mahdollista negatiivista vaikutusta. Selviytyminen voi tarkoittaa myös sitä, että yksilö pystyy asettamaan tilanteen sellaiselle tasolle, jota hän pystyy vielä hallitsemaan. Selviytymisen käsitteen perinteisin ajatus liittyy siihen, miten yksilö selviytyy stressaavista tilanteista, joko pakotai välttäytymiskäyttäytymisellä. Pako- ja välttäytymiskeinojen lisäksi yksilö voi selviytyä stressaavista tilanteista opettelemalla alentamaan jännitys- tai aktivaatiotasoa. Selviytymisprosessi perustuu sellaiseen toimintaan, joka selkeästi poistaa tai vähentää psyykkistä tai fyysistä uhkaa. Yksilön selviytyminen vaatii piilevien voimavarojen käyttöä ja tukiverkostoa ympärilleen. Selviytyminen on kognitiivinen prosessi, jossa yksilö arvioi omaa tilannettaan ja henkilökohtaisia resurssejaan, joiden avulla hän pyrkii hallitsemaan tilannetta (Folkman & Lazarus 1980 Purolan 2000, 15 muk.).

Selviytymisprosessi muuttuu yksilön jatkuvan tilannearvioinnin perusteella. Tilannearviointi jaotellaan primaari- ja sekundaariarvioihin. Primaariarvion aikana yksilö selvittää tilannetta omasta näkökulmastaan, eli onko tilanne yksilölle yhdentekevä, stressaava vai myönteinen. Mikäli tilanne on arvioitu stressaavaksi, kokee yksilö menetystä, uhkaavuutta tai haastetta.

Tilanteesta selviytyminen riippuu pitkälti yksilön voimavaroista ja hänen henkilökohtaisista kokemuksistaan. Sekundaariarvion aikana yksilö arvioi henkilökohtaisia voimavarojaan tilanteesta selviytymisen kannalta. Voimavaroihin voidaan liittää psyykinen, fyysinen, sosiaalinen ja taloudellinen resurssi. Selviytymiskeinojen arvioinnissa tapahtuu omien voimavarojen arviointia sekä sitä, tarvitaanko selviytymiseen ulkopuolista tukea. (Purola 2000, 16.) Päihteiden ja rikollisuuden maailmasta selviytyminen vaatii useimmiten ulkopuolista apua ja tukea, koska päihderiippuvuus on vahva ja päihteiden lopettaminen aiheuttaa muun muassa kovia vieroitusoireita. Päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista irtautuminen merkitsee irtaantumista tutusta kaveriporukasta, eli irrottautumista alakulttuurista. Irrottautuminen alakulttuurista ja tietynlaisesta kaveriporukasta merkitsee irrottautujalle myös sitä, että hän jää yksin. Jotta päihde- ja rikosmaailmasta irrottautuva henkilö ei jäisi yksin, tarvitsee hän katkenneiden suhteiden tilalle uudenlaisia, eheyttäviä ja kuntouttavia suhteita, joita esimerkiksi erilaiset vertaisryhmät tarjoavat.

Folkman ja Lazarus ovat määritelleet selviytymiskeinot tunne- ja ongelmasuuntautuneisiin keinoihin. Tunnesuuntautuneet selviytymiskeinot auttavat nimensä mukaisesti ihmistä tasapainottamaan tilanteen aiheuttamia tunteita, joita ovat tunteiden tiedostaminen, ilmaiseminen ja sääntely. Ongelmasuuntautuneet selviytymiskeinot auttavat hallitsemaan ja muuttamaan stressaavaa tilannetta. Ongelmasuuntautuneet ratkaisukeinot voivat olla joko rauhallisia, harkitsevia tai aggressiivisia. Ongelmanratkaisuyritykset jaetaan kahdeksaan erilaiseen luokkaan, joita ovat yhteenotto, etäännyttäminen, itsekontrolli, sosiaalisen tuen etsiminen, vastuullisuuden hyväksyminen, pakovälttäminen, suunnitelmallinen ongelmaratkaisu ja positiivinen uudelleenarviointi. Yksilö voi käyttää selviytymiskeinona sekä tunnesuuntautunutta keinoa että ongelmasuuntautunutta keinoa. Keinot täydentävät toisiaan. (Folkman & Lazarus 1980 Purolan 2000, 15 muk.)

2.2 Selviytymisstrategiat ja -prosessi

Selviytymisprosessi voidaan jakaa kahteen erilaiseen suuntaan. Nämä suunnat ovat *ongelman ratkaisemiseen tähtäävä suunta* (problem-focused) ja *tunteiden käsittelyyn tähtäävä suunta* (emotion-focused). Kriisitilanteessa oleva yksilö tekee tilanteesta arvion, joka ohjaa tilanteesta selviytymisen suuntaa. Selviytyminen on vahvasti sidoksissa ympärillä olevaan yhteiskuntaan sekä yhteiskunnan kulttuuriin että arvomaailmaan. Yksin selviytyminen on vaikeaa, koska emme elä tyhjiössä, vaan olemme yhteiskunnassamme toisten ihmisten ympäröimänä. (Heiskanen 1996, 39–40.)

Selviytymisprosessi käynnistyy selviytymisyriytyksellä. Selviytymisyriytyksellä tarkoitetaan tilannetta, jossa yksilö pyrkii hallitsemaan erilaisia tunteita. Pyrimme havainnoimaan erilaisia hallintamahdollisuuksia, joko ohjailemme itseämme sisältä päin tai odotamme ulkopuolelta tulevaa ohjausta. Selviytymisyriytykseen kuuluvat sekä selviytymistä tukevat voimavaralähteet että selviytymistä haittaavat voimavaravajeet. Selviytymistä tukeviin voimavaralähteisiin voidaan liittää muun muassa sosiaalinen verkosto, onnistumisen kokemukset, elämän perusturva, tiedonkäsittelytaidot, itsekunnioitus ja identiteetti. Selviytymistä haittaaviin voimavaravajeisiin voidaan liittää muun muassa yksinäisyys, epäonnistumisen kokemukset, puutteellinen perusturva, vinoutuneet tiedonkäsittelytaidot ja itsekunnioituksen menettäminen. (Em., 39, 41.)

Selviytymisprosessin seuraava vaihe on selviytymistä tukevat tekijät. Jokaisella yksilöllä on henkilökohtaisia voimavaroja, jotka tukevat vaikeuksista selviytymisessä. Voimavarat voivat olla selviytymistä tukevia tekijöitä, mutta mikäli voimavaralähteet ovat vajaita tai yksilö ei saa kosketusta omiin voimavariohinsa, voivat voimavarat nousta selviytymistä haittaavaksi tekijäksi. Seuraava vaihe on selviytymisen solmukohdat. Solmukohdalla tarkoitetaan kriisistä selviytymisen läpityöskentelyä. Solmu toimii selviytymisvaiheiden keskikohdalla. Solmukohdan jälkeen voimavarat ovat joko vahvistuneet tai heikentyneet. Voimavarojen avulla pyritään jonkinlaiseen ratkaisuyriytykseen. Selviytymisprosessin seurausta ovat elämässä tapahtuneet merkitykselliset muutokset. Merkityksellisillä muutoksilla on vaikutusta selviytymisyriytykseen ja selviytymisen lopputulokseen. (Em. 41, 43.)

2.3 Aikaisempi tutkimus väkivaltarikollisuudesta ja sen taustoista

Tutkielmaani varten olen etsinyt vankeuteen, väkivaltarikollisuuteen ja väkivaltarikollisuuden taustoihin liittyvää tutkimusta. Seuraavaksi käsitellyt tutkimukset kuvaavat muun muassa lapsuuden kasvuympäristöön ja kaltoinkohteluun liittyviä tutkimuksia. Lapsuuden negatiivinen kasvuympäristö, lapsuudenkokemukset ja kaltoinkohtelu voivat altistaa erilaisille psyykkisille ongelmille ja rikollisuudelle. Seuraavaksi kuvaan erilaisia tutkimuksia, jotka kytkeytyvät aihepiiriltään eri tavoin tutkielmani aiheeseen.

Roope Tikkanen (2009) on tutkinut oikeuspsykiatrian väitöskirjassaan uusintaväkivaltaa ja kuolleisuuden riskitekijöitä. Tikkanen on käyttänyt väitöskirjassaan yhtenä näkökulmana lapsuusympäristön ja lapsuuden kielteisiä kokemuksia. Tikkanen väitöstutkimuksen mukaan lapsuuden kasvuolosuhteet ja vastoinkäymiset saattavat määritellä aikuisuutta. Lapsuuden hylkäämiskokemukset ja puutteet huolenpidossa voivat vaikuttaa heikentävästi yksilön tulevaisuuteen ja lisätä alttiutta väkivaltarikollisuuteen. Riski antisosiaaliselle persoonallisuudelle ja väkivaltaiselle käyttäytymiselle lisääntyvät, mikäli yksilön lapsuusympäristö ja kasvuolosuhteet ovat kielteisiä. Lisäksi huono kaveriseura, rikollinen kasvuympäristö, heikko koulumenestys ja alhainen motivaatio lisäsivät nuorten riskiä joutua väkivaltarikollisuuden pariin. (Tikkanen 2009.)

Anu Putkonen (2007) on tutkinut lääketieteellisessä väitöskirjassaan väkivaltarikollisuuteen johtaneita tekijöitä. Päihdeongelmat, antisosiaaliset persoonallisuushäiriöt, epävakaa persoonallisuus, persoonallisuushäiriöt ja psykoottiset häiriöt saattavat altistaa kiinnittymistä väkivaltarikollisuuteen. Edellä luetellut tekijät ovat usein kehämäisesti yhteydessä toisiinsa. Päihdeongelmat lisäävät psykoottisia häiriöitä, jolloin yksilöllä on kohonnut riski tehdä väkivaltaisia tekoja. Riskiryhmässä väkivaltarikoksen tekemiseen ovat yksilöt, joiden vanhemmat ovat käyttäytyneet väkivaltaisesti. (Putkonen 2007.)

Elonheimon oikeustieteellisessä väitöskirjassa on määritelty rikollisuuden taustatekijöitä kansainväliseen tutkimukseen pohjautuen. Rikollisuuden taustatekijöiden kasautuminen ja yhdistyminen altistavat herkemmin rikollisuuteen verrattaessa ainoastaan yhteen taustatekijään. Väitöstutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, kuinka tutkimukseen

osallistuneiden nuorten rikollisuutta voidaan ennustaa erilaisten tekijöiden perusteella. Rikollisuuteen altistavia tekijöitä olivat rikkinäinen perherakenne, vanhempien alhainen koulutustaso, lapsuuden käytösongelmat ja hyperaktiivisuus. Tutkimukseen osallistuneilla henkilöillä oli selkeä yhteys edellä mainittuihin tekijöihin. Väkivaltarikollisuutta voidaan mainittujen tekijöiden lisäksi ennustaa osittain koulukiusaamisella, eli väkivaltarikollisuuteen syyllistynyt henkilö on voinut kiusata toisia lapsia. (Elonheimo 2010, 23–24, 49.)

Kriminologisten tutkimusten mukaan rikollisuus voidaan nähdä eräänlaisena kehityksellisenä jatkumona. Antisosiaalinen käyttäytyminen muodostaa omanlaisen jatkumon lapsuudesta aikuisuuteen. Antisosiaalisuus näyttäytyy yksilön eri ikävaiheissa erilaisena ja yleisesti ottaen voidaan todeta, että pienet teot johtavat usein suurempiin tekoihin. Näpistely voi muuttua vuosien varrella talous- tai väkivaltarikollisuudeksi. Rikollisuus luetaan yhdeksi osa-alueeksi antisosiaalisen käyttäytymisen kokonaisuudessa. Rikollisuudelle ominaista on myös rikollisuuden kasautuminen pieneen osaan väestöä. Väestöstä pieni marginaaliryhmä tekee yhteiskunnan rikoksista suuren osan, jolloin heidän rikollisuus on pitkäkestoista ja aktiivista. (Elonheimo 2010, 22.)

Helena Timonen (2009) on tutkinut kasvatustieteiden väitöskirjassa väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden vankeusaikaista muutosprosessia. Haastateltavat ovat jäsentäneet elämäntarinaansa selviytymisen näkökulmasta. Haastattelut toteutettiin siten, että haastateltavat kertoivat elämäntarinaansa lapsuudesta aikuisuuteen asti. Haastatteluista on käynyt ilmi, miten väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuudenkotiin ja kasvuympäristöön kuului turvattomuutta. Turvattomuutta lapsuuteen on luonut vanhempien alkoholin käyttö, turvallisen aikuisen puuttuminen ja väkivalta sekä koettuna että nähtynä. (Timonen 2009.)

Juha Moilanen (1997) on tehnyt Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksella pro gradu -tutkielman lapsuuden väkivaltakokemusten yhteydestä itse ilmoitettuun rikollisuuteen. Tutkimuksessa on käytetty aineistona haastatteluita ja kyselylomakkeiden vastauksia. Tutkimukseen osallistui kaiken kaikkiaan 89 nuorta rikoksen tekijää. Tutkimuksen tuloksena todettiin, että lapsuuden väkivaltakokemukset ennustivat väkivaltarikollisuuteen ajautumista. Tutkimus perustuu tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden omaan kertomukseen. Tutkimuksessa ei ole käytetty virallisia rekistereitä. Lapsuudessa koettu fyysinen, psyykinen ja seksuaalinen väkivalta ennustivat tutkimuksen mukaan aikuisena tehtyä rikollisuutta.

Erityisesti koetulla fyysisellä väkivallalla ja väkivaltarikollisuudella on suuri yhteys. (Moilanen 1997, 1, 16.)

Psykologian professori Kirsi Lagerspetz (1994, 2181) on tiivistänyt usean tieteellisen tutkimuksen pohjalta viisi tekijää väkivaltaisesti käyttäytyvien yksilöiden lapsuudesta. Ensimmäinen lapsuusajan taustoista löytyvä tekijä on, että väkivaltaisesti käyttäytyvät yksilöt ovat itse joutuneet lapsena väkivallan kohteeksi. Toisena taustatekijänä on väkivallan näkeminen. Väkivaltaisesti käyttäytyvät yksilöt ovat nähneet toisten ihmisten välistä aggressiivista käytöstä, useimmiten vanhempiensa väkivaltaista käyttäytymistä toisiaan kohtaan. Kolmantena taustatekijänä voidaan nähdä se, kuinka väkivaltaisesti käyttäytyvien henkilöiden kasvuympäristöstä puuttui läheinen henkilö ”samaistumisenkohde”, sellainen yksilö, jolta olisi voinut oppia erilaisia ratkaisukeinoja ristiriitatilanteisiin. Neljäntenä taustatekijänä väkivaltaisesti käyttäytyvien henkilöiden taustalta löytyy se, ettei lapsuusajan aggressiivisuutta ole kontrolloitu ja opetettu toisenlaisia tunteiden hallintakeinoja. Viidentenä taustatekijänä on lasta hoitavan vanhempien lämmön ja empatiakyvyn puute. Väkivaltaisesti käyttäytyvä yksilö ei ole saanut lapsuudessaan riittävästi lämpöä ja rakkautta. Väkivaltaisuus ilmenee yksilön kokonaispersoonallisuuden kehittymättömyytenä, joka kuvastaa keinottomuutta väkivallan hallitsemisessa. Useimmiten väkivaltaisesti käyttäytyvä yksilö on kohdannut lapsuudessaan monia edellä mainittuja tekijöitä.

Kimmo Hypén (2004) on tehnyt rikosseuraamuslaitokselle tutkimuksen, jossa on selvitetty uusintarikollisuuteen ja vankilakierteeseen joutuneita henkilöitä ja uusintarikollisuuden syitä. Vapautuneista vangeista noin joka toinen joutui uudestaan vankilaan, kun seurantaa tehtiin viiden vuoden ajanjaksolla. Uusintarikollisuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat vankeusrangaistusten määrä eli vankilakertalaisuus, ikä ja sukupuoli. Rikostyypeistä väkivalta- ja seksuaalirikosten tekijät uusivat muihin rikoksentekijöihin verrattuna harvemmin. Uusi tuomio ei korreloi vanhan tuomion rikostyyppiä, vaan uusintarikos on todennäköisemmin toisenlainen rikos. Vankilakierteeseen jääneiden yksilöiden kohdalla on erityisiä haasteita, muun muassa sairaudet, köyhyys, syrjäytyminen ja päihteiden väärinkäyttö. Päihteistä irtautuminen tukee vankilakierteen katkaisemista. Vankilakierteeseen joutuneet henkilöt ovat erityisesti vaarassa syrjäytyä yhteiskunnasta, jolloin irtautuminen vankilakierteestä voi olla hyvin haasteellista.

Sasu Tyni (2015) on puolestaan tutkinut väitöskirjassaan vankeusaikaisen kuntoutuksen vaikuttavuutta. Vankeinhoidon vaikuttavuuden lisäksi väitöskirjassa on tarkasteltu myös uusintarikollisuutta ja uusintariskiä. Vangit, jotka määritellään riskiryhmään uusimisrikollisuuden näkökulmasta vaativat pidempikestoista ja intensiivisempää interventiota, kuin ne vangit, joiden uusimisriski on alhaisempi. Cognitive Skills -ohjelmalla pyritään vaikuttamaan vankien ajatteluun, motivaatioon ja uusintarikollisuuteen. Cognitive Skills -ohjelman vaikutukset ovat osatutkimuksen mukaan myönteisiä. Ohjelman avulla voitiin vaikuttaa vankien ajatteluun ja motivaatioon. Ohjelmalla ei kuitenkaan ollut merkittävää vaikutusta uusintarikollisuuden vähentymiseen. Ohjelman läpikäyneistä vangeista 55 prosenttia syyllistyi uusintarikoksiin. Verrokkiryhmään osallistuneet vangit syyllistyivät uusintarikoksiin 59 prosenttisesti. Seksuaalirikoksiin syyllistyneille vangeille on käytössä kognitiivis-behavioristinen STOP-ohjelma. Tutkimusten mukaan ohjelma on vähentänyt muutaman prosenttiyksikön seksuaalirikoksien uusimista. Ohjelman vaikutus on joka tapauksessa myönteinen, vaikka prosentuaalinen osuus olisi alhainen. Jo yksikin uusimaton seksuaalirikos on tärkeä muutos yhteiskunnassamme. Erilaiset vankitoiminnot ovat erittäin tärkeitä uusintarikollisuuden ehkäisemisessä ja vankien kuntouttamisessa.

Cathy Widom (1989) on kirjoittanut tieteelliseen lehteen artikkelin väkivallan kierteestä, ”*The cycle of violence*”. Widomin mukaan väkivalta synnyttää väkivaltaa. Lapsuuden väkivaltakokemuksilla on pitkäaikaisia vaikutuksia aikuisikään asti. Aikuisuuden väkivaltaiset teot ja väkivaltarikollisuus voivat olla osaltaan seurausta lapsuuden väkivaltakokemuksista. Tutkimustulokset tukevat vahvasti väkivallan kierteen todenperäisyyttä, koska väkivaltakokemukset lapsuudessa altistavat väkivaltarikollisuuteen ja väkivaltaisiin tekoihin aikuisuudessa. Väkivaltarikollisuuden lisäksi lapsuuden väkivaltakokemukset voivat altistaa syrjäytymiselle, masennukselle ja psyykkiselle huonovointisuudelle. Aikuisuuden väkivaltaiset teot eivät ole suoranaisesti syy-seuraus suhteessa lapsuuden väkivaltakokemuksiin, vaan väkivaltaiseen tekoon on myös muita altistavia tekijöitä. Muita väkivaltarikollisuudelle altistavia tekijöitä käsitellään seuraavassa luvussa.

3 VÄKIVALTAISUUS JA VÄKIVALTAISEN KÄYTTÄYTYMISEN SELITYSMALLIT

3.1 Sosiologiset selitysmallit ja elämänkaariteoria

Väkivaltaista käyttäytymistä, rikollisuuden kehitystä ja niiden alkuperää voidaan tutkia muun muassa sosiaalitieteellisellä tutkimuskentällä. Yhteiskuntatieteet pyrkivät selittämään väkivaltaisuuden ja rikollisuuden alkuperää esimerkiksi erilaisten ympäristötekijöiden ja rikoskäyttäytymisen näkökulmista. Riskitekijöihin voidaan luetella muun muassa heikko asuinalue, haitallinen perheympäristö, haitallinen elinympäristö ja vääränlainen ystäväpiiri. Ympäristötekijöiden lisäksi myös perinnölliset tekijät saattavat altistaa väkivaltaiseen käyttäytymiseen. (Jokela 2006, 97.)

Rikollisuuden selitysmallit antavat viitteitä siihen, minkälaisista taustoista voidaan puhua rikollisuuden selittäjänä. Tutkielman lukijan tulee muistaa, ettei rikollisuutta voida selittää yhden selitysmallin perusteella. Väkivaltaisuudesta ja väkivaltarikollisuuden taustoista on tehty useita tutkimuksia. Yksilön lapsuudenkokemukset, kasvuympäristö, persoonallisuuspiirteet ja muut perinnölliset tekijät nousevat esille väkivaltaisuuden taustatekijöinä useimmissa tutkimuksissa. Lisäksi alkoholilla ja muilla päihteillä on usein osuutensa väkivaltarikoksen tekemiseen. Alkoholien käyttö ei ole suoranaisesti ”syy-seuraus” väkivaltarikoksen tekemiseen. Alkoholit toimii välittävänä tekijänä (Laine 1991, 108–110).

Sosiologiset selitysmallit kuuluvat yhteiskunnallisten ja yhteisöllisten rakenteiden tarkasteluun (Kivivuori & Honkatukia 2006, 4). Sosiologiset selitysmallit eroavat monella tasolla toisistaan, mutta yhdistävänä tekijänä sosiologisilla malleilla on siinä, että huomio kohdistetaan rikosentekijään. Haluan tuoda tutkielmassani esille useampia klassisia väkivaltarikollisuuden selitysmalleja, koska rikollisuutta ei kyetä selittämään ainoastaan yhden selitysmallin perusteella. Väkivaltarikollisuus on yhteisvaikutuksien summa. Rikollisuuden erilaiset selitysmallit luovat tutkielmalleni teoreettisen viitekehysten.

Väkivaltarikollisuutta ja väkivaltarikollisten toimintaa ymmärtääkseen tarvitaan taustoittavaksi tekijäksi sosiologiaan ja psykologiaan pohjautuvia selitysmalleja. Rikollisuuden selitysmallien avulla pyrin myös peilaamaan haastateltavien kertomuksia ja muistoja etsiessäni vastauksia tutkimuskysymyksiini. Vaikka jokaisen yksilön selitysmalli väkivaltarikollisuudelle voi olla erilainen ja sisältää useita selitysmalleja, on väkivaltarikollisilla kuitenkin yksi yhdistävä tekijä. Tämä yhdistävä tekijä on määritelty yhteiskuntamme lainsäädännössä. Väkivaltainen teko on kriminalisoitu yhteiskuntamme rikoslaissa, ja teosta rangaistaan lainsäädännön puitteissa.

Kriminologian tutkimuksen kehittyminen edellyttää väkivallan ja rikollisuuden selitysmallien esitystä usean tieteenalan näkökulmasta. Selitysmallit vaativat monitieteellisen ajatusmallin, jonka vuoksi psykologiset, sosiologiset, oikeustieteelliset ja lääketieteelliset teorit ovat tärkeitä. (Laine 1991, 50.) Seuraavaksi kuvaan joukon yhteiskunnallisesti vakiintuneita sosiologisia selitysmalleja, joiden avulla pyritään selittämään väkivaltarikollisuutta. Teorioita ei voi asettaa tietynlaiseen järjestykseen, vaan jokaisessa teoriassa on omat etunsa ja puutteensa, eikä niitä voida soveltaa jokaiseen rikolliseen tekoon. Sosiologisia selitysmalleja pohdittaessa tulee myös huomioida yhteiskunnallinen rakenne. Nämä selitysmallit kattavat väkivaltarikollisuuden lisäksi myös koko muun rikollisuuden kirjon.

Sosiologisena selitysmallina rikollisuudelle on *rikollisuus opittuna mallina/sosiaalisen oppimisen teoriana*. Tämän selitysmallin mukaan rikollisuus opitaan jäljittelemällä kokeneita rikoksentekejiä. (Laitinen & Aromaa 2005, 55.) Esimerkiksi lapsi, joka näkee lapsuudessaan vanhempiensa käyttämää väkivaltaa, saattaa itsekin oppia käyttämään väkivaltaa. Selitysmalli pyrkii muotoilemaan järjestelmällisesti ja loogisesti toisiinsa liittyviä tapahtumaketjuja, joiden perusteella rikollisuus käsitetään opituksi käyttäytymiseksi, joka on tekijän mielestä normaalia. Teoriaa on kritisoitu teorian yleisluonteisuuden vuoksi. (Em., 56–57.) Tämän selitysmallin mukaan rikollinen toiminta ei siis periydy lapselle geenien mukana, vaan lapsi oppii rikollisen toiminnan vuorovaikutuksen kautta. Rikollisuuteen oppiminen tapahtuu ryhmässä, joka hyväksyy rikollisen toiminnan ja toteuttaa itse rikollisuutta. Kyseessä on tiivistetysti rikollisuuden oppimisprosessi, joka tapahtuu kiinnittymällä rikollisryhmiin tai rikollisiin. (Laine 2014, 132–134.)

Anomiateorialla voidaan selittää rikollista käyttäytymistä, eli poikkeavuutta. Anomialla tarkoitetaan poikkeavuuden lisäksi normittomuutta. Yhteisöstä puuttuvat säännöt tilanteisiin,

jolloin ihmiset voivat jäädä ilman eettistä ohjausta tai ohjeistusta. Eettisten ohjeiden ja ohjauksen puute voi johtaa rikollisuuden lisääntymiseen. Ihmisten tarpeet fysiologisia tarpeita lukuun ottamatta ovat melko rajattomia, joiden vuoksi yhteiskunta tarvitsee normijärjestelmän rajoitukset, jolloin ihmisen tarpeet tulevat tyydytetyksi pääsääntöisesti lain määrittämien rajojen sisällä. Rikollisuus syntyy tilanteissa ja elinolosuhteissa, joissa yhteiskunnan normijärjestelmän instituutiot ovat muutoksen kohteena, puutteellisia tai puuttuvat kokonaan. Tässä tapauksessa yksilö vieraantuu normeista, ja normien ristikkäispaine voi kiinnittää henkilön rikolliseen alakulttuuriin. (Laitinen & Aromaa 2005, 62; Durkheim 1985.)

Kun yhteiskunnan arvopäämäärien ja sallittujen keinojen välille syntyy ristiriita, on kyseessä anomia (eli normittomuus). Yhteiskunta rakentuu epätasa-arvoisesti, jolloin kaikilla kansalaisilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia edetä ”kengänkiillottajasta miljonääriksi”. Tämänlaisessa yhteiskunnassa yksilöille saattaa syntyä anominen paine. Anomiseen paineeseen vastataan rikollisin keinoin tilanteissa, joissa yksilö ei pysty rikastumaan laillisin keinoin. Tulee kuitenkin huomioida, että pelkästään köyhyys tai menestymismahdollisuuksien puuttuminen eivät muokkaa yksilöstä rikollista. Päihde- ja rikostaustaiseen elinympäristöön kiinnittyminen vaatii jonkinlaisen ristiriidan arvojärjestelmän ja todellisten mahdollisuuksien välille. (Laine 2014, 113–115.) Anomiateorian mukaan rikollisuus johtuu yhteiskunnan kulttuurisen ja sosiaalisen rakenteen aiheuttamista ristiriitatilanteista (Hakkarainen 2004, 254). Esimerkiksi Euroopan jalkapalloväkivaltaa on selitetty osaltaan anomiateorialla, koska jalkapallofanit ovat kokeneet tietynlaista voimattomuutta suosikkijoukkueen menestymättömyyden vuoksi. (Laine 1991, 60.)

Anomiateorian lisäksi rikollisuutta voidaan selittää *alakulttuuriteorialla*. Poikkeavuuden ja rikollisuuden selitysteoriat voidaan liittää alakulttuuriin. Alakulttuuri -käsitteenä on vahvasti yhteydessä edellä mainittuun anomiateoriaan. Yksilön sosiaalinen nousu mahdollistuu alakulttuurissa, kun anomiasa puolestaan sosiaalinen nousu on melko mahdotonta epätasa-arvoisuuden vuoksi. Alakulttuurit voivat toimia ratkaisuna yhteiskunnan erilaisiin ongelmiin, joita tietyt yksilöt kohtaavat erilaisissa piireissä. (Laine 2014, 139–141.)

Alakulttuuri on omaksuttu kriminologiaan 1950-luvulla. Käsitteellä tarkoitetaan valtavirrasta poikkeavaa käytöstä ja rikollisuutta. Alakulttuuriteoria on liitetty muun muassa nuorisorikollisuuden tutkimiseen ja nuorisorikollisuuden syihin. Yhtenä selityksenä on nähty rikollisryhmän tarjoama turvallisuus ja päämäärien saavuttaminen. Rikollisryhmän avulla

henkilö pystyy saavuttamaan sellaisia päämääriä, jotka muuten olisivat saavuttamattomissa. Alakulttuuriteoriaan voidaan liittää väkivaltarikollisuus. Teorian mukaan yhteiskunnassa esiintyy alaryhmiä, joiden toimintaan kuuluvat väkivalta ja väkivaltaiset vuorovaikutustilanteet. Tutkijat ovat löytäneet teoriasensa tueksi esimerkkinä nuorisoriikolliset, jotka kannustavat ja ihannoivat väkivaltaista käyttäytymistä. (Laitinen & Aromaa 2005, 63–64.) Rikollisten alakulttuurien elementteihin kuuluvat oma lainsäädäntö eli normisto, kieli, maailmankatsomus eli ideologia, yhteneväinen ulkonäkö, rikollisten luokkajako ja aluejako. (Laine 2014, 146.)

Kontrolliteorian mukaan kaikki yksilöt voivat olla potentiaalisia rikoksen tekijöitä. Erityisen rikosalttiita ovat ihmiset, jotka elävät ilman lähikontrollia (Laine 1991, 63). Kontrolliteorian mukaan kaikki ihmiset ovat antisosiaalisia ja tiettyjen olosuhteiden vallitessa mahdollisia rikoksen tekijöitä. (Laitinen & Aromaa 2005, 64.) Kontrolliteorialla voidaan kysyä, ”miksi me muut emme tee rikoksia”, koska kontrolliteoria pohjautuu ajatukseen, jossa kaikki yksilöt voivat tehdä rikoksia, jos vain uskaltaisivat (Laine 2014, 120).

Kontrolliteorian mukaan yhteiskunnassa tarvitaan ulkoista kontrollia, jolla ehkäistään rikollisuutta. Kontrolliteoria keskittyy tutkimuksissa kontrolliin ja kontrollin erilaisiin mekanismeihin. Kontrolliteorian mukaan kaikki ihmiset voivat taipua hyvään ja pahaan. Vaikka kaikissa ihmisissä olisi kontrolliteorian mukaan potentiaalia ajautua rikolliseksi, ajautuvat rikollisuuteen vain henkilöt, jotka eivät ole riippuvaisia sosiaalisesta yhteisöstä tai konventionaalisista ihmissuhteista. (Laitinen & Aromaa 2005, 64–65; Kivivuori 2013, 187.)

Perhe, koulu, työyhteisö ja naapurusto edustavat sosiaalista yhteisöä. Nämä sosiaaliset yhteisöt toimivat epävirallisesti edesauttaen ihmisiä noudattamaan lakeja ja virallisten kontrollijärjestelmien rinnalla. Rikollisuutta estäviä tekijöitä ovat muun muassa ihmisten kiinnostus hyväksyttäviin päämääriin, ajan ja energian käyttäminen yhteiskunnassamme arvostettuihin tehtäviin, kiintymys lainkuuliaisiin henkilöihin ja henkilön usko yhteisiin arvoihin. Samat elementit toimivat myös toisinpäin, eli tietynlaiset elementit ajavat ihmisiä rikollisuuden pariin. Rikollisuuteen ajautuneet henkilöt ovat kiinnostuneita lainvastaisesta arvomaailmasta, lainvastaisesta toiminnasta ja liittymisestä rikolliseen alakulttuuriin. (Laitinen & Aromaa 2005, 64–65.) Kontrolliteorian mukaan rikollisuuden taustalla on heikko itsekontrolli. Ihminen ajaa etujaan, ja täyttää tarpeensa toisten ihmisten tarpeista ja eduista

välittämättä. Rikollisuudella tavoitellaan välitöntä mielihyvän tunnetta. (Laine 2014, 120–121.)

Kontrolliteoria voidaan siis jakaa kahteen päämuotoon, sosiaalisen kontrollin teoriaan ja itsekontrolliteoriaan. Sosiaalisen kontrollin ja itsekontrollin teorialla voidaan selittää itse rikollisuutta ja lisäksi rikollisuudesta irtautumista. Itsekontrolliteoria liittyy vahvasti siihen, miten rikollisuuden maailmaan kiinnittyminen ja sieltä irtautuminen selittyvät yksilön omilla, henkilökohtaisilla valinnoilla. (Kivivuori 2013, 187–196.) Yksilön henkilökohtaiset valinnat ovat ratkaisevassa asemassa silloin, kun yksilö tekee rikollisuuteen liittyvän valinnan eli konkreettisesti teon, joka määrittellään rikolliseksi teoksi. Tutkielmassani haastateltavat ovat tehneet nuoruudessaan valinnan, joka on kiinnittänyt heidät rikolliseen alakulttuuriin. Vuosien eläminen rikollisuuden ja päihdeiden alakulttuurissa johti myös siihen, että haastateltavat tekivät elämässään uuden valinnan, joka puolestaan johti päihde- ja rikosmaailmasta irtaantumiseen. Yksilön elämäntapahtumat ja yksilölliset valinnat kuuluvat elämänkaariteoreettiseen ajatteluun.

Rikollisuuden elämänkaariteoria voidaan liittää osaksi yhteiskunnallista keskustelua. Elämänkaariteoria erittelee elämään kuuluvat ajalliset etapit aikajärjestyksessä, lapsuus–nuoruus–aikuisuus. Ihmisen sosiaaliseen kehityskaareen kuuluvat neljä erilaista tekijää. Ensimmäisenä on inhimillinen toimijuus, jolla tarkoitetaan sitä, minkälaisia vaikutteita ihmisen elämässä on ja minkälaisia päätöksiä hän elämässään tekee. Toisena vaikuttavana ajatuksena on elämänkulkuun liittyvien tapahtumien ajoittuminen yksilön elämäntapahtumiin. Kolmantena vaikuttavana tekijänä on erilaisten yhtymäkohtien ajoittuminen suhteessa toisiin ihmisiin, koska yksilön tekemät valinnat vaikuttavat väistämättä hänen läheisten ihmisten elämään. Neljäntenä vaikuttavana tekijänä on yksilön elämään vaikuttavat historialliset tekijät. (Pulkkinen & Caspi 2002, 4.) Elämänkaariajattelun mukaan ihmisen yksilöllinen kehitys voi jatkua koko elämänkulun ajan. Elämänkulkuun voi syntyä myös lapsuuden ja nuoruuden jälkeen uudenlaisia voimia ja kykyjä. Elämänkaariajattelun mukaan jokainen yksilö on ainutlaatuinen kokonaisuus, jolloin myös jokaisen ihmisen elämänkulku on yksilöllistä. Vaikka jokaisen yksilön elämä ja elämänkulku olisivat yksilöllisiä, voidaan siitä silti löytää yleisiä kehityksellisiä lainalaisuuksia. (Dunderfelt 2011, 13, 15–16.)

Elämänkaariteorian mukaan voimme pohtia, minkälaisia päätöksiä haastateltavat ovat tehneet elämässään ja minkälaisia vaikutuksia päätöksenteolla on ollut siihen, minkälainen

elämänkaari heille on muodostunut. Elämänkaaripsykologian mukaan elämänkaariteoriaan liitettävien siirtymävaiheiden avulla esimerkiksi vanha asenne, elämäntapa tai toimintamalli jäävät pois ja tilalle tulevat uudenlainen asenne, elämäntapa tai toimintamalli (Dunderfelt 2011, 51). Tutkielmassani käsitellään haastateltavien lapsuudenmuistoja. Lapsuusmuistoissa kulkivat muistot lapsuudesta ja nuoruudesta sekä siitä, milloin päihteet ja rikollisuus tulivat mukaan heidän elämänkaareensa. Lapsuusmuistojen lisäksi haastateltavat kertoivat irtaantumisestaan päihde- ja rikosmaailmasta sekä siitä, minkälaisia tuntemuksia rikoksettomaan ja päihteettömään elämään pyrkiminen nostattivat heidän elämässään.

KRIS-Tampere järjestöä ja muita vastaavanlaisia toimijoita voidaan tarkastella myös kontrolliteorian viitekehyksestä käsin. Kontrolliteoria voi toimia sekä sosiaalisena kontrollina että itsekontrollina. Kolmannen sektorin toimijat luovat yksilön ympärille tietynlaisen sosiaalisen kontrollin, joka edesauttaa pysymään rikoksettomalla ja päihteettömällä elämänpolulla. KRIS-järjestö sekä muut toimijat liittävät yksilön järjestön ryhmään, jolloin ryhmään kuuluvat henkilöt muuttavat yhdessä elämänsä suunnan päihteettömään ja rikoksettomaan suuntaan. Vertaistuki ja jäsenten samankaltainen elämänkaari tukevat yksilöä pysymään erossa päihteiden ja rikollisuuden alakulttuurista. Järjestön tarjoamat sosiaaliset suhteet vertaisiinsa vahvistavat irtaantumista marginaaliyhteisöstä ja liittymistä tavalliseen, rikoksettomaan ja päihteettömään elämään. Lasse Rautniemi (2012, 225) on kuvannut väitöskirjassaan yhdyskuntapalvelun toimivan sellaisena rangaistusmuotona, joka edistää yksilön elämänmuutosta. Yhdyskuntapalvelu toimii yksilön elämässä kontrolloijana, joka edistää päihteettömyyttä ja rikoksettomuutta. Yhdyskuntapalvelun toimintaympäristö vahvistaa tavallisia suhteita elämässä, joilla on kontrolloiva vaikutus yksilön elämään. Yhdyskuntapalvelu voidaan näkemykseni mukaan nähdä osana kontrolliteoriaa.

Leimautumisteorian valossa yksilöön ”lyödään leima”, joka tarkoittaa yksilön olevan muista ihmisistä jollakin tavalla poikkeava. Ajatuksen lähtökohtana on, että ihminen näkee itsensä vuorovaikutuksessa olevien ihmisten kautta. Kyseessä on sosiaalipsykologiassa käytetty termi peiliminä, eli *looking-glass self*. Leimautumisteoria eroaa kontrolliteoriasta juuri päinvastaisella tavalla, eli sosiaalinen kontrolli synnyttää yksilöissä poikkeavuutta. Leimautumisteorialla on kolme erilaista merkitystä, jotka ovat seuraavanlaisia; ajatus siitä, että vasta ulkopuolinen leima tekee jostakin teosta rikoksen, eli yhteiskunnan sosiaalinen kontrolli asettaa teolle tietyn leiman. Toisena merkityksenä on ajatus yksilön omasta henkilökohtaisesta näkemyksestä. Jos yksilö näkee itsensä poikkeavana ja rikollisena, leimaa

hän itse itsensä rikolliseksi ja käyttäytyy rikollisen tavoin. Kolmantena merkityksenä on sosiaalisten kontrollijärjestelmien olemassaolo, joka tuottaa poikkeavuutta yksilöiden keskuudessa. Leiman merkitys ihmisten sosiaalisessa kanssakäymisessä on hyvin tärkeässä roolissa. Poikkeava ja negatiivinen leima vaikeuttaa ihmisten sosiaalisia suhteita. (Laine 2014, 127–129.)

Leimautumisteorian avulla pyritään ymmärtämään rikollisuutta (erityisesti uusintarikollisuutta (Laine 2014, 129)) ja poikkeavuutta. Ymmärtäminen tapahtuu tarkastelemalla sosiaalisia prosesseja, joiden avulla tiettyjä henkilöitä ja ryhmiä kategorisoidaan ja luokitellaan. Tietyt yksilöt ja ryhmät voidaan leimata rikollisiksi, joka osaltaan lisää rikollista toimintaa ja rikollisia piirteitä. Leimautumisteoria liittyy myös kontrolliteoriaan, koska sosiaalinen kontrolli liittyy yksilöön tietynlaisen leiman. Rikoksenteijää pidetään poikkeavana rikollisten tekojensa vuoksi, jolloin rikollinen saa rikollisen leiman. Rikollisen leimalla on myötävaikuttava tekijä uusintarikollisuudessa. (Laitinen & Aromaa 2005, 66–67.)

Konfliktiteoria perustuu siihen, ettei yhteiskunnassa ole päästy yksimielisyyteen yhteiskunnan perusarvoista. Yhteiskunta koostuu kilpailevista ryhmistä, joiden intressit ovat täysin erilaiset. Tällöin ryhmien välille muodostuu konflikteja. (Laitinen & Aromaa 2005, 69.) Yhteiskuntien vauraus on jakaantunut epätasaisesti, jolloin toiset ovat köyhiä ja tyytymättömiä elämäänsä ja toiset puolestaan rikkaita ja tyytyväisiä elämäänsä. Rahan ja elintason jakautuminen köyhyyteen ja rikkauteen aiheuttavat konfliktiherkän tilanteen, joka voi ruokkia rikollisuutta. Konfliktiteoria perustuu marxilaiseen eli radikaaliin kriminologiaan, jonka mukaan rikollisuus on kapitalistisen järjestelmän väistämätön seuraus. Konfliktiteoria liittyy vahvasti talouteen ja politiikkaan. (Haapasalo 2008, 23.)

3.2 Psykologiset selitysmallit

Psykologiset selitysmallit liittyvät muun muassa väkivaltarikollisten lapsuudenkokemuksiin, kiintymyssuhdeteoriaan, vuorovaikutukselliseen selitysmalliin ja tekijän persoonallisuuteen. Psykologisilla selitysmalleilla pyritään selvittämään esimerkiksi rikoksen tekijän käyttäytymistäipumuksia ja sitä, mikä on voinut altistaa kiinnittymään askel askeleelta väkivaltarikollisuuden ja päihteiden alakulttuuriin.

Väkivaltarikollisuutta voidaan selittää *traumamallilla*. Traumamalli liitetään usein ylisukupolviseen väkivaltaan. Useiden tutkimusten mukaan väkivalta synnyttää väkivaltaa, eli rikosentekijät ovat itse voineet kokea lapsuudessaan vakavaa fyysistä, psyykkistä tai seksuaalista kaltoinkohtelua. (Haapasalo 2008, 38.) Lapsuuden väkivallan kokemukset, kohteeksi joutuminen ja väkivallan näkeminen voivat aiheuttaa traumaattisen kokemuksen (Haapasalo 1999a, 1552).

Kun ihminen joutuu kokemaan uudelleen traumaattisia tapahtumia, toistuu trauman uudelleenkokeminen ihmisessä aggressiivisuutena, väkivaltaisena käytöksenä, ylivilkkautena tai itsensä vahingoittamisena. Väkivaltaisesti kohdellulle lapselle ei ole välttämättä muodostunut kykyä tunteiden hallintaan muulla tavoin, kuin käyttäytymällä itse väkivaltaisesti. Pahoinpidelty lapsi hyökkää itse ensin, ennen kuin kukaan muu hyökkää hänen kimppuunsa. Oman kehon väkivaltainen kohtelevminen voi toimia omien tunteiden säätelykeinona. (Haapasalo 1999a, 1552.)

Pitkään jatkunut kaltoinkohtelu saattaa vaurioittaa lapsen ja aikuisen välistä kiintymyssuhdetta. Kiintymyssuhteen vaurioitumisella saattaa olla vaikutuksia läpi yksilön elämän ja persoonallisuuden kehittymisen. Traumatisoitunut lapsi elää vuosikausia häiriintyneessä kasvuympäristössä, joka väistämättä vaikuttaa lapsen uskomuksiin toisista ihmisistä ja elämästä. Traumatisoituneelle lapselle voi muodostua vääristynyt maailmankuva ja hän ajattelee kotona tapahtuneiden asioiden olevan normaalia. (Suokas-Cunliffe 2006.)

Käytännössä traumatisoitunut lapsi ei välttämättä pysty itkemään ja näyttämään tunteitaan tai tuntemaan onnellisuutta ja iloa. Traumatisoituneen lapsen tunteet saattavat turtua, jolloin

lapsesta saattaa kasvaa empatiakyvytön, tunnekylmä ja persoonallisuushäiriöinen aikuinen. Persoonallisuushäiriöisen henkilön yhtenä ominaispiirteenä saattaa olla katumuksen ja syyllisyyden tunteiden puuttuminen. (Haapasalo 1999a, 1551.) Traumamallilla voidaan osittain selittää lapsuuden väkivaltakokemusten yhteyttä aikuisiän väkivaltarikollisuuteen. Väkivaltaisen henkilön lapsuudesta voi löytyä traumakokemuksia, jotka ovat kroonistuneet traumaperäiseksi stressioireistoksi. Traumamallilla ei voida kuitenkin selittää kaikkea väkivaltarikollisuutta, mutta traumamalli antaa yhden vaihtoehdoisen selitysmallin väkivaltarikollisuudelle. (Haapasalo 1999a, 1552.)

Psykoanalyttinen selitysmalli korostaa varhaislapsuutta ja lapsuuden kasvuympäristöä. Lapsuuden ihmissuhteet ovat merkityksellisiä aikuisuuden antisosiaaliseen ja rikolliseen käyttäytymiseen. Lapsuuden kasvuympäristö heijastuu lapsen kasvuun ja kehitykseen, jopa tiedostamattomasti. Lapsen tunnetila, ajattelu ja toiminta muokkautuvat vahvasti lapsuudenkokemusten mukaan. Alttius väkivaltarikollisuuteen saattaa syntyä kasvuympäristössä, joka on suotuisa epäsosiaaliselle ja rikolliselle käyttäytymiselle. Yksilön omantunnon eli superegon kehittyminen positiiviseen suuntaan on nähty psykodynaamisen tarkastelun pohjalta tärkeäksi rikollisuuden ehkäisemisessä. Mikäli yksilön superego kehittyy puutteellisesti, yksilö ei pysty tuntemaan normaalia syyllisyyttä, ottamaan toiminnoissaan huomioon muiden yksilöiden tunteita ja oikeuksia, jolloin yksilö antaa aivojen mielihyvävaatimuksille jatkuvasti periksi. (Haapasalo 2008, 29.)

Psykoanalyttisissä teorioissa superegon kehittyminen on ajoitettu noin viiden ensimmäisen elinvuoden ajanjaksolle. Omantunnon kehittyminen jatkuu myöhemmälläkin iällä. Egopsykologien ja objektsuhdeteoreetikojen mukaan yksilön eriytyminen ensimmäisestä hoitajasta ja psykologisen syntymisen käännekohtat ovat tärkeitä vaiheita lapsuusiässä. Mikäli hoitajasta eriytymisessä ja psykologisessa syntymisessä tapahtuu vakavia häiriöitä, voi tämä osaltaan altistaa persoonallisuuden kehityksen häiriöille. Persoonallisuuden kehityksen häiriöt voivat osaltaan altistaa väkivaltaiseen käyttäytymiseen ja väkivaltaisille toimintatavoille. (Haapasalo 2008, 29.)

Tutkimusten mukaan turvaton kiintymyssuhde saattaa joissakin tilanteissa altistaa yksilön kehittymisen väkivaltarikollisuudelle alttiiksi, jolloin kyseessä on *kiintymyssuhdeteoria*. Lapsuuden varhaisen kasvuympäristön tapahtumilla on merkitystä kiintymyssuhteen muodostumisessa. Lapsen ja aikuisen välinen kiintymyssuhde voi muodostua turvalliseksi tai

turvattomaksi kiintymyssuhteeksi, riippuen lapsuuden kasvuympäristöstä. Epäsuotuisa ja turvaton kasvuympäristö vaikeuttaa turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista, jolloin kiintymyssuhteesta muodostuu turvaton. Turvattomasti muodostunut kiintymyssuhde saattaa estää lasta näyttämästä vuorovaikutuksessa oikeita tunteitaan, jolloin lapsen vuorovaikutukseen kuuluvat valekognitio ja valetunteet. Oikeiden tunteiden näyttäminen vanhemmalleen on voinut aiheuttaa vanhemmassa aggressiivisen reaktion. (Haapasalo 2009, 29–31.)

Psykologisena selitysmallina väkivaltarikollisuudelle on myös *rikollisuuden kehityspolku*. Rikollisuuden kehityspolku kuvastaa rikoksentekijän lapsuuden kasvuympäristöä. Erilaisten pitkittäistutkimusten mukaan lapsuuden julma kasvatuskäytäntö, hyljeksintä ja laiminlyönti lisäävät yksilön riskiä ajautua väkivaltarikollisuuteen. Vanhempien negatiivinen ja kielteinen käyttäytyminen lasta kohtaan voivat aiheuttaa lapsessa kielteistä käyttäytymistä, jolloin perheeseen muodostuu kielteisen vuorovaikutuksen kehä. Negatiivinen ja kielteinen vuorovaikutuskehä puolestaan altistavat erilaisille käytösongelmille. Käytösongelmat saattavat altistaa aikuisiällä väkivaltarikoksien tekemiseen ja psyykkisiin ongelmiin sairastumista. Vanhempien puutteelliset kasvatuskäytännöt, keskinäiset ristiriidat, mielenterveysongelmat ja päihteidenkäyttö sekä rakenteelliset tekijät, kuten köyhyys, monilapsisuus ja vaihtuvat aikuiset (äiti- tai isähahmo) altistavat epäsosiaaliseen käyttäytymiseen. (Haapasalo 2009, 34–36.) Antisosiaalinen käyttäytyminen on altistava tekijä väkivaltarikollisuudessa. Antisosiaalisella käyttäytymisellä tarkoitetaan sellaista toimintaa, joka rikkoo yhteiskunnan normeja sekä muiden ihmisten oikeuksia. Antisosiaalisuus saattaa olla myös joissakin tapauksissa perinnöllistä. (Jokela 2006, 101.)

3.3 Väkivaltaisuus ja väkivallalle altistavat tekijät

Väkivallan käsitteeseen voidaan yhdistää erilaisia rikoslajeja. Kun väkivaltaista tekoa käsitellään rikosoikeudellisessa järjestelmässä, huomioidaan väkivallaisen teon laatu, tahallisuus ja seuraukset. Määrittelyt pohjautuvat Suomen lainsäädäntöön. Yhteistä väkivallan erilaisille lajeille on kuitenkin se, että väkivalta kohdistuu fyysisenä tekona henkilöön. (Paavilainen & Pösö 2003, 13.) Väkivaltarikos eli henkeen ja terveyteen kohdistunut rikos

pitää sisällään lievän pahoinpitelyn, pahoinpitelyn ja törkeän pahoinpitelyn (Salmi & Lehti & Danielsson & Aaltonen 2014, 53). Väkivaltarikos, jossa uhri menettää henkensä teon seurauksena pitää sisällään viisi erityyppistä rikosnimikettä: murha, tappo, surma, lapsensurma, pahoinpitelyrikos ja kuolemantuottamusrikos (Kivivuori & Lehti 2014, 15).

Tutkimusten mukaan voidaan tiivistetysti sanoa, että väkivaltainen käyttäytyminen syntyy sosiaalisen ympäristön, perinnöllisten ja biologisten tekijöiden pohjalta. Sosiaalisen ympäristön eli ympäristötekijöiden osuus aggressiivisuuden kehittymisessä kasvuympäristön ja varhaisten kokemusten kautta on merkittävä tekijä väkivaltaisen käyttäytymisen kehittymisessä. (Lagerspetz 1994, 2181.)

Gustav Schulmanin (2004, 149) mukaan väkivaltaisen teon avulla yksilö voi puolustaa minuuttaan ja olemassaolon oikeutta. Henkilöön kohdistuva uhka voi olla kuviteltua tai todellista, mutta traumatisoituneelle tai psyykkisesti keinottomalle henkilölle uhka näyttäytyy sietämättömänä tunteena, jota vastaan on puolustauduttava. Päästäkseen eroon sietämättömyyden tunteesta yksilö voi helpottaa oloaan siirtämällä paha olo uhrilleen väkivallan keinoin. Väkivaltaisen käyttäytymisen taustalla voi olla geneettinen tai sosiaalinen perimä, fyysinen tai sosiaalinen elinympäristö ja yksilöllinen persoonallisuus. Edellä luetellut tekijät ovat kietoutuneena toisiinsa. Mielenkiintoinen huomio on, että aggressiivisuus liittyy yksilön lukuisiin geeneihin, jolloin geenit ja ympäristötekijät yhteisvaikutuksena saattavat altistaa yksilön tekemään väkivaltaisia tekoja. Yksilö pystyy hillitsemään väkivaltaista käyttäytymistä kehityksellisten kykyjen mukaisesti. Aggressiivisuudella on puolestaan perinnöllinen osuus geneeissämme (Lagerspetz 1994, 2180).

Kehityksellisellä kyvyllä tarkoitetaan sitä, miten yksilö on oppinut hallitsemaan tunteitaan ja ulkopuolelta tulevia yllykkeitä. Kehityksellinen kyky liittyy siihen, miten yksilö on sisäistänyt yhteiskunnan moraalisäädökset ja normit. Lisäksi kehitykselliseen kykyyn liittyy se, miten yksilö on oppinut sietämään sisäistä ja ulkoista painetta, kuten esimerkiksi sosiaalista painetta. Kehitykselliset kyvyt eivät ole synnynnäisiä ominaisuuksia, vaan yksilö oppii ja omaksuu taidot lapsuuden kasvuympäristössään. Moraalisäädösten ja yhteisten normien omaksuminen vaativat yksilöltä psykodynaamisen kehityksen. Psykodynaamiseen kehitykseen kuuluvat aggressioiden ja itsekkäiden yllykkeiden hallitseminen. Käytännössä yksilön aggressiot kääntyvät hillitsemään mielihaluja ja yllykkeitä, jolloin yksilön arvostelukyky ja tilannetaju kehittyvät. Suhteellisuudentaju, normit ja aggressiivisuuden

hillintäkyky vaativat vuosien kehittymisen ja omaksumisen. Aggressiivisuuden hallinta omaksutaan ihmiseltä, joka itse kykenee tasapainoisesti hallitsemaan omaa aggressiivisuuttaan. (Schulman 2004, 150.)

Väkivaltaisuus ja vakava trauma liittyvät läheisesti yhteen. Traumalla tarkoitetaan kokemusta, jossa trauman kokenut yksilö ei pysty ymmärtämään tapahtunutta, koska traumaattinen tapahtuma ylittää sieto- ja käsittelykyvyn. Traumatakaumat aiheuttavat yksilössä useimmiten hallitsemattoman tunnereaktion, jonka aikana yksilön ajattelukyky voi rajoittua. Traumaattisia kokemuksia ja niistä aiheutuvia sietämättömiä traumapalautumiskokemuksia voidaan helpottaa päihteiden avulla. Päihteiden käytön seurauksena väkivaltaisuus voi lisääntyä. Päihteiden avulla haetaan helpotusta tuskaisille traumakokemuksille. Traumakokemukset eivät ole yksilön muistissa siten, miten muistot ovat yleensä tallentuneena ihmisen muistiin. Traumakokemukset eivät kuitenkaan poistu mielestä, vaikka yksilö ei niitä aktiivisesti muistaisikaan. Traumakokemusten aiheuttamat tunteet voivat ilmaantua yllättäen, tietyn laukaisevan tapahtuman seurauksena. (Em., 151–152.)

Ristiriitatilanteissa väkivaltaisesti käyttäytyvä yksilö ajattelee mahdollisesti, että hän voi joko suuttua ja vastustaa tai alistua. Kolmatta mahdollisuutta, rauhallista neuvottelua väkivaltaisesti käyttäytyvä yksilö ei pysty ajattelemaan. Väkivallan käyttö saattaa olla merkki sosiaalisen vuorovaikutuksen häiriöstä, koska väkivaltainen käyttäytyminen ei kuulu ihmisten tavanomaiseen käyttäytymiseen. (Lagerspetz 1999, 2181.) Matti Laine (1991, 90) on tiivistänyt yksilön taipumuksen tehdä väkivaltarikoksia seuraavanlaisesti: väkivaltarikos tapahtuu, kun väkivaltarikokseen taipuvainen henkilö ja sopiva tilaisuus kohtaavat toisensa. Tätä kutsutaan *taipumus-tilaisuus-teoriaksi*. Väkivaltarikollisuuteen vaikuttavat monet tekijät, jonka vuoksi emme voi määritellä tietynlaista tekijää sille, miksi yksilö on taipuvainen tekemään väkivaltaisia tekoja.

3.4 Ylisukupolvinen selitysmalli

Tuulia Kärkkäinen (2004, 29) on väitöskirjassaan määritellyt sosiaalisen perimän olevan yksilötasolla laajasti sukupolvelta toiselle siirtyviä elämännhallinnallisia voimavaroja. Elämännhallinnallisia voimavaroja ovat henkinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja aineellinen. Ihmisen sosiaalinen perimä voidaan nähdä yksilön omassa elämässä ja siinä, miten yksilö kasvattaa uutta sukupolvea. Sosiaalinen perimä eli ylisukupolvinen siirtyminen sukupolvelta toiselle voidaan nähdä yhtenä selitysmallina väkivaltarikollisuudelle. Väkivallan siirtyminen sukupolvelta toiselle voidaan nähdä myös sosiaalisen oppimisen teorian valossa, jolloin lapsi oppii vanhemmaltaan väkivaltaista käyttäytymistä. Kaikista väkivaltaisessa kasvuypäristössä kasvaneista lapsista ei kasva väkivaltaisia tai väkivaltarikollisia aikuisia.

Ylisukupolvinen väkivalta ilmenee monin eri tavoin. Lapsen väkivaltainen kohtelu ja laiminlyönti voivat aiheuttaa pitkäkestoisia ongelmia lapsen elämässä. (Haapasalo 2005.) Väkivallan ylisukupolvisuutta on selitetty muun muassa heikolla vanhemmuudella, väkivaltaisten roolimallien siirtymisellä ja sosiaalisella oppimisella (Haapasalo & Aaltonen 1999). Väkivallan kierre eli väkivallan sosiaalinen perimä on yksi selitysmalli väkivaltaiselle käyttäytymiselle. Lapsuudenkodissaan väkivaltaa kokeneet ja nähneet lapset käyttävät todennäköisemmin itse väkivaltaa toisia ihmisiä kohtaan ja ovat myös itse alttiimpia kokemaan väkivaltaa. Kun väkivalta siirtyy sukupolvelta toiselle, voidaan väkivallan siirtymistä selittää muun muassa sosiaalisen oppimisen teorian kautta. Lapsi oppii väkivaltaisen käyttäytymisen havainnoimalla vanhemman väkivaltaista toimintaa. (Haapasalo 2008, 49–50.) Perheväkivallan keskellä elävä lapsi oppii ratkaisemaan ongelmat ja konfliktit väkivallan avulla (Vilhula 2007, 91).

Lapsen näkökulmasta katsottuna pahoinpitely on traumaattinen kokemus, josta kaikki lapset eivät välttämättä selviydy ilman traumatisoitumista. Traumaattinen kokemus aiheuttaa lapsella traumaperäistä stressiä. Stressi voi kroonistuessaan ilmetä tunne-elämän ja käyttäytymisen oireiluna. Toistuvat väkivaltakokemukset aiheuttavat muutoksia myös lapsen aivojen biokemiassa. Kaltoinkohdellut lapset oirehtivat eri kehitysvaiheiden mukaan. Varhaislapsuudessa kaltoinkohtelu voi aiheuttaa kiintymyssuhteen häiriintymisen. Yhtenä selityksenä ylisukupolviselle kaltoinkohtelulle on juuri kiintymyssuhteiden ongelmallisuus.

Turvattomasti kiintyneen lapsen tunne-elämä ja käyttäytyminen saattavat poiketa turvallisesti kiintyneestä lapsesta. Kouluikäinen lapsi oirehtii kaltoinkohtelua monin erilaisin tavoin. Lapsella saattaa olla psyykkisiä ongelmia ja käytöshäiriöitä. Psyykkiset ongelmat voivat ilmetä masennuksena, ahdistuneisuutena, aggressiivisuutena, levottomuutena tai uhmakkuutena. Lapsi voi lisäksi kärsiä oppimisvaikeuksista ja muista kouluvaikeuksista, mikäli lapsen varhaisessa kehitysvaiheessa on syntynyt traumaperäistä stressiä. Päihteiden käyttö ja käytösongelmat tulevat useimmiten esille nuoruusiässä. Kaltoinkohdeltu lapsi voi oirehtia jokaisen ikäkauden aikana. (Haapasalo 2005, 4612.) Kaltoinkohdellut lapset voivat kärsiä myös sosiaalisten taitojen puutteesta. Heidän voi olla vaikeampi tunnistaa sosiaalisen ympäristön vihjeitä, ihmisten tunteita ja käyttäytymistä, jolloin he saattavat tulkita toisten ihmisten toiminnan vihamieliseksi. (Haapasalo 1999b, 48.)

Vanhempi, joka on itse joutunut lapsuudessaan kaltoinkohdelluksi ja traumatisoitunut kaltoinkohtelun vuoksi, voi siirtää ongelmansa lapsilleen. Ongelmien siirtäminen näyttäytyy käyttäytymisenä, joka aiheuttaa lapselle traumoja sekä siten, että vanhemmalla on käytössä ainoastaan väkivaltainen kasvatustapa. Lapsi ei pysty oppimaan positiivisia tunteiden hallitsemiskeinoja vanhemmalta, jolla näitä keinoja ei ole. (Schulman 2004, 150.) Kaikista kaltoinkohdelluista lapsista ei kasva väkivaltaisia aikuisia, väkivaltarikoksiin syyllistyneitä aikuisia, puolisoaan pahoinpiteleviä puolisoita tai lapsiaan kaltonkohtelevia vanhempia.

3.5 Päihteet rikoksiin ja päihteisiin kiinnittävässä alakulttuurissa

Janne Kivivuoren (2006, 72) mukaan vuosina 2002–2004 henkirikoksiin syyllistyneistä 83 prosenttia oli päihteiden vaikutuksen alaisena väkivaltarikoksen tapahtumahetkellä. Erilasten päihteiden käyttö voi osaltaan altistaa kiinnittymään alakulttuuriin, jossa päihteet ja rikollisuus ovat arkipäivää. Väkivaltarikollisuus ja erilaiset varkaudet ovat yliedustettuina päihdemaailmassa. Erilaisia varkauksia tehdään muun muassa siksi, että päihteiden käyttäjä pystyisi rahoittamaan päihteiden käytön. (Kekki 2009, 7.) Huumeita suurempi ongelma väkivaltarikollisuuden piirissä on kuitenkin alkoholi. Väkivaltarikoksia tehdään alkoholin vaikutuksen alaisena huomattavasti enemmän kuin huumeiden vaikutuksen alaisena. Fyysinen ja sanallinen aggressiivisuus sekä väkivaltarikollisuus lisääntyvät alkoholin käytön

seurauksena. (Pahlen & Eriksson 2003, 2488.) Alkoholin kulutuksen kasvulla ja väkivaltarikollisuuden lisääntymisellä on selkeä yhteys (Kivivuori 2006, 51).

Alkoholin ja aggression välisestä yhteydestä on muodostettu erilaisia hypoteeseja. Alkoholi heikentää ihmisen arvostelukykä ja lisää impulsiivisuutta, jolloin sopimaton aggressiivinen käytös voi lisääntyä yksilöillä, joilla on taipumusta aggressiiviseen käyttäytymiseen. Alkoholi heikentää myös ihmisten kognitiivista käsittelykykyä, joka käytännössä ilmenee siten, että yksilö voi tulkita virheellisesti toisten ihmisten sosiaalisia merkkejä. Sosiaalisten merkkien virheellinen tulkinta voi altistaa yksilöä ylireagoimaan. Runsas alkoholin käyttö ja aggressiivisuus voivat olla seurausta lapsuuden mallioppimisesta. Yksilön alttius aggressiivisuuteen on kiinni myös persoonallisuuspiirteistä. Yksilöt, jotka omaavat epäsosiaalisia piirteitä, voivat olla alttiimpia aggressiiviselle käyttäytymiselle alkoholin vaikutuksen alaisena. (Pahlen & Eriksson 2003, 2489–2490.)

Huumeiden käytön kausaalista yhteyttä rikollisuuteen on tutkittu paljon. Huumeiden käytön ja rikollisuuden yhteys on luokiteltu seuraavanlaisiin hypoteeseihin: huumeet aiheuttavat rikollisuutta ja rikollinen käyttäytyminen puolestaan ajaa ihmiset käyttämään huumeita. (Kekki 2009, 7–12.) Ensimmäinen hypoteesi eli huumeet aiheuttavat rikollisuutta perustuu siihen, että huumeita käyttävä ihminen joutuu rahoittamaan aineiden hankkimisen rikollisin keinoin. Ensimmäiseen hypoteesiin voidaan liittää psykologinen selitysmalli. Psykologisen selitysmallin mukaan rikollisuus johtuu päihdeiden käytöstä ja siitä, että käyttäjän päihderiippuvuus vaatii säännöllisesti päihdeitä. Lisäksi päihdeiden käyttö muuttaa ihmisen persoonallisuutta. Persoonallisuuden muuttuminen ja vahva päihderiippuvuus saattavat aiheuttaa käyttäjässä sen, ettei hän pysty kontrolloimaan itseään tai tekojaan. Tekojen tai itsensä kontrolloimattomuus altistavat yksilön toimintaan, jossa päihderiippuvainen yksilö ei pysty huomioimaan muiden ihmisten tunteita tai tarpeita. (Em., 13.)

Toisena hypoteesina on, että rikollisuus saattaa osaltaan altistaa huumeiden käytölle. Tämän mukaan rikollisesti käyttäytyvä yksilö altistuu sosiaalisessa ympäristössään sellaisille negatiivisille vaikutteille, jotka altistavat päihdeiden käytölle. Kun yksilö elää ympäristössä, jossa rikollisuus ja päihdeet ovat ”normaalia” ja hyväksyttävää, voi seurauksena olla päihderiippuvuus rikollisuuden ohella. Päihdeiden avulla haetaan myös helpotusta rikollisuuden aiheuttamille seurauksille. Päihdeet tuovat helpotusta jännittämiseen ja lisäävät yksilön rohkeutta rikoksen teossa. (Kekki 2009, 15.) Huumeiden käyttö ja rikollisuus

korreloivat toisiaan. Keskeinen korrelaatio on seurausta matalasta itsekontrollista ja halusta saada tarpeet nopeasti tyydytetyksi. (Kinnunen 2008, 32.) Kinnunen (2008, 35) esittelee Paul J. Goldsteinin (1985) kehittämän kolmijaon huumeiden ja väkivallan kausaalisesta yhteydestä. Kolmijako voidaan jakaa seuraaviin malleihin: *psykofarmakologinen malli, taloudellis-pakonomainen malli ja systeeminen malli.*

Psykofarmakologinen malli liittyy siihen, että väkivalta tapahtuu tietynlaisten aineiden vaikutuksen alaisena. Erilaisten päihteiden vaikutuksen alaisena olevan yksilön rationaalinen ajattelukyky ja impulsiivisuuden kontrollointikyky heikkenevät ja kiihtyneisyys lisääntyy. Erilaiset päihteet aiheuttavat eriasteisia aggressioita ja pitkäaikainen käyttö saattaa häiritä yksilön empatiakykyä muita ihmisiä kohtaan. Alentunut empatiakyky madaltaa kynnystä väkivaltarikollisuuteen. Taloudellis-pakonomainen malli liittyy siihen, miten yksilö pyrkii hankkimaan rahoitusta päihteiden hankintaan. Rahoitus päihteisiin voidaan hankkia väkivaltaisten tekojen avulla. Systeeminen malli liittyy siihen, kuinka väkivaltaisuutta voi esiintyä laittomilla markkinoilla. Erityisesti huumausaineiden maailmassa väkivaltaisia tekoja tapahtuu esimerkiksi erimielisyyksien, sopimusten rikkomisen tai velkojen vuoksi. (Kinnunen 2008, 35–36.) Taloudellinen eli ekonominen selitysmalli perustuu huumeiden ostamiseen ja myymiseen, kysynnän ja tarjonnan lakiin. Huumausaineiden hinta ja rikollisuuden määrä ovat yhteydessä toisiinsa. Mitä kalliimmasta huumausaineesta on kyse, sitä useammin huumeiden käyttäjä joutuu tekemään rikoksia. (Kekki 2009, 13–14.)

Huumeisiin kytkeytyvä väkivalta on poikkeuksetta ”välien selvittelyä” erilaisista syistä. Kyseessä ei ole niinkään väkivaltaisuuden neurobiologinen tausta, kun taas alkoholin aiheuttamissa rikoksissa on kyse neurobiologisista muutoksista. Alakulttuurissa esiintyvä väkivaltaisuus kohdistuu harvemmin ulkopuolisiin, kyseessä on alakulttuuriin kuuluvien ihmisten keskinäinen välienselvittely, velan perintä, ilmiannosta ”vasikoinnista” tai muista epäselvyyksistä, jotka liittyvät huumekauppiihin. (Kinnunen 2008, 35–36.) Väkivaltainen käyttäytyminen kytkeytyy sosiaaliseen kontekstiin siellä, missä huumeita käytetään (Fagan 1994 Kinnunen 2008, 36 muk.).

4 NARRATIIVINEN TUTKIMUS METODOLOGISENA VIITEKEHYKSENÄ

4.1 Muistot tutkimuskohteena

Pro gradu -tutkielmassani haastateltavat kertovat lapsuusmuistoja. Lapsuus on osa ihmisen elämänsä kaarta, henkilökohtaista historiaa (Korkiakangas 1996, 11). Muistojen muisteleminen ja niiden kertominen ovat kuin aikamatka menneisyyteen, jolloin muistoja kertova henkilö elää muistojen tapahtumat uudelleen, omassa mielessään. Koska menneisyyden tapahtumia voi kokea mielessään uudelleen, voimme tämän avulla osaltaan myös vaikuttaa tulevaisuuteen. (Schacter 2001, 29–30.)

Muistitietotutkimus eli *oral history* tarkoittaa haastattelumenetelmin tuotettua aineistoa, jossa käsitellään menneisyyteen liittyneitä asioita. Muistitietotutkimus pohjautuu tiedonantajan eli haastateltavan muistiin. Luotettavaksi muistitietotutkimuksen tekee se, että haastateltava kertoo omakohtaisia muistoja elämästään, esimerkiksi lapsuudestaan. Tutkielmani näkökulmasta on tärkeää, että muistitietotutkimuksella voidaan tutkia toista tietoa. Toisella tiedolla tarkoitetaan kertojan omakohtaista kokemusta hänen kertomastaan asiasta. (Fingerroos & Peltonen 2006, 8, 12.) Haastateltavan kertomukset menneisyydestä kertovat tutkijalle erityisesti tapahtuneen merkitystä ja vaikutusta nykyiseen elämään enemmän, kuin itse tapahtumasta. (Portelli 2006, 55.)

Elämämme tarinat ja muistot koostuvat palapelin paloista, joita kokoamme muistellessamme muistoja ja kertoessamme erilaisia muistoja, esimerkiksi lapsuusmuistoja (Schacter 2001, 106). Muistot ovat yksilöiden henkilökohtaisia, subjektiivisia kokemuksia, esimerkiksi lapsuudenkokemuksista. Tutkielmassani haastateltavien kertomat muistot ovat heidän ainutkertaisia muistoja lapsuudestaan ja selviytymisestään päihteisiin sekä rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista. Lapsuudenmuistoja kertoessamme kerromme lapsuusmuistojen lisäksi kertomishetkestä ja siihen liittyvistä käsityksistä. Lisäksi lapsuuden aikaiset olosuhteet ja kasvuympäristö muokkaavat lapsuusmuistoja. (Korkiakangas 1996, 11.)

Muistot eli koetut asiat ovat tallentuneet aivoihimme ja menneisyydessä tapahtuneet asiat vaikuttavat siihen, miten koemme erilaiset asiat jokapäiväisessä elämässämme. Muistomme voivat olla monimutkaisia, mutta esimerkiksi omaelämäkerrallisten muistojen taustalla on tekijöitä, jotka vaikuttavat muistoihin. Muistot ihmisten elämästä voidaan jakaa hierarkkisiin tasoihin. Tasoja on yhteensä kolme. Tasot määräytyvät eri aikakausien mukaisesti. Ensimmäisellä hierarkkisella tasolla on laaja ajanjakso, johon kuuluvat vuosien ja vuosikymmenten tapahtumat ja muistot. Toisella tasolla ovat päivien, viikkojen ja kuukausien aikaiset tapahtumat eli yleisluontoiset tapahtumat. Kolmannella tasolla on tapahtumakohtaista tietoa, jotka mitataan sekunneissa, minuuteissa ja tunteissa. Tutkielmani muistot painottuvat pääasiassa ensimmäiselle tasolle, eli laajalle ajanjaksolle. Laajaan ajanjaksoon kuuluvat muun muassa lapsuusmuistot. Päihde- ja rikoskierteestä irtaantuminen liitetään ensimmäiselle ja toiselle tasolle, riippuen siitä, kuinka kauan haastateltava on ollut irtaantuneena päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista. Ihmisten kertomuksissa on kaikki kolme tasoa, toisiinsa kietoutuneina. (Schacter 2001, 16, 103–104.)

Menneisyydestä kerrotaan useimmiten yleisluonteisia asioita, useimmiten siitä syystä, että yleisluontoiset asiat ovat helpompia muistaa, esimerkiksi aikakausien avulla. Psykologisten tutkimuksien mukaan menneisyydestä mieleen jääneet asiat punoutuvat aivoissamme yhteen, jolloin ne muodostavat pohjan elämäntarinoille. Elämäntarinat ovat kerronnallisia tarinoita menneisyydestä, muistoja, jotka muodostavat ihmisen persoonallisuuden. Elämäntarinoilla on positiivinen vaikutus psyykkiseen vointiin ja käyttäytymiseen. (Em., 105, 107–108.)

Psykoanalyttisen näkökulman mukaan yksilö muistaa menneisyydestään asioita kahdella eri tavalla, sanallisuuden ja toiminnan kautta. Muistot hylkäämisestä tai muusta ikävästä kokemuksesta saattavat seurata aikuisuuteen asti, jopa tiedostamattamme. (Juntumaa 1997, 47.) Muisti ja muistin voima tulevat selkeästi esille tilanteissa, joissa traumaattinen kokemus nousee esille. Traumaattinen kokemus ei aina kuitenkaan jätä ihmisen mieleen muistijälkeä, jonka seurauksena voi tapahtua pitkäaikainen muistinmenetys. (Schacter 2001, 21.)

Muistot muokkautuvat vuosien myötä. Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet muistojen olevan oikeita muistoja. Muistoihin ja muistojen muistamiseen vaikuttavat myös osaltaan elinolosuhteet ja mahdolliset sairaudet. Muistot ovat yksilön persoonallisuuden kannalta tärkeitä, koska muistojen avulla voimme luoda itsestämme tietynlaisen käsityksen.

Esimerkiksi muistisairaudesta tai muusta syystä menneisyytensä unohtaneet ihmiset voivat kokea menettäneensä osan sekä itsestään että omasta elämästään. (Schacter 2001, 18–19.)

Muistot ovat muistimme tuotteita tai sisältöä. Muistojen avulla palautamme mieleemme aikaisemmin tapahtuneita asioita ja tilanteita. Elämänhistoriamme punoutuu muistojen avulla yhteen ja ne liittyvät identiteettiimme sekä persoonallisuuteemme. Haastateltavien lapsuusmuistot ovat haastateltavien omaelämäkertaa. Lapsuusmuistoihin palaaminen ja niistä kertominen voi olla monimutkaisempaa, koska ajallinen etäisyys voi olla useita vuosikymmeniä taaksepäin. Omien lapsuusmuistojen mieleen palauttaminen koskee omia henkilökohtaisia muistoja. Muistelua kuitenkin ohjaavat tietynlaiset käsitykset ja kulttuurimallit, jolloin nykyhetken elämäntilanne voi vaikuttaa muisteltaviin asioihin ja niiden kertomiseen. (Korkiakangas 1996, 17, 27, 329.)

Haastateltavien lapsuusmuistoihin liittyi myös pelkoa, uhkaa ja vaaratilanteita. Tämänäyttöisiä muistoja kutsutaan eloisiksi muistoiksi. Eloisien muistojen kautta yksilö tarkastelee elämänsä yksilöllisiä kokemuksia. Omaelämäkertaa muistellessaan yksilö kokoaa lapsuuden tapahtumat konkreettisesti esille, jolloin lapsuusmuistot konkretisoituvat myös kertojalle. Lapsuusmuistoja kertova yksilö tulkitsee sekä omaa lapsuuttaan että yleisesti lapsuutta. Oman ja yleisen tulkinnan kautta yksilö arvioi omaa lapsuuttaan, elämäänsä ja ottaa kantaa tämän hetkiseen elämäänsä. (Em., 27–28, 36.)

Tutkielmaani tehdessäni olen tiedostanut sen, että haastateltavilla saattaa olla syystä tai toisesta sellaisia aukkoja lapsuudestaan, joita he eivät muista. Pirjo Korkiakankaan (1996, 11, 39) mukaan monet lapsuudentapahtumat ja -kokemukset unohtuvat vuosien saatossa. Lapsuudenmuistojen muisteluun liittyy usein unohtamisia, muistot voivat saada myös erilaisia lisäyksiä tai sävytteitä. Tutkielmassani on kuitenkin oleellisempaa haastateltavien oma subjektiivinen kokemus omista lapsuudenkokemuksistaan ja lähtökohdistaan kuin virallinen ”faktatieto”. Alessandro Portellin (2006, 57–58) mukaan menneisyyteen liittyvä haastatteluaineisto on luotettavaa, mutta sen luotettavuus voidaan määritellä eri tavalla. Portellin mukaan suullinen tieto nostaa esille kertojan mielikuvituksen, symboliikan ja halun.

4.2 Kertomukset tutkimuskohteena

Muutamana vuosikymmenen aikana on kehittynyt laajasti erilaisia laadullisia tutkimusmenetelmiä, joista yksi on tarinallinen tutkimusote, eli narratiivinen tutkimus. (Hänninen 1999, 16.) Narratiivin käsite voidaan suomentaa sanoilla kertomus, tarina ja tapahtuman kulku. Narratiivisuus on lähestymistapa, jossa kertomukset auttavat ymmärtämään omaa elämää, jolloin oman elämän tapahtumat voidaan tehdä narratiivien avulla merkityksellisiksi. Narratiivinen kertomus voi toimia tiedon välittäjänä ja tuottajana. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 218.) Narratiivisen eli kerronnallisen ja tarinallisen käsitteet yleistyivät yhteiskuntatieteissä 1980-luvun alkupuolella (Hyvärinen 2004, 297).

Narratiivi kuvastaa yläkäsitettä, johon sisältyvät episodin, näytelmän ja elämäkerran alakäsitteet. Ihmisten toimintaa voidaan ymmärtää ajallisella ulottuvuudella, jolloin järjestämme kielellisesti elämämme. Narratiivin avulla voimme luoda liikkuvalla ja muuttuvalla elämälle tietynlaisen rakenteen. (Saastamoinen 1999, 167.) Narratiivisuus sopii tutkielmaani, koska narratiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita yksilöiden kertomista henkilökohtaisista tarinoista, heidän omasta elämästään ja kokemuksistaan. Haastateltavat voivat kertoa vapaasti haluamaansa tarinaa. Tutkielmassani haastateltavat kertoivat muistoja lapsuudenkokemuksistaan ja selviytymisestään päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 119.)

Narratiivi voidaan nähdä yhdenlaisena ajatuksen välineenä, jonka avulla tuotetaan järjestystä sisäiseen kaaokseen ja muutetaan epätavanomainen ymmärrettävään muotoon. Narratiiviset tapahtumat eivät ole toisistaan irrallisia, vaan ne ovat kytköksissä toisiinsa erilaisten ketjujen avulla. Ketjuun voi mahtua niin yllätyksellisyyttä, mysteerisyyttä kuin sattumiakin. Narratiivisuuteen voidaan liittää kolme erilaista käsitystä, joita ovat *referentiaalinen käsitys*, *konstruktionistinen käsitys* ja *ontologinen käsitys*. Referentiaalinen käsitys tulkitsee elettyä elämää ja kokemusta suhteessa näitä koskevaan selostukseen. Selostus voi olla esimerkiksi suullinen kertomus tai omaelämäkerta, jonka kertoja kertoo niin, kuin hän on sen itse kokenut. Narratiivinen aineisto jäljittelee elettyä elämää, vaikka kertomus ei vastaisi täysin todellisuutta. Konstruktionistinen käsitys tuottaa sosiaalista todellisuutta. Konstruktionistisessa narratiivisuuskäsityksessä ollaan kiinnostuneita siitä, minkälaisia

seuraamuksia kertomuksella on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Ontologisesta käsitystavasta voidaan käyttää myös konstitutiivista tai hermeneuttista käsitettä. Ontologisessa käsitystavassa ihmiselämä nähdään kudoksena, jonka eletyt ja kerrotut tarinat jäljittelevät toisiaan, olivatpa ne sitten todellisia tai kuviteltuja. (Hänninen 1999, 126–127.)

Sosiaalinen elinympäristö tarvitsee ympärilleen narratiivisuutta. Narratiivisuuden avulla ihmiset rakentavat itselleen sosiaalisen identiteetin ja maailman. Sijoitamme itsemme ontologisessa narratiivisuudessa osaksi sosiaalisia kertomuksia, joiden alkuperä ei ole ihmisen itsensä tekemää. Ihmistä ei voi määritellä tietynlaiseen kategoriaan, ihminen voidaan liittää tietynlaiseen juonelliseen prosessiin. Juonellinen prosessi syntyy sosiaalisessa verkostossa. (Saastamoinen 1999, 173.)

Hännisen (1999, 19–20) väitöskirjan mukaan kertomukset, teorit, kokemukset ja elämä voidaan nähdä tarinoina. Tarinan käsite voidaan siirtää erilaisiin yhteyksiin, mutta tarinan käsitteen yleistämisessä on omat vaaransa. Tarinallisuuden käsite on jaettu eri ilmenemismuotoihin, jotta tarinallisuuden käsitettä ei yleistettäisi liiaksi. Hänninen (1999, 19) on eriyttänyt väitöskirjassaan tarinallisuuden käsitteet toisistaan, joita voidaan kutsua myös tarinallisen kiertokulun teoriaksi. Tarinallisen kiertokulun teorian mukaan seuraavaksi esitetyt käsitteet ovat toisiinsa nähden keskinäisessä suhteessa. *Tarinalla* voidaan nähdä olevan ajallinen kokonaisuus, eli tarinassa on alku, keskikohta ja loppu. Tarinan kokonaisuus muodostuu juonesta, jonka kautta tarina saa merkityksensä.

Kertomuksen käsite puolestaan viittaa tarinoiden esitykseen erilaisten merkkien muodossa, kuten esimerkiksi kielen, elokuvien, näytelmien ja valokuvien avulla. Yksittäinen kertomus voi sisältää monenlaisia tarinoita, joita voidaan tulkita eri näkökulmista. *Sisäisellä tarinalla* viitataan ihmisen mielessä olevaan sisäiseen prosessiin, jolloin ihminen tulkitsee elämänsä tapahtumia tarinallisten merkitysten kautta. Ihmisen sisäinen tarina muodostuu kerronnan ja toiminnan kautta, mutta kokonaista tarinaa kertomuksesta ei saada, koska osa tarinasta jää aina piiloon. *Draaman* käsite on neljäs tarinallisen kiertokulun teoria, jolla tarkoitetaan toiminnallista prosessia elävässä elämässä, eli elämästä voidaan käyttää myös draaman käsitettä. (Hänninen 1999, 19–20.)

Kertomuksen käsite viittaa pro gradu -tutkielmani yhteydessä haastateltavan itsestään ja elämästään kertomaan tarinaan, jonka haastateltava haluaa kertoa haastattelijalle.

Kertomuksen aikamuoto on imperfekti, haastateltavat kertovat tapahtumia menneisyydestään. Ihmisen kerrottaessa tarinaansa hän jakaa toisille ihmisille kokemuksiaan, vaikuttaen samalla sosiaalisesti ympäristöönsä, reflektoiden kokemuksiaan ja saaden vahvistusta jäsenyyksilleen tarinan kuulijoilta. (Hänninen 1999, 22.)

Tutkielmassani haastateltavat henkilöt kertovat menneisyydestään muistoja, eli lapsuudenkokemuksiaan omien kokemusten ja näkemysten kautta. Haastateltavien tarinoihin suhtaudun siten, että tarinat ovat haastateltavien henkilökohtaisia, subjektiivisia kokemuksia, eivätkä välttämättä näin ollen perustu faktaan. Haastateltavien tarinat ovat haastateltavien omakohtaisia kokemuksia, jonka vuoksi heidän lapsuudenkokemustensa kertomuksia ei voi yleistää kaikkien väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuudenkokemuksiin. Lapsuudenkokemusten ja lapsuusmuistojen lisäksi olen kiinnostunut kuulemaan haastateltavien selviytymisestä päihdeiden ja rikollisuuden alakulttuurista. Pysin paikantamaan haastateltavien kertomuksista tietynlaista tapahtumaketjua eli elämänkaarta siitä, miten kiinnittyminen alakulttuuriin on edennyt ja miten selviytyminen päihde- ja rikoskierteestä on onnistunut.

Narratiivien avulla ihmiset voivat tuoda esille kokemuksiaan ja muodostaa elämäntapahtumilleen merkityksiä. Narratiivinen tutkimus nostaa haastateltavien äänen esille. (Erkkilä 2005, 195.) Ihmisen elämään kuuluneet kokemukset syntymähetkestä lähtien muodostavat ihmiselle sisäisen tarinan omasta elämästään, jolloin elämäkokemukset jäsenyvät tarinallisesti (Hyvärinen 2004, 297–305).

Tutkielmani mielenkiinto kohdistuu haastateltavien tuottamiin lapsuusmuistoihin, jonka vuoksi tutkimusmenetelmissä voidaan hyödyntää narratiivista menetelmää. Narratiivisen tutkimuksen lähtökohtana on haastateltavan eli kertojan oma näkökulma haastateltavaan asiaan. Narratiivisessa tutkimuksessa ei ole olennaista lähteä tarkistamaan kertojan tarinan todenperäisyyttä muista lähteistä, kuten esimerkiksi viranomaisrekistereistä tai asiakastietojärjestelmistä. (Erkkilä 2005, 198.)

Tutkielmani aineisto perustuu haastateltavien kertomiin muistoihin lapsuudestaan nykyhetkeen asti. Narratiivinen ajattelu muodostuu ihmisen kokemuksesta ja muistamisesta, joiden avulla ihminen kertoo narratiiveja ja muodostaa kertomuksestaan kokonaisuuden. (Erkkilä 2005, 199.) Ihmiset rakentavat eli konstruoivat kertomustensa pohjalta identiteetin ja

tiedon itsestään. Jokaisen ihmisen käsitys itsestään rakentuu jatkuvan kertomuksen kautta. Konstruktioismin ajatuksena onkin, että yksilö rakentaa tietonsa aikaisemman tiedon ja kokemuksen varaan. (Heikkinen 2007, 145.)

Narratiivi voidaan jakaa makro- ja mikrotason narratiiveihin. Makronarratiivilla tarkoitetaan laajempitasoista kertomusta, joka muodostaa tietynlaisen kehyksen kertomukselle. Tutkielmani aiheeseen liittyen makronarratiivisuudella voidaan kuvailla esimerkiksi yleisellä tasolla väkivaltarikollisuuden syitä ja selitysmalleja, kuten luvussa kolme on käsitelty eri tieteenalojen muodostamia selitysmalleja väkivaltarikollisuuden taustoista. Mikronarratiivisuuden tasolla henkilö voi kertoa omakohtaisia kokemuksiaan väkivaltarikollisuuden taustoista. Todellisuutemme muodostuu mikro- ja makrotason eritasoisista ja eri konteksteissa kerrotuista kertomuksista. Tutkielmani aineisto perustuu mikronarratiivisuuden tason kertomuksiin, mutta analysoinnin ja johtopäätösten luvuissa on käytetty sekä makro- että mikronarratiivien tasoja. (Saastamoinen 1999, 169.)

Narratiivista aineistoa voidaan kerätä sekä kirjoittaen että suullisesti. Kirjoitettua narratiivista aineistoa voidaan esimerkiksi hankkia elämänkerta-aineistojen, päiväkirjojen ja lehtien avulla. Kirjallisella aineistolla saadaan hyvin esille tietoa siitä, miten ihminen tuottaa tekstissään ontologisen narratiivin ja miten kertomuksen historiallinen kehys näyttäytyy tekstissä. (Em., 177.) Tutkielmassani aineisto kerätään narratiivisen haastattelun avulla, eli suullisesti.

Narratiivisessa tutkimuksessa on kaksi tutkimussuuntausta, *narratiivien tutkimus* ja *narratiivinen tutkimus*. Narratiivien tutkimuksessa huomio kiinnitetään kertomusten muotoon, tekstiin tai puhuttuun kieleen. Narratiivisessa tutkimuksessa huomio puolestaan kiinnittyy kerrottuihin tapahtumiin eli kertomusten sisältöön. (Timonen 2009, 13.) Tutkielmassani aineiston analysointi on tehty narratiivisen analysoinnin mukaisesti. Esimerkiksi väkivalta fyysisenä ja emotionaalisena kokemuksena välittyy tarinoiden kautta aina kertojan näkökulmasta. Väkivallan tekijällä, uhrilla ja sivustaseuraajalla on yleensä hyvin erilainen kertomus tapahtuneesta. (Honkatukia & Nyqvist & Pösö 2006, 223.) Tutkielmassani keskitytään haastateltavien eli kertojien kokemukselliseen ja kertomukselliseen, omakohtaiseen kokemukseen.

Kaiken kaikkiaan narratiivisessa lähestymistavassa *kokemus* on keskeinen käsite. Narratiivisessa lähestymistavassa kokemus voidaan kertoa tarinan muodossa, jolloin tarina

kuvastaa yksilön henkilökohtaista kokemusmaailmaa. Narratiivisella lähestymistavalla pyritään kuvaamaan yksilöiden kokemuksia. Narratiivisella tutkimusotteella voidaan tutkia yksilön subjektiivisia kokemuksia, jotka syntyvät haastateltavan ja haastattelijan dialogin kautta. Dialogiset keskustelut vaativat kuitenkin aikaa ja yhden haastattelun perusteella on vaikeaa saada dialogista keskustelua aikaan. (Timonen 2009, 23, 30–31.)

4.3 Narratiivinen haastattelu

Narratiivisen haastattelun tavoitteena on kerätä haastatteluaineisto haastateltavien kertomusten pohjalta. Kertomusten kautta ymmärretään ja hallitaan menneisyyttä. Kertomusten avulla voidaan myös rakentaa ihmisten identiteettiä. Kertomus voidaan nähdä tärkeimpänä välineenä ymmärrettäessä ajallisuutta, koska kertomukset jäsentävät eettistä paikkaa yhteiskunnassamme. Kertomuksella voidaan vastata ihmisen mielessä pyörivään kysymykseen, ”kuka minä olen”. Kertomusten avulla luomme ihmisten välillä luottamusta, ylläpidämme erilaisia ryhmiä ja teemme erilaisia kokemuksia ymmärrettäväksi. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 189.) Kertomuksen muutos, transformaatio ja prosessi muodostavat kertomuksesta mielenkiintoisen tutkittavan. Kertomusten välillä pitää olla myös temaattinen yhteys, jotta kertomus olisi ymmärrettävää. Kertomus edustaa kiinnostusta maailman kokemisesta ja muutoksesta. (Em., 190–191.)

Narratiivinen haastattelu on suurelta osin elämäkerrallinen haastattelu, jolloin haastattelun painopiste on tutkittavassa tapahtumassa tai ilmiössä. Minun tutkielmassani kiinnostukseni kohdistuu muun muassa haastateltavien lapsuudenkokemuksiin, jolloin tämä kuvastaa niitä lapsuudentapahtumia, joita haastateltava jakaa haastattelijalle. Narratiivinen haastattelu sopii hyvin haastattelumenetelmäksi silloin, kun tutkitaan ihmisen elämänkaarta ja tietynlaisten tapahtumien suhdetta. Esimerkiksi tutkielmassani voidaan löytää vastauksia siihen, minkälaisia tapahtumia on tapahtunut haastateltavan elämänkaarella, joilla on voinut olla myötävaikuttava tekijä väkivaltaiseen käyttäytymiseen ja päihteiden käyttöön. (Saastamoinen 1999, 178.)

Narratiivisessa haastattelussa on tärkeää, että haastateltava voi kertoa elämänsä vaiheista ja kokemuksista mahdollisimman vapaasti, joko suullisesti tai kirjallisesti. (Erkkilä 2005, 200.) Tämän vuoksi aloituskysymyksen tulisi olla avoin ja rajoittamaton. Toisaalta aloituskysymys ei saisi kuitenkaan olla liian avoin. Liian avoimen kysymyksen kanssa on riskinä, että haastattelu ei tuottaisikaan vastauksia tutkijaa kiinnostavaan kysymykseen. Haastattelijan tulisi olla empaattinen kuuntelija, passiivisen henkilön roolissa. Haastattelijan tulisi kannustaa haastateltavaa nonverbaalisesti. Pääkertomuksen loputtua haastattelijalla voi koota kertomuksen lyhyesti yhteen ja esittää tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä, mikäli haastattelijalle on jäänyt epäselviä teemoja. (Flick 1998 Saastamoisen 1999, 179 muk.)

Jotta ihmiset pystyisivät tuottamaan selkeän ja ymmärrettävän narratiivin, tulee heidän saada kertoa tarinansa loppuun asti rauhassa, ilman keskeytyksiä tai muita häiritseviä tekijöitä. Narratiivisessa haastattelussa on juuri olennaista haastattelijan passiivisuus, jonka vuoksi narratiivinen haastattelu eroaa teemahaastattelusta siten, että teemahaastattelussa on tietty kysymysrunko. (Harré & Secord 1972 Saastamoisen 1999, 179 muk.) Haastattelussa minulla oli yksi laaja pääkysymys. Pääkysymystä täydensin tarpeen mukaan lisäkysymyksillä.

Haastateltava saattaa odottaa haastattelijalta tarkkaan rajattuja kysymyksiä, jotka voivat muodostua haastattelussa ongelmalliseksi. Haastateltavat yhdistävät usein haastattelun teemahaastatteluksi, jossa haastattelijalla esittää haastateltaville liudan kysymyksiä. Ihmisten elämässä tulee harvoin tilanteita, joissa toinen osapuoli pelkästään kuuntelee muiden kertomuksia ja muistoja. Edellä lueteltujen tilanteiden vuoksi haastatteluaineisto saattaa jäädä liian suppeaksi, mikäli haastateltava ei pysty vastaamaan haastatteluun narratiivisesti. Narratiivinen haastattelu vaatii haastateltavalta kertomisen kykyä, jolloin haastateltava pystyy tuottamaan rikasta aineistoa. Haastattelijalta vaaditaan myös haastattelutaitoja, koska haastattelijan tukena ei ole valmista kysymyspatteristoa. Narratiivisen haastattelun etuihin kuuluvat muun muassa se, että esille nousee haastateltavan oma näkökulma tutkittavasta aiheesta. (Flick 1998 Saastamoisen 1999, 179–180 muk.)

5 TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄ JA TOTEUTUS

5.1 Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuusmuistoja sekä selviytymistä päihde- ja rikoskierteestä ja tuottaa lisää tietoa marginaaliryhmässä eläneiden ihmisten lapsuudesta ja selviytymisestä.

Pro gradu -tutkielmassani haluan selvittää sitä, minkälaista tarinaa haastateltavat tuottavat elämänsäkaarestaan lapsuudesta aikuisuuteen ja minkälaisia muistoja haastateltavat tuottavat elämästään rikoksiin ja päihteisiin kiinnittäneestä alakulttuurista. Tutkielmassani tarkastelen haastateltavien lapsuusmuistoja ja haastateltavien mahdollisia yhteneväisiä muistoja lapsuudenkokemuksistaan. Olen kiinnostunut kuulemaan haastateltavien omakohtaista kerrontaa lapsuudestaan ja siitä, mitkä asiat saattoivat kuljettaa haastateltavaa rikollisuuden alakulttuuriin. Haastateltavien valinnassa tavoitteena on, että haastateltavat pystyvät kuvaamaan lapsuuttaan ja selviytymistään monipuolisesti ja kertomaan haastattelijalle myös mahdollisista ikävistä lapsuusmuistoista. Oletan, että tämä voidaan saavuttaa henkilöiden kanssa, jotka ovat vapautuneet päihde- ja rikoskierteestä sekä aloittaneet yhteistyön KRIS järjestön kanssa.

Tutkimuskysymykset:

- 1. Minkälaisena kokemuksena ja kertomuksena väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuus näyttäytyy? Minkälaista tarinaa henkilöt kertovat lapsuudenkokemuksistaan?*
- 2. Millaista tarinaa haastateltavat rakentavat väkivallasta ja päihteistä osana elämäntarinaansa ja lapsuuden muistoja?*
- 3. Millaista tarinaa haastateltavat kertovat raitistumisestaan ja selviytymisestään pois rikollisuuden ja päihteiden maailmasta?*

5.2 Tutkimusaineisto, aineiston analysointi ja KRIS-Tampere

Toteutin pro gradu -tutkielmani aineistonkeruun yhteistyössä KRIS-Tampere järjestön kanssa. Tutkielmani suunnitteluvaiheessa olin yhteydessä sähköpostitse KRIS-Tampere järjestöön ja järjestön yhteyshenkilö välitti etukäteistietoa tutkimuksesta ja haastattelusta muille KRIS-Tampereen jäsenille. Joulukuussa 2015 osallistuin KRIS-Tampere järjestön aamukokoukseen esittelemään tutkielmani aiheen ja tutkimuskysymykset. Seuraavaksi vastaanotin sähköpostilla tiedot henkilöistä, jotka olivat vapaaehtoisia osallistumaan haastatteluun. Tutkielmani aihe on hyvin henkilökohtainen. Arkaluontoisen ja henkilökohtaisen haastatteluaineiston käsittely, analysointi ja käytettävät sitaatit on harkittu huolellisesti.

Keräsin tutkimusaineistokseni viiden väkivalta- ja päihderikoksesta tuomitun henkilön narratiiviset haastattelut. Haastattelut toteutettiin alkuvuodesta 2016 KRIS-Tampere järjestön tiloissa Tampereella. Iältään haastateltavat olivat haastatteluhetkellä noin 30–50 ikävuoden välillä. Olen jättänyt ilmoittamatta haastateltavien tarkan ikäjakauman, jotta haastateltavien anonymiteetti ei vaarantuisi. Haastateltavat olivat sukupuoleltaan miehiä ja kaikkien haastateltavien taustalla on ollut päihteiden käyttöä hyvin nuoresta iästä (päihteiden käyttö oli alkanut 9–12 -vuotiaana) lähtien. Tuomiot liittyivät muun muassa huumausaine- ja väkivaltarikoksiin. Väkivaltarikokset liittyivät alakulttuurissa eläneiden keskinäisiin välien selvittelyihin. Lapsuutensa haastateltavat olivat eläneet pääsääntöisesti vanhemman tai vanhempien kanssa. Ainoastaan yhdellä haastateltavalla oli koulu- ja perhekotitausta murrosiästä lähtien. Haastatteluaineistot olivat erilaisia keskenään, mutta haastateltavien tarinoissa oli kuitenkin paljon yhteneväisiä kokemuksia ja muistoja.

Minulla oli käytössäni viiden eri haastattelun litteroitu aineisto. Keskiarvoltaan haastattelut kestivät noin tunnin verran. Litteroitua aineistoa kertyi 50 sivua. Olen litteroinut haastattelut siten, että olen kirjoittanut kaikki puhutut lauseet ja virkkeet. Olen jättänyt litteroimatta usein toistuneet täytesanat, koska niillä ei ole ollut merkitystä aineistoani analysoidessa. Litteroinnin lopuksi tarkastin vielä tekstit kuuntelemalla haastattelut uudelleen. Haastatteluaineistot numeroin helpottaakseni aineiston käsittelyä.

Narratiivisen aineiston analyysimenetelmä voidaan jakaa *narratiivien analyysiksi* ja *narratiiviseen analyysiin*. Narratiivien analyysillä tarkoitetaan analysointitapaa, jonka avulla narratiiveja tematisoidaan ja luokitellaan. Kertomukset voidaan luokitella erilaisiin kategorioihin, esimerkiksi tapaustyyppien, metaforien tai kategorioiden mukaan. Narratiivinen analyysi perustuu uuden kertomuksen tuottamiseen, pohjautuen kerättyyn aineistoon. Narratiivisella analyysillä voidaan myös etsiä aineistosta yleispätevää tietoa. Narratiivisen analyysin avulla pyritään tuomaan esille tarinan juoni, kertojan ääni ja säilyttämään tutkimuksessa kertojan ääni. (Heikkinen 2007, 148.)

Sovellan tutkielmassani narratiivien analyysiä. Valitsin narratiivien analyysin tutkielmani analysointimenetelmäksi, koska tämän avulla voin etsiä haastateltavien tuottamista tarinoista yhteneväisiä teemoja. Yhteneväisyyksiä etsin vertailemalla haastatteluita keskenään ja etsimällä yhtäläisyyksiä erilaisten teemojen kautta. Teemoittelu on tehty haastatteluisa esiintyneiden yhteneväisten aihepiirien perusteella. Teemoittelu tehdään aineistolähtöisesti, jolloin tekstimassasta etsitään vastauksia tai kirjoitelmia yhdistäviä seikkoja. Kun aineisto järjestellään teemojen mukaan, jokaisen teeman alle kootaan jokaisesta haastattelusta ne kohdat, jotka kuuluvat tiettyyn ja samanlaiseen teemaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b.)

Haastatteluita tehdessäni ja aineistoa käsitellessäni olin yllätynyt siitä, kuinka paljon haastateltavien lapsuudenkokemuksista löytyi yhteneväisiä tekijöitä. Esimerkiksi tukahdutetut tunteet, isoäidin merkitys ja päihdekokeilut nuoresta iästä lähtien. Haastattelumenetelmänä käytettiin narratiivista haastattelua. Haastateltavat tuottivat samankaltaisia muistoja pelkästään yhteneväisen pääkysymyksen pohjalta. Narratiiviseen aineistoon kuuluvat juonellisuuden alku, keskikohta ja loppu. Haastateltavat tuottivat haastatteluiden aikana muistoja, jolloin kertomuksen alku liittyy lapsuuteen ja nuoruuteen, kertomuksen keskikohta voidaan liittää varhaisaikuisuuteen, johon kuuluivat päihteiden käyttö sekä rikollisuus ja kertomuksen loppu, joka voidaan liittää tutkielmassani siihen hetkeen, kun haastateltavat ovat olleet viimeisen kerran vankilassa ja irtaantuneet päihteisiin sekä väkivaltaan kiinnittävästä alakulttuurista. Raitistuminen ja ”selvin päin” oleminen nostattivat haastateltavien muistoissa monenlaisia tunteita ja ajatuksia rikollisuudesta ja päihteistä. Nämä asiat kuvaavat kertomuksen loppua, jossa haastateltavat irtaantuivat päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista. Työskentely päihteettömyyden jatkumiseksi jatkuu edelleen, jopa mahdollisesti loppuelämän ajan.

Tutkielmani tavoitteena on saada tutkielmaani osallistuneiden ääni kuuluviin, jolloin myös muiden marginaaliryhmissä eläneiden ääni pääsee kuuluviin. Olen kiinnostunut haastateltavien omakohtaisista kertomuksista ja siitä, minkälaista tarinaa haastateltavat tuottavat lapsuudestaan ja selviytymisestään päihteisiin sekä rikoksiin kiinnostavasta alakulttuurista. Aineiston analysointi lähti liikkeelle litteroinnin jälkeen siten, että luin jokaisen tarinan huolellisesti läpi useaan otteeseen. Seuraavaksi teemoittelin aineiston kolmeen erilaiseen pääteemaan, jotka perustuivat kolmeen tutkimuskysymykseeni. Tämän jälkeen poimin aineistostani yhteneväisiä teemoja, joita löytyi jokaisesta viidestä haastattelusta. Tutkielmani tulokset on koottu haastattelusta nousseiden teemojen mukaisesti. Luvuissa kuusi, seitsemän ja kahdeksan on koottu haastatteluista nousseiden teemojen mukaiset alaluvut. Luvussa kuusi käsitellään lapsuusmuistoja, jotka liittyivät tunteisiin, läheisverkostoon, lapsuuden kasvuympäristöön sekä vanhempiin ja kouluun. Luvussa seitsemän on käsitellään haastateltavien muistoja väkivallasta ja päihteistä. Kahdeksannessa luvussa käsitellään haastateltavien selviytymistä rikoksiin ja päihteisiin kiinnostavasta alakulttuurista.

Teemoittelu tehtiin käsin, eli litteroinnin jälkeen tulostin haastatteluista paperiversiot ja valitsin jokaiselle teemalle erivärisen yliviivaustussin. Luin haastattelut useaan otteeseen ja merkitsin tietyn värisellä yliviivaustussilla aina tietyn teeman, eli esimerkiksi tukahduttuihin tunteisiin liittyvät kohdat ja näin jatkettiin jokaisen teeman kohdalla. Kaikista viidestä haastattelusta löytyi aineistoa jokaiseen teemaan. Ajoittain haastetta tuottivat sellaiset haastattelusitaatit, joissa haastateltava oli kertonut sekä päihteistä että väkivallasta. Kuitenkin sitaatin puolittaminen eri teemoihin olisi aiheuttanut sen, että haastattelusitaatin merkitys olisi muuttunut. Näissä kohdissa pohdin, kumpaan teemaan sitaatti parhaiten sopisi ja liitin sitaatin siihen teemaan, kuin parhaimmaksi vaihtoehdoksi näin.

Tutkielmassani esitetään otteita haastatteluista, eli sitaatteja. Sitaattien poiminta perustuu huolellisuuteen ja kriittisyyteen, erityisesti anonymiteettiä mietittäessä. Lisäksi pohdin jokaisen sitaatin merkitystä ja tarpeellisuutta. Sitaatin merkitys saattaa muuttua, mikäli se irrotetaan kokonaan aiheysteistä. Tämän vuoksi aineistoa piti lukea riittävästi, jotta pystyin erottamaan sitaatit aineistosta siten, että niiden merkitys säilyisi toisistaan irrotettunakin. Kaupunkien nimet, koulutukset, työpaikat, sisarusten sukupuolet ja iät on muutettu siten, ettei niiden avulla pysty tunnistamaan haastateltavaa. Lainattujen aineistojen tarkoituksena on

havainnollistaa esimerkein haastateltavien muistoja ja kokemuksia. Lisäksi sitaattien avulla voidaan lisätä tutkielman luotettavuutta, eli todistaa lukijalle se, että haastatteluaineisto on oikeasti kerätty eikä vain keksitty. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b.) Haastattelusitaattien lisääminen työhön mietitytti tutkijaa haastateltavien näkökulmasta. Miltä haastateltavista tuntuu lukea omia muisteluitaan tutkielmastani ja siitä, miten olen analysoinut heidän kertomia muistoja. Tutkielmani aineistoanalyysi muodostaa oman näkökulman aiheeseen ja aineistosta johdetut johtopäätökset ovat tutkijan vastuulla.

KRIS-järjestö on levinnyt eri puolille Suomea. Järjestön toiminta perustuu päihteettömyyden, rehellisyyden, toveruuden ja yhteisvastuullisuuden periaatteille. Lisäksi KRIS-järjestön toiminta perustuu yhteisyyden kokemukseen ja kaikilta toimintaan osallistuvilta henkilöiltä odotetaan näiden periaatteiden noudattamista. KRIS ry tarjoaa jäsenilleen vertaistuen, kokemuksen, tiedon ja luottamuksellisen yhteydenpidon. KRIS ry on levinnyt eri puolille maailmaa. KRIS ry on rantautunut Suomeen vuonna 2001 naapurimaastamme Ruotsista. KRIS nimi tulee ruotsinkielisistä sanoista Kriminellas Revanch i Samhället ja suomeksi nimi voidaan kääntää sanoilla rikollisten revanssi yhteiskunnassa. (KRIS 2015.)

KRIS-Tampere on itsenäinen paikallisjärjestö, joka on perustettu KRIS-Suomen tuella vuonna 2004. KRIS-Tampere on järjestö, joka auttaa ja tukee vapautuneita vankeja irtautumaan päihde- ja vankilakierteestä vertaistuen avulla. Järjestö auttaa entisiä rikollisia ja päihderiippuvaisia, jotka ovat päättäneet muuttaa elämänsä suuntaa ja jättää rikollisuuden sekä päihteen taakseen ja sopeutua yhteiskuntaan uudelleen ilman päihkeitä ja rikollisuutta. KRIS tarjoaa tukea vankeusaikana, vapautumishetkellä sekä kriittisinä päivinä ja viikkoina vapautumisen jälkeen. Myös tämän jälkeen KRIS tarjoaa erilaisia toimintamahdollisuuksia vertaishenkilöiden kanssa. Toiminta alkaa heti vangin ensimmäisestä yhteydenotosta ja KRIS-järjestön tukihenkilö saapuu vankilaan kartoittamaan yhteyttä ottaneen vangin tilannetta. Yhteydenpito jatkuu ensimmäisestä yhteydenotosta koko vankeuden ajan ja vapautumispäivänä vertaistukihenkilö tulee vapautunutta vankia vastaan vankilan portille. Heti vapautumisen jälkeen aloitetaan tukiverkoston rakentaminen yhteistyössä yhteistyökumppaneiden kanssa. (KRIS 2015.)

KRIS-järjestön periaatteena on vertaistukitoiminta, jolloin auttavien tukihenkilöiden tausta on samantyyppinen kuin autettavien tilanne on auttamishetkellä. Lähes jokaisen KRIS-järjestön tukihenkilön menneisyyteen kuuluu vankilasta vapautuminen. Yhteisen kokemuksen pohjalta

tukihenkilö tietää ei-vertaisia paremmin minkäläisten tunteiden ja tilanteiden kanssa vapautuva henkilö painii. KRIS-Tampere ry:n toiminta jakautuu seuraavanlaisille osa-alueille: palvelut, vankilatyö, toimintakeskuksen avotyö, nuorisotyö, virkistys- ja vapaa-ajantoiminta sekä etsivä työ. (KRIS 2015.)

5.3 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Tutkimuseettinen neuvottelukunta on laatinut eettiset periaatteet, joita ovat ”*tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyyden suojaaminen*.” (Kuula 2006, 61–64.) Tutkimuseettisen periaatteen mukaan yksityisyyden suoja on hyvin tärkeää tutkimusta tehdessä. Yksityisyyden suojaan kuuluvat itsemääräämisoikeus ja se, että haastateltavan anonymiteetti on turvattu. (Em., 124–127.)

Narratiivinen tutkimus liikkuu usein hyvin henkilökohtaisten ja arkojen aihepiirien alueella (Syrjälä ym. 2006, 183), kuten myös pro gradu -tutkielmani. Tutkielmani eettiset kysymykset liittyvät muun muassa aineiston hankintaan, riittävän informaation antamiseen haastateltavalle, anonymiteettiin ja haastatteluaineiston käsittelyyn sekä säilytykseen. Edellä lueteltujen eettisten pohdintojen lisäksi olen pohtinut lapsuusmuistoista nousevia tunteita, joita haastattelu saattaa nostaa esille haastateltavassa ja tuoda mieleen asioita, joita on tietoisesti pyritty unohtamaan. Tutkimus saattaa synnyttää haastateltavassa monenlaisia tunteita, kuten esimerkiksi ahdistusta, häpeää, epävarmuutta, pettymystä, vihaisuutta tai surua. Tämän vuoksi olen sopinut tutkimuksen teon alkuvaiheessa KRIS-Tampere järjestön työntekijän kanssa, että he voivat ryhmässä keskustella haastattelun jälkeen mahdollisista tunteista, joita haastattelun tai valmiin tutkielman lukeminen on voinut nostattaa. Haastattelutilanteissa arvioin jatkuvasti haastateltavien tunnetiloja ja -reaktioita. Kiinnitin tietoisesti huomiota haastateltavan tunneilmaisuuksiin. Valmistauduin myös siihen, että haastateltava on tietoinen siitä, että hän voi halutessaan keskeyttää haastattelun. KRIS järjestön aamukokouksissa järjestön jäsenet voivat puhua omista asioistaan hyvin avoimesti. Asioista avoimesti puhuminen vertaistensa joukossa on juuri sellaista vertaistukea, joka auttaa eteenpäin.

Haastattelun alussa annoin haastateltaville luettavakseen informaatiokirjeen (liite 2). Haastateltavan itsemääräämisoikeutta varjellaan sillä, että haastateltavalla on riittävä tieto tutkimuksesta ja tutkimuksen sisällöstä (Kuula 2006, 61). Haastattelun alussa täsmensin vielä haastateltavalle haastattelun olevan täysin vapaaehtoinen ja heillä on oikeus keskeyttää haastattelu, mikäli he näin toivovat. Tutkimuksen velvollisuuseettinen normi velvoittaa tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta, joka juontaa juurensa ihmisarvon ja autonomian ehdottomaan kunnioittamiseen (Em., 22–23).

Haastattelun alussa pyysin haastateltavalta suullisen luvan haastattelun nauhoittamiseen, jotta aineiston käsittely litteroinnin jälkeen on analysointivaiheessa helpompaa. Haastatteluaihana minulla oli käytössäni nauhuri, jolla äänitin haastattelun. Haastattelun jälkeen siirsin äänitiedoston tietokoneelleni ja tämän jälkeen nauhoitus poistettiin nauhurista. Litteroidessani aineistoa olen huolehtinut siitä, että nauhoitukset ovat olleet ainoastaan minun käytössäni, kukaan muu ulkopuolinen ei ole kuullut haastattelunauhoituksia. Litterointiprosessin jälkeen nauhoitukset poistettiin myös tietokoneelta, ja aineistoanalyysi tehtiin litteroidun aineiston pohjalta. Haastatteluaineistoa on käytetty ainoastaan pro gradu -tutkielmaani varten ja tutkimuksen valmistumisen jälkeen haastatteluaineisto hävitettiin. Kirjallinen aineisto on ollut ainoastaan minun luettavissa.

Tutkimusaineistosta on poistettu tunnistetiedot, jotta haastateltavia ei ole mahdollista tunnistaa aineiston perusteella. Haastatteluaineistosta on poistettu mahdolliset ammatit, iät, sisaruksien sukupuolet ja paikkakunnat, jotta voin taata haastateltavien anonymiteetin. Anonymisoinnilla tarkoitetaan sitä, että aineistosta poistetaan tai muokataan epäsuorat ja suorat tunnisteet. Anonymisoinnilla turvataan haastateltavien yksityisyys, jotta ulkopuolinen ei pysty tunnistamaan haastatteluun osallistuneita. (Kuula 2006, 112.) Käytän aineiston käsittelyosassa aineistosta poimittuja sitaatteja. Haastatteluiden loppuun ei ole lisätty haastateltavien ikää, koska tämä vaarantaisi haastateltavien anonymiteetin. Haastateltavat tuntevat toisensa ja haastatteluiden määrä oli suhteellisen pieni, joten haastateltavien henkilöllisyys voisi paljastua iän perusteella. Olen myös muuttanut haastattelusitaateista murre sanoja yleisesti puhuttuun kieleen, jotta haastateltavia ei pystyisi tunnistamaan heidän käyttämien murre sanojen perusteella. Olen jättänyt haastattelusitaatteihin KRIS-järjestön nimen, koska olen sopinut KRIS-Tampere järjestön yhteyshenkilön kanssa, että KRIS-järjestö voi esiintyä tutkielmassani.

Tunnistettavuutta tulee pohtia aineiston analysointiosiossa riittävästi, jotta haastateltavien henkilöllisyys ei paljastu lukijoille. Edellä lueteltujen anonymisointiin liittyvien muokkausten lisäksi olen pohtinut pro gradu -tutkielmani ohjaajan kanssa, ovatko käyttämäni sitaatit sellaisia, joista ei voi tunnistaa yksittäistä henkilöä. Olen jättänyt tarkoituksella haastattelusitaateista numerointijärjestyksen pois, jotta lukija ei pysty yhdistämään eri haastattelusitaatteja toisiinsa. Tämän tarkoituksena on turvata haastateltavien anonymiteetti. Anonymisoinnin lisäksi on tärkeää huomioida kunnioittava ja positiivinen kirjoittamistyyli tutkittavia kohtaan (Kuula 135–136).

Yhtenä pohdinnan aiheena on tulkintojen tekeminen. Tutkielmani lähtökohtana on kerätä narratiivisen haastattelun avulla aineisto haastateltavien lapsuusmuistoista ja selviytymisestä päihde- ja rikoskierteestä. Haastatteluaineisto on kuitenkin vain pieni palanen haastateltavien elämästä ja elämänkaaresta, ja tämän pienen osuuden pohjalta olen tehnyt omat tulkintani teoreettisen tiedon avulla. Lukijan tulee muistaa, että esittämäni päätelmät eivät edusta yhtä ja ainoaa totuutta, vaan ovat ainoastaan minun subjektiivisia tulkintoja kertomusten pohjalta. Analyysia tehdessäni olen pyrkinyt kunnioittavaan ja ymmärtävään kirjoitustapaan. Lisäksi olen pyrkinyt siihen, että haastateltavien ääni nousee esille tutkielmassani.

Aineiston suorat lainaukset ovat minun valitsemiani ja olen tehnyt sitaatteihin pieniä muokkauksia. Olen poistanut täytesanoja ja peräkkäisiä toistoja. Poistetut sanat eivät ole muuttaneet sitaatin keskeistä sanomaa. Kuten edellä kirjoitin, olen pyrkinyt antamaan haastateltaville äänen, mutta aineiston teemoittelun ja analyysin olen tehnyt tutkijan näkökulmasta, joten tutkielmassani on mukana myös minun ääneni. Kuten Vilma Hänninen (1999, 34) on todennut, että tulkinnassa ja äänessä on aina loppujen lopuksi esillä tutkijan ääni, joka on hyvä tiedostaa tutkielmaa lukiessa.

Tutkijana minun pitää toimia eettisesti sekä haastateltavia että tiedeyhteisöä kohtaan. Haastateltavat ovat kertoneet ja paljastaneet luottamuksella muistoja lapsuudenkokemuksistaan ja selviytymistään päihde- sekä rikoskierteestä. Tutkijana olen vastuussa haastateltavien anonymiteetin ja arvokkuuden säilyttämisestä. Olen myös vastuussa siitä, että tutkielmani voi nojata myös sosiaalityön eettisten arvojen pohjalle. Tiedeyhteisölle ja lukijoille olen vastuussa tutkielmani luotettavuudesta, tarkkuudesta ja luettavuudesta.

6 LAPSUUSMUISTOT HAASTATELTAVIEN KERTOMANA

6.1 Tukahdutetut ja padotut tunteet

Tunteet ja niiden kokeminen on kaikille ihmisille arkista, koska koemme erilaisia tunteita jatkuvasti. Tunteet vaihtelevat tilanteen mukaan tunteesta toiseen. Kuitenkaan kaikille ihmisille omien tunteiden sanoittaminen ja niistä puhuminen ei ole itsestään selvyys, kuten tästä luvusta voidaan lukea. Tunteiden tarkempi määrittelemine ja nimeäminen voivat olla yllättävän vaikeaa, mikäli lapsuuden kasvuympäristö on ollut sellainen, joka ei ole tukenut tunteiden tunnistamista, määrittelemistä ja nimeämistä. Aikuisiällä tunteiden määrittely, tunnistamisen ja nimeämisen opettelu voivat vaatia tukea ja apua ulkopuoliselta ihmiseltä, esimerkiksi terapeutilta. (Nummenmaa 2010.) Tässä luvussa tarkastellaan haastatteluaineistosta nousseita lapsuusmuistoja, jotka liittyvät tunteisiin ja lisäksi sitä, miten haastateltavat muistelevat ja tulkitsevat tunteisiinsa liittyviä muistoja.

Mä näen, et mul on ollut kotona sellainen ilmapiiri, että tunteista ei oikein puhuta. Semmoseen lopputulokseen ajatuksissani olen päässyt, ikinä ei saanut itkeä julkisilla paikoilla, et jos oltiin sellases tilanteessa, et oltiin muualla kun kotona suljettujen ovien takana, ni piti olla naama aina peruslukemilla. Monta sellaista tilannetta muistan, että oltiin esimerkiksi menossa meidän äidin kanssa juhliin tai johonkin tämmoseen ja meil oli ihan hirvee riita tai mul oli jostain paha mieli, ni vähän ennen kun oltiin perillä tuli semmoinen murhaava katse sieltä, et nyt toi niinko loppu ja pistetään hana kiinni, et off-nappula tunteista ja jatketaan sit joskus myöhemmin, et nyt niinko esitys päälle.

Mun sisällä on ollut aina sellaista tunnemyrskyä, millä ei oo ollut mitään nimiä niillä jutuilla, vaan on ollut sellaista sietämätöntä ihmeellistä väentämistä koko ajan. Yläasteella ilmaisutaidon tuntien avulla pystyin kanavoimaan jotenkin niitä tunteita, ei se tietenkään ole sama asia, että mä oisin ettinyt niille nimet ja puhunut niistä, mutta mä sain sitä semmosta helpotusta siitä ilmaisutaidosta.

Haastattelusitaateista ilmenee, miten tunteiden tukahduttaminen on käytännössä ilmennyt. Lapsuudessa tunteista puhuminen ja pahan olon näyttäminen olivat kiellettyä, kuten ensimmäisestä haastattelusitaatista voidaan havaita. Haastateltava koki lapsuudessaan

negatiivisena sen, että tunteista puhuminen oli kiellettyä. Haastatteluista nousi esille myös se, etteivät haastateltavat osanneet nimetä tai tunnistaa heissä heränneitä tunteita. Tunteiden sanoittaminen ja ilmaiseminen kuuluvat ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Tämä vaatii vanhemmalta kykyä sanoittaa lapselle erilaisia tunteita ja opettaa lasta näyttämään tunteensa positiivisin keinoin. Haastateltava kertoi löytäneensä yläasteen ilmaisutaidon tunneilta helpotusta tunteiden käsittelyyn ja tätä kautta kanavoimaan erilaisia tunteita positiivisiin ja myönteisiin asioihin. Ilmaisutaidon tunneilla tunteista puhuminen ei ollut välttämätöntä. Esiintyminen ja eläytyminen näytelmiin toivat helpotusta tunteiden ilmaisemiseen, koska haastateltava ei ole osannut nimetä sanallisesti hänessä heränneitä tunteita.

Aikuisten tehtävänä on nimetä lapselle tunteita ja selventää lapselle syitä, miksi ihmiset kokevat erilaisia tunteita. Kun aikuinen keskustelee lapsen kanssa erilaisista tunteista, lapsi oppii sanoittamaan sekä omia että muiden tunnetiloja. Sosiaaliset taidot ja empatiakyky kehittyvät samalla, kun lapsi oppii tunnistamaan erilaisia tunteita. (Meidän perheen tunteet.) Tunnekokemus on eräänlainen prosessi, jossa yksilö tulee tietoiseksi tunnekokemuksestaan ja tunnekokemuksen aiheuttaneesta tekijästä. (Nummenmaa 2010, 16.) Mikäli lapsuuden kasvuympäristö ei tue tunteiden sanoittamista, määrittelyä ja niistä puhumista, voi aikuisena olla tilanteessa, jossa tunnekokemus on vieras asia. Haasteellisemmaksi tilanteen voi tehdä vielä se, että yksilö on käyttänyt päihteitä turruttaakseen erilaiset tunteet.

Lapsuudesta on tullut traumoja, hylkääminen. Tänä päivänä se ilmenee ihmissuhteissa ja rahan käytössä ja tunne-elämän hallinnassa. Oon saanut näyttää tunteita, mutta en mä oo ikinä tiennyt mitä tunteet on. Vituttaa ja semmosta.

Se kun mä oon ollut 11-vuotias ja oon raivostunut, ni kukaan ei oo pysäyttänyt mua ja kertonut mistä se (tunne) tulee.

Näissä haastattelusitaateissa haastateltava tuo esille sen, miten hän on lapsuudessaan saanut näyttää tunteensa, mutta hänelle ei ole sanoitettu erilaisia tunteita. Lapsi on jäänyt yksin erilaisten tunteiden kanssa, ilman aikuisen lohdutusta ja tukea. Tämänlaisella kasvatustyyllillä saattaa olla vahingollisia vaikutuksia lapsen tunne-elämään, tunteiden sanoittamiseen ja tunnistamiseen. Tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen opitaan lapsena aikuisen opastuksella. Ihmiset käsittelevät jatkuvasti tunteisiin liittyvää tietoa jopa tiedostamattaan. Aivot työskentelevät ja tarkkailevat muiden ihmisten tunteita ja tunnereaktioita. Lisäksi aivot

arvioivat ympäristössä tapahtuneita asioita, jotka voivat olla mukavia ja miellyttäviä asioita tai vastaavasti ikäviä ja uhkaavia asioita. Aivot säätelevät tunteita ajattelun, toiminnan ja sosiaalisen tuen turvin. (Saarinen 2006, 30–38.) Tunteilla on keskeinen osa-alue ihmisyydessämme ja tunteet määrittelevät myös käyttäytymistämme. Tiivistetysti voidaan todeta, että tunteet ovat läsnä kaikenlaisessa toiminnassa. (Nummenmaa 2010, 9–10.)

Emmä oo ikinä semmosista asioista jutellut mun kavereille, edes mun parhaille kavereille tai lähimmille ystäville ikinä mitkä mua vaivaa. Mä oon ite ajatellut, että tää kuuluukin niin olla, niin kaikki tekee, et välillä puhutaan jostain vähän asian vierestä, mut ikinä kukaan ihminen ei puhu, jos joku oikeesti vaivaa tai, että näyttäis sellaista heikkoutta muille.

Haastateltava kertoo, ettei hän ole voinut puhua tunteistaan, ajatuksistaan tai pahasta olostaan kavereille, edes niille kaikkein lähimmille ystävilleen. Tunteista ja pahasta olosta puhumattomuus voi johtua siitä, ettei haastateltava ole oppinut lapsuudessaan tunnistamaan ja sanoittamaan tunteitaan. Haastateltava on voinut oppia sen, että tunteista puhumattomuus on ihmisille normaalia toimintaa. Tunteista puhumattomuus voi johtaa siihen, että tunteet jäävät sisälle ja aiheuttavat sisäistä pahaa oloa. Helpotusta sisäiseen pahaan oloon haetaan esimerkiksi päihteistä, kuten seuraavasta sitaatista voidaan lukea.

Senhän takia (tukahdutettujen ja padottujen tunteiden vuoksi) mä niinko rakastuin viinaan teini-ikäisenä, kun mä huomasin, että ne kaikki padotut tunteet, ahdistus ja vaivautunut olo mikä niistä kaikista tulee, ni se hiljenee kun on kännissä tai jossain aineissa. Edes hetkeksi, ni se oli niin suuri juttu, et se vei heti mennessään. Se jätti niinko sellaisen, että tapahtu mitä tahansa, ni mul on aina turva siitä pullosta ja vaikka yksin sitten juon kotona tai missä vaan. Sain sellaisen hetkellisen unohduksen ja rauhan siltä kaikelta tuskalta, minkä koko ajan lapsuudesta asti tunsin.

Kun niitä padottuja tunteita on niin paljon, ja jos sulla on paljon käsittelemätöntä tavaraa, ni ei voi hyvin ja sitten ku mä löysin ne päihteet, ni se huono olo meni pois. Kerran ku mä koin sen tunteen, et nyt mulla on se rauha niistä huonoista ajatuksista, ni sen jälkeen oli ajan kysymys, et koska se mun alkoholismisairaus etenee siihen pisteeseen, et mä menetän kaiken. Se oli heti välittömästi ihan kiveen kirjoitettu.

Kun mä havahduin vankilassa 26-vuotiaana, että mä olen ihan kuin 14-vuotias räkänokka kusipäinen teini. Se oli aika rankka havahtuminen sitten, kun ne päihteet oli ohjannut kaikki tuntemukset. Ettei tuntenut mitään ja jos halus

tuntea, niin siihen sitten jotain eri päihdettä ja sitten kun niitä ei enää ole, ni se on ollut itselle isoin juttu huomata tässä matkassa.

Haastateltava on huomannut ensimmäisten päihdekokeilujen jälkeen, kuinka sisäinen tuska ja paha olo helpottuivat päihteiden vaikutuksen alaisena. Tämä on saattanut johtaa siihen, että haastateltava on hakenut päihteistä toistuvasti helpotusta pahaan oloon. Tämän seurauksena on syntynyt päihderiippuvuus. Päihteet eivät kuitenkaan poista pahaa oloa, vaan sama paha olo jatkuu, kun päihteiden vaikutus hälvenee. Tämä saattaa johtaa kierteeseen, jossa pahaa oloa ja tuskaa pyritään poistamaan tai vähentämään päihteiden avulla. Päihteet saatetaan nähdä ”turvasatamana”, jonne voi piiloutua pahalta ololta, ahdistukselta ja tuskalta.

Haastateltava havahtui siihen, miten päihteiden käytön seurauksena identiteetti ja luonne olivat muuttuneet. Päihteiden käytön päätyttyä hän on huomannut olevansa muuttunut, luonne ja käyttäytyminen ovat täysin toisenlaista. Haastatteluista kävi selkeästi ilmi se, miten päihteiden käyttö on alkanut hyvin nuorella iällä, jolloin identiteetti ja temperamentti ovat vielä muokkautumatta ja keskeneräisiä. Päihteet ja rikollisuus muokkaavat ihmistä ja ihmisen identiteettiä väistämättä, joten päihteiden käyttämisen jälkeen päihde- ja rikosmaailmassa muovautunut identiteetti ei olekaan sellainen, kuin itse sen toivoisi olevan, ja joka vastaisi yleisesti yhteiskunnan odotuksia. Identiteetin ja ajattelutavan muokkautuminen vaativat työstämistä ja muutosprosessia, sekä usein myös toisen henkilön tukea ja apua.

Mä muistan, että mun yleisfiielis on ollut jo ihan pienenä lapsena, että mua on loukattu jollakin tavalla tai henkisesti. Sit mul on ollut sellanen olo, et on jäänyt joku asia harmittamaan ja et mun herkkyyttä ei ole yhtään osattu ottaa huomioon.

Joku varmaan huomaa mun pahan olon, mutta ei varmaan ollut keinoja.

Ei mul oo koskaan lapsuudessa ollut millään tavalla, et multa olis jotain puuttunut, mut sisäisesti en oo itteni kanssa tullut toimeen, en ikinä.

Haastateltavan herkkyyttä ei ole huomioitu riittävästi. Epämääräisesti vaivaava tunne siitä, miten häntä on loukattu jollakin tavalla saattaa johtua kasvuympäristöstä, jossa on ei-avoin, keskustelua karttava ja kiertelevä ilmapiiri (Turunen 1990, 37). Toinen haastateltava kertoi, kuinka hän tunsikin henkilökohtaisesti lapsuudessaan sen, miten paha olo hänellä oli olla.

Kukaan läheisistä aikuisista ei kuitenkaan tehnyt mitään sellaista, joka olisi edistänyt haastateltavan psyykkistä vointia myönteiseen suuntaan. Haastateltava koki, että ainut aikuinen, joka osoitti välittävänsä jollakin tasolla, oli viranomaisverkostosta poliisi. Poliisin auttamiskyky oli kuitenkin rajallinen, ja auttaminen tässä tilanteessa tarkoitti yleensä putkaan viemistä.

Eräs haastateltava kertoi hänellä olleen lapsuudessaan kaikki ulkoiset asiat kunnossa. Hänellä oli riittävästi vaatteita, tavaroita ja käyttörahaa, eli ulkoisesti on näyttänyt siltä, että hänellä on kaikki tarvittava. Haastateltavan fyysiset ja materiaaliset tarpeet täyttyivät lapsuuden kasvuympäristössä, mutta psyykkiset ja emotionaaliset tarpeet jäivät täyttymättä. Emotionaalisesti ja psyykkisesti köyhä lapsuus voi seurata aikuisuuteen asti, erilaisten vaikeuksien ja haasteiden muodossa. Erityisesti raitistumisen jälkeisen ajan haasteellisuus on noussut esille. Päihderiippuvuudesta irtaantumisen jälkeen erilaiset tunteet nousevat pintaan. Aikaisemmin tunteet sammutettiin päihteiden avulla, ja kun päihteet eivät enää kuulu elämään, tulee opetella uudenlaisia keinoja tunteiden purkamiseen. Tämä tuottaa erityisen suurta työskentelyä tunteiden parissa. Aikuinen, joka ei osaa nimetä erilaisia tunteita ja yhdistää tunnetta sekä tunteen nimeä tietynlaiseen olotilaan on suuri työ edessä, ja tämä varmasti vaatii rinnalleen ihmisen joka auttaa tunteiden tunnistamisessa ja nimeämisessä.

Sit mä häpesin sitä faijan mielisairautta oikeesti, vittu se oli raskas.

Ja sit semmosii mistä tuli paljon häpeän tunteita, kun vanhemmat tuli hakee mut jostakin, ihan ku ne olis halunnut nolata mut kavereiden nähden. Ne oli aika kurjia.

Haastateltavat kokivat lapsuudessaan myös häpeän tunteita, jotka johtuivat esimerkiksi vanhemmista tai vanhempien toimintatavoista. Vanhemman sairaus voi aiheuttaa lapselle hyvin erilaisia tunteita. Haastateltava koki vanhemman sairauden häpeällisenä. Vanhempi on saattanut toimia tavalla, joka on aiheuttanut lapselle häpeän tunteita. Mielenterveydellisistä ongelmista kärsivä henkilö ei välttämättä itse tunnista sairauttaan ja sairaudesta johtuvia toimintatapojaan. Näistä sitaateista häpeän tunne voidaan mielestäni määritellä sosiaalisiksi tunteeksi. Vanhemman tai vanhempien toiminta on aiheuttanut sosiaalista häpeää, joka tulee ulkopäin, eli muiden ihmisten arviosta. (Nummenmaa 2010.) Tahallisesti aiheutettu häpeän tunne saattaa pysyä mielessä pitkään ja muistua aikuisuudessa mieleen epämiellyttävänä

kokemuksena. Häpeän tunne voi herättää kysymyksiä siitä, miksi vanhemmat ovat tarkoituksellisesti aiheuttaneet häpeän tunteita lapsen sosiaalisessa ympäristössä. Lapsuuden tunnekokemukset ja häpeäkokemukset voivat muistua mieleen vielä aikuisiällä.

Eihän tällaisella pohjalla osaa käsitellä mitään asioita normaalisti. Olinhan mä aika raju, mä sain sellaisia suunnattomia raivokohtauksia, ihan niinko silmitöntä raivoa jotain ihmistä kohtaan ja mä saatoin huutaa pää punaisena kymmeniä minuutteja ja haukkua ihmisiä.

Päihdeongelmasta selviytymisen jälkeen yksilö saattaa joutua sanotusti umpikujaan. Aikaisemmin päihteet ohjasivat tunteita ja tunteiden käsittelyä. Päihteiden käytön tavoitteena on ollut sammuttaa kipeät ja tuskaiset tunteet. Päihteiden käytön lopettamisen jälkeen haastateltava ei ole osannut käsitellä tunteitaan positiivisin keinoin. Lapsuuden kasvuympäristö ei ole opettanut positiivista ja myönteistä taitoa siihen, miten tunteita voi käsitellä ilman aggressiota ja raivokohtauksia.

Haastateltavien tarinoissa ei esiintynyt kertomuksia siitä, miten vanhemmat olisivat tukeneet tai auttaneet haastateltavia selviytymään lapsuuden ja nuoruuden erilaisista tunnekokemuksista. Haastateltavat hakivat erilaisista päihteistä helpotusta tunteille, koska heillä ei ollut käytössä toisenlaisia tapoja käsitellä tunteita. Päihteet toivat hetkellisen helpotuksen tunteiden käsittelyyn. Käytännössä päihteet hiljensivät pintaan nousseet tunteet. Useat haastateltavat ovat joutuneet opettelemaan ja nimeämään vasta aikuisena, päihde- ja rikoskierteestä selviytymisen jälkeen erilaisia tunteita ja käsittelemään sekä purkamaan tunteita uusien keinojen avulla. Analysoidessani haastatteluaineistoa tunteet ja niiden tukahduttaminen nousivat hyvin vahvasti esille haastatteluaineistoissa jokaisen haastateltavan kertomana. Haastatteluiden perusteella lapsuuden tunnekokemukset värittyivät erilaisista tunteista, kuten vihan, häpeän, hylkäämisen ja surun tunteista. Toki lapsuuteen kuului myös ilon tunteita, mutta haastatteluaineistossa vihan, häpeän ja surun tunteet olivat päällimmäisenä mielessä. (Haapasalo 1999a, 1551; Haapasalo 2008, 29; Haapasalo 2009, 29–31; Schulman 2004, 150.)

6.2 Läheisverkoston tärkeä rooli

Haastateltavat toivat esille läheisverkostosta isoäidin merkityksellisyyden. Perheen ulkopuoliset ihmissuhteet, kuten esimerkiksi isoäitiin tai kummeihin voidaan nähdä haastatteluaineistossa positiivisina ja myönteisinä tekijöinä haastateltavien muistoissa. Haastateltavat muistelivat lämmöllä esimerkiksi mummolassa vietettyjä jouluja ja kesälomia. Isoäiti oli myös paljon lastenhoitoapuna äidin ollessa töissä ja isoäidin kanssa vietetystä ajasta on jäänyt sellaisia positiivisia ja lämpimiä muistoja, jotka kantavat myös aikuisuudessa eteenpäin. Käytän haastattelusitaattien analysoinnissa isoäiti -sanaa, jotta analysointiosiot olisivat yhteneväistä.

Kun mä olin pieni lapsi, ni mun äiti teki paljon yötoita ja mä olin mummon luona hoidossa.

Haastateltava kertoi viettäneensä paljon aikaa isoäidin luona, äidin tehdessä yövuoroja töissä. Isoäidin antama tuki on ollut tärkeää, koska näin on mahdollistunut äidin työssäkäynti ja selviytyminen arjen taloudellisista haasteista. Pieni lapsi on saanut isoäidiltään sosiaalista ja emotionaalista tukea kehitykseensä, joka on voinut edistää lapsen kasvua turvallisessa ympäristössä. Parhaimmillaan isovanhempien antama tuki ja hoitoapu tarjoavat lapsille lämpimiä ja jatkuvia aikuissuhteita, joita muistellaan vielä aikuisena lämmöllä.

Kun mä olin tarhaikäinen ja jos olin yötä hoidossa, ni mun äiti haki mut lauantaina tosi aikaisin hoidosta ja sit me lähdettiin siitä mammalle ja tultiin sieltä sunnuntaina illalla takas. Oltiin aina siellä ja me tehtiin paljon matkoja. Oltiin aina sillee kolmistaan. Et sielt on paljon lämpimiä muistoja.

Haastattelusitaatissa ilmenee, miten haastateltavalle isovanhemman luona vietetty aika on tärkeä lapsuusmuisto. Lisäksi isoäidin luona koetut hyvät ja lämpimät hetket voivat olla kantava voima vielä aikuisenakin. Haastateltava on käynyt päivähoidossa äidin työssäkäynnin ajan, mutta viikonloput ja muut lomat haastateltava on viettänyt isoäidin luona. Haastateltavan kohdalla isoäiti ei ole korvannut päivähoitoa, mutta vapaa-ajalla vietetty aika on ollut haastateltavalle tärkeää ja edistänyt hänen myönteistä kasvua ja kehitystä.

Mamma on aina ollut sellainen mulle, et se on ollut ainoa ihminen, jolta mä oon kokenut lapsuudesta asti, et sille uskaltaa sanoa mitä vaan ja jutella mistä vaan. Muistan kun mä jäin kolmannella luokalla kiinni tupakanpoltosta ja mejjän opettaja kirjoitti lapun siitä, et vie äidillesi se ja äidin piti sitten soittaa sille. Mä en sit tietenkään pystynyt ku mejjän äitil oli semmonen, että vaikka olis ollut positiivinen asia, ni se melkeen oli aina hirvee huutaminen, et se reagoiminen aina vihalla ensin. No sit se meni loppupeleissä niin, et mä soitin mejjän mammalle ja pyysin, että hän tulis sieltä mejjän tykö semmosena päivänä ku mä olin päässyt koulusta aikaisemmin, et mä pystyin kertomaan äidille yhdessä.

Isoäiti on ollut haastateltavalle läheinen ihminen. Isoäidille on voinut puhua kaikista asioista. Isoäiti on ollut tukena myös sellaisissa asioissa, jotka olisivat aiheuttaneet äidissä negatiivisen reaktion. Isoäidin tuki ja turva helpottivat vihaisen äidin reaktion kohtaamista. Isoäidin ja haastateltavan välinen suhde on ollut lämmin ja ymmärtävä, jolloin erilaisten hankaluuksien kertominen on ollut helpompaa isoäidille. Haastateltava on luottanut siihen, ettei isoäiti reagoi tupakanpolttoon vihaisesti, vaikka hän ei hyväksyisi itse tekoa, eli tupakanpolttoa. Lämpimän ja rakastavan suhteen muodostumiselle on voinut myös olla lisäksi ratkaisevana tekijänä se, että haastateltava vietti isoäidin luona paljon aikaa viikonloppuisin ja loma-aikoina.

Mamma on ollut mun elämässä ylivoimaisesti merkittävin henkilö. Et melkein kaikki sellaset jutut, mitkä mä silleen huomaan, että on sellaisia terveitä juttuja mitkä pystyy toimii silleen, mikä on inhimillistä jossain tilanteessa, ni kyl ne melkein kaikki tulee sieltä meidän mammalta.

Haastateltava on saanut isoäidiltään rakkauden ja huolenpidon lisäksi myös hyviä elämänarvoja ja moraalisia arvoja. Erilaiset arvot kantoivat päihde- ja rikoskierteen läpi ja osaltaan auttoivat haastateltavaa selviytymään haasteellisesta alakulttuurista. Vaikka haastateltavan elämässä on ollut haasteita ja ikäviä asioita, on isoäidin tarjoama lämpö, rakkaus ja arvot pysyneet haastateltavan mielessä vaikeiden aikojen läpi. Päihde- ja rikoskierteestä selviytymisen jälkeen aikaa taaksepäin katsoessa voi huomata, minkälaisia positiivisia elämänarvoja isoäiti opetti haastateltavalle. Isoäidin antamat elämänarvot ja muut moraaliset arvot ovat voineet suojella haastateltavaa päihde- ja rikosmaailmassa, esimerkiksi niin, että haastateltavalla on ollut myös päihteitä käyttäessä kuitenkin jonkinlainen raja siihen, minkälaisia rikoksia on pystynyt tekemään.

Mä muistan semmosia muutamia kesiä mummolassa, siellä oli kivaa olla. Mummolasta mulla on semmosia hyviä juttuja. Mummon kanssa sai enemmän olla, se oli kumminkin sellanen hyvä paikka. Toinen mummo asui toisessa kaupungissa, sielläkin oli ihan kiva käydä, siellä oli sillai hauskaa. Se oli sit taas sellanen toisenlainen mummola. Kaikki oli tosi tarkkaa ja piti tietää mihin ei saanut koskea. Mut ruokapöydät oli ihan notkuvia, et siel ei säästelytämmösissä.

Isovanhempien luona vietetyt kesät jäivät haastateltavan mieleen positiivisina muistoina. Haastateltava toi haastattelun aikana esille, että hänellä on paljon sellaisia ajanjaksoja, joita hän ei jostain syystä muista. Isovanhempien luona vietetty aika on kuitenkin jäänyt hyvin mieleen, ehkä juuri siksi, että isovanhempien luona vietetystä ajasta on jäänyt miellyttäviä ja mukavia muistoja. Haastateltavalla oli myös pääasiassa mukavia muistoja myös toisesta isoäidistä, tosin hieman erilaisia muistoja. Toinen isoäiti oli hyvin tarkka. Isoäidin luona oli tietyt säännöt, joiden puitteissa tuli toimia. Mukavat muistot olivat jääneet runsaista ruokatarjoiluista, jolloin ruokaa sai syödäkseen suuria määriä. Toisaalta pienelle lapselle saattaa olla henkisesti kuluttavaa miettiessään jatkuvasti miten kuuluu toimia. Haastattelusitaatista välittyy kuitenkin tärkeä asia, myös toisen isoäidin luona oli kiva käydä ja sieltä on myös jäänyt hyviä muistoja, jotka muistetaan myös aikuisena.

Mummu on ollut semmonen, jonka luokse mä pystyin aina menemään nukkumaan ja syömään ja kaikkee. Hän ei ollut mikään pullantuoksuinen mummo, mut semmonen, joka otti aina vastaan ja antoi nukkua.

Mummu on varmaan pelastanut mun elämän moneen kertaan, että mä olisin ilman mummoo monella tapaa tuupertunut jonnekin. Vaikka hän ei ollut sellainen perinteinen mummu, ni hän oli kuitenkin ehkä ainoa aikuinen mun elämässä, joka oli jollakin tavalla täysipäinen ihminen.

Haastateltava kertoo, kuinka tärkeä isoäiti oli, vaikka isoäiti ei olisi perinteinen isoäiti. Haastateltava pystyi luottamaan isoäitiinsä ja tiesi, että isoäidin kodin ovi oli aina avoinna ja isoäidin luona sai nukkua ja ruokailla. Haastattelusitaatista nousee esille se, kuinka isoäidin luona fyysiset tarpeet tulivat tyydytetyksi. Isoäiti ei välttämättä osoittanut kiintymystään ja välittämistään perinteisin keinoin. Hän on saattanut näyttää välittävänsä lapsesta siten, että hän on tarjonnut lämpimän kodin, jossa nukkua ja ruokailla vatsan täydeltä.

Äiti hylkäsi mut mummolle asumaan kun olin 11-vuotias. Mummon luona sain rahaa, vaatteita, asunnon ja ravintoa, mut sit semmonen.. ei nuori ihminen jaksa kuunnella kännistä ihmistä.

Tästä haastattelusitaatista erottuvat ristiriitaiset muistot isoäidistä ja hänen luonaan vietetystä ajasta. Haastateltava jätettiin isoäidin luokse asumaan, joka on voinut aiheuttaa pienessä lapsessa traumaattisia kokemuksia hylätyksi tulemisesta. Tunteiden ristiriita saattaa nousta siitä, että äiti on hylännyt lapsen, jonka vuoksi lapsi kokee surun, kiukun ja ikävän tunteita. Ikävät ja negatiiviset tunteet voivat myös toisaalta kohdistua isoäitiin, koska isoäiti on läsnä lapsen arjessa ja elämässä. Isoäiti ei sinänsä ole syypää siihen, että lapsi on jätetty isoäidilleen asumaan, mutta äidin hylkäämäksi jäänyt lapsi kokee asian traumaattisena. Tämä voi väistämättä vaikuttaa myös lapsen ja isoäidin väliseen suhteeseen. Lapsen asuessa isoäidin luona suhde muuttuu erilaiseksi, koska isoäiti muuttuu lähivanhemmaksi ja kasvattajaksi. Lisäksi haastateltavan isoäidillä oli mahdollisesti jonkin asteinen alkoholiongelma. Haastateltavan fyysiset tarpeet täyttyivät isoäidin luona, haastateltava sai itselleen riittävästi ruokaa, vaatteita ja käyttörahaa. Kuitenkin isoäidin alkoholinkäyttö ja traumat hylätyksi tulemisesta olivat lapsen psyykkiselle voinnille ja kehitykselle negatiivisia tekijöitä.

Kummisetä- ja täti olivat normaaleja. Mä olin siellä paljon, ne yritti joskus puuttua siihen (väkivaltaan), et oli poliiseihin yhteydessä, mutta ei niillä ollut mitään keinoja siihen.

Haastateltava ymmärsi jo lapsena, miten hänen kasvuympäristö ei välttämättä ollut täysin tavanomainen, vaikka hän oli kasvanut ja sosiaalistunut kasvuympäristöönsä vuosien saatossa. Haastateltava kuvaa kummejaan normaaleiksi, joiden luona hän vietti lapsuudessaan aikaa. Kummien luona haastateltavalla oli mahdollisuus kokea lämpimiä ja tavanomaisia ihmissuhteita välittäviltä aikuisilta. Lapsuudenkokemus siitä, että lapsen lähipiirissä on ollut henkilöitä, jotka osoittautuivat tavanomaisiksi ja joiden kautta sai kokea onnistuneita ihmissuhteita, on näkemykseni mukaan erityisen tärkeää. Tämänlaiset muistot säilyvät myös aikuisuuteen asti. Lisäksi kokemus siitä, että kummit yrittivät auttaa haastateltavaa ilmoittamalla kotona tapahtuvasta väkivallasta poliisille. Ajatus siitä, että tärkeät ja läheiset ihmiset ovat kotona tapahtuvaan väkivaltaan puuttuneet jollain tavalla, on tärkeää. Vaikka tilanteeseen puuttuminen eli poliisille ilmoittaminen ei tässä tapauksessa ollut riittävää.

Läheisverkosto, erityisesti isoäiti nousi lapsuusmuistoissa tärkeäksi henkilöksi. Isoäidit ovat tukeneet haastateltavien lapsuutta positiivisen keinoin. Isoäidin luona haastateltavat saivat esimerkiksi ruokaa, rakkautta ja huolenpitoa sekä elämänarvoja ja moraalisia arvoja.

Näkemykseni mukaan haastateltavien lapsuudessa isoäiti on ollut erityisen tärkeä henkilö, jonka ansiosta lapsuusmuistoista nousi myös positiivisia ja myönteisiä muistoja.

6.3 Lapsuuden kasvuympäristöön ja vanhempiin liittyvät muistot

Tässä luvussa käsittelen haastateltavien muistoja vanhemmista ja lapsuuden kasvuympäristöstä. Haastattelusitaateissa kuvaillaan muun muassa lasten ja vanhempien välisiä vuorovaikutussuhteita, toisen vanhemman poissaolevuutta ja yksinhuoltajuutta. Haastateltavat kertoivat muistoja myös siitä, miten vanhemmat arvostivat työntekoa. Muistot lapsuudesta ovat melkoista vuoristorataa, niissä ei juuri esiintynyt erityisen turvallisia aikuisia isoäitiä lukuun ottamatta. Taloudellisesti perheiden arki oli melko turvattua, ehkä juuri siitä syystä, että työntekoa arvostettiin. Työnteko saattoi olla myös eräänlainen ihmisyyden mittari. Haastateltavien muistot kasvuympäristöstä ja vanhemmista sisälsivät paljon pelkoa, epävakautta ja huolta.

Isästä ei hirveesti ollut iloa, se oli hyvin sellainen kotona hiljainen, ei puhunut paljoo.

Haastateltava kertoo, miten isä oli kotona hiljainen ja poissaoleva. Isä on ollut fyysisesti läsnä perheessä, mutta sosiaalisesti hän on ollut poissaoleva ja etäinen. Poissaoleva isä saattaa vaikuttaa kielteisesti lapsen psyykkiseen hyvinvointiin ja kehitykseen. Ristiriitaisuus voi syntyä siitä, että isä on fyysisesti paikalla, mutta käytännössä hän on ainoastaan omissa oloissaan hiljaisena. Poissaolevan isän ja lapsen suhde ei välttämättä muodostu läheiseksi ja turvalliseksi tavalla, joka kantaisi myös lapsen kohdatessa erilaisia haasteita elämässään.

Mä en tie, et oonko mä koskaan kokenut meidän äidin kanssa sellaista, et me oltaisiin perhe, enemmänkin se on ollut semmoista, et me asutaan samassa asunnossa, meidän äiti hoitaa sen elämän ja mä hoidan mun elämän ja siinä välissä on semmonen raja. Mä en oo ikinä kokenut, että me oltais semmonen, et me puhallettais yhteen hiileen. Meil on äidin kanssa sellanen asialinja, et joku siitä puuttuu.

Mulla ei oo isää ja äitiä, mulla on mutsi ja äijä.

Nämä haastattelusitaatit kuvaavat lapsen ja vanhemman välistä kiintymyssuhdetta ja tunnesidettä sekä sitä, minkälaiseksi tunneside on muodostunut vuosien varrella. Ensimmäisessä haastattelusitaatissa kuvaillaan, miten haastateltavan ja äidin välinen tunneside on ollut etäinen ja arki on kulkenut eteenpäin erillään. Haastateltava on saattanut kokea elävänsä tietynlaisessa tyhjiössä, ilman äidin läsnäoloa ja tukea. Äiti oli paikalla fyysisesti, mutta tunne-elämän näkökulmasta katsottuna etäinen. Toinen haastattelusitaatti kuvastaa vahvasti sitä, minkälainen suhde haastateltavalla on ollut vanhempiinsa. Lapsen ja vanhempien välinen suhde on ollut etäinen, jolloin lapsen ja vanhemman välille ei ole muodostunut vahvaa ja myönteistä tunnesidettä.

Mä oon asunut aina mun äidin kanssa kahdestaan. Mä en oo nähnyt mun isää ihan ku kerran tai pari. Tutustuin mun isään vasta aikuisena.

Suurimman osan ajasta äiti on kasvattanut mut ilman isää tai sit on ollut joku randomi. Sellainen isähahmo multa on puuttunut ihan kokonaan ja kuri, kunnioitus ja kaikki tällainen on puuttunut.

Haastateltavat toivat haastatteluissa esille sen, miten he kasvoivat ilman isää, jopa niin, ettei heillä ollut lapsuudessa minkäänlaista isäsuhdetta. Ensimmäisessä sitaatissa haastateltava kertoo lapsuudestaan ilman isäsuhdetta. Hän on nähnyt lapsuudessaan isäänsä vain muutamia kertoja ja tutustuminen isään tapahtui vasta aikuisiällä. Isä on ollut lapsen ajatuksissa tuntematon hahmo, jolloin lapsuudesta on puuttunut oleellisesti tieto ja tuntemus omista juurista, isästä ja isän suvusta. Tuntemattomaksi jäänyt isä on voinut vaikuttaa myös haastateltavan identiteettiin ja identiteetin kehittymiseen.

Toisessa haastattelusitaatissa haastateltava tuo esille, miten hän on kasvanut ilman biologista isää. Äidillä on kuitenkin ollut miesystäviä, mutta luotettava ja läheinen mieshahmo on puuttunut. Haastateltava kuvaa äidin miesystäviä *randomeiksi*. Äidin parisuhteet olivat satunnaisia. Haastateltavan ja äidin miesystävän välille ei syntynyt tunnesidettä, jossa hän olisi voinut toimia hyvänä kasvattajana ja miehenmallina. Haastateltava on kasvattanut itse itsensä, ilman aikuisen valvontaa ja rajoja.

Rikollisen ja päihdetaustan mä sain varmaan jo äidinmaidossa. Kotona oli päihhteiden käyttöä ja oltiin sosiaalitoimen asiakkaita ja siinä oli sellaisia rikollisia isäpuolia.

Jos mutsilla oli jotain irtosuhteita, ni kun se nikkasi mulle silmää, ni mä tiesin pöllä sen lompakon povitaskusta tai jotain. Et meillä oli sellaista yhteistyötä siinä sitten.

Haastateltava kuvaa kuinka hän tulkinnut lapsuuden kasvuolosuhteita ja ympäristön vaikutuksia sille, miten hän on kiinnittynyt päihteisiin ja rikollisuuteen kiinnittävään alakulttuuriin. Rikollisuuden ja päihteiden käyttö voivat olla osittain perinnöllisiä. Rikollisuuden ja päihteiden käytölle voidaan hakea osittain selitystä sosiologisesta selitysmallista, jossa rikollisuus ja päihteet opitaan sosiaalisen oppimisen teoria kautta. Myös ylisukupolvinen selitysmalli on vahvasti yhteydessä sosiaalisen oppimisen teoriaan, eli yksilö voi kasvaa sellaisessa kasvuympäristössä, joka altistaa rikoksien tekemiseen ja päihteiden käyttöön. (Haapasalo 2008, 49–50.)

Haastateltava on oppinut äitinsä opastuksella varastamaan lompakoita äidin satunnaisilta miesystäviltä. Varastamisen taito on opittu lapsesta saakka äidin ohjaamana. Kasvuympäristö, jossa päihteet ja rikollisuus ovat vahvasti mukana voivat johtaa hyvin vahvasti siihen, että lapsuudessa opitut tavat seuraavat aikuisuuteen asti. (Em.) Pienellä lapsella ei ole synnynnäistä taitoa erottaa oikeaa ja väärää toisistaan, jolloin lapsi tarvitsee siihen aikuisen ihmisen, joka ohjaa oikeaan suuntaan. Pieni lapsi ei voi toimia muuten, kuin noudattamalla äitinsä käskyä, eli varastamalla lompakoita. Tämä voidaan näkemykseni mukaan nähdä myös yhtenä selviytymisstrategiana, eli lapsi tottelee käskystä välttääkseen ikävät seuraukset, kuten fyysisen väkivallan. Äidin mieliksi tekeminen on voinut olla erityisen tärkeää, jolloin oma fyysinen koskemattomuus on tullut turvatuksi. (Purola 2000, 16.)

Ja sitten niitä poliiseja kävi siinä, mä en saanut niille puhua tai avaa niille ovia.

Välillä poliisit tuli hakemaan äidin ja jouduin olemaan hoidossa äidin kaverin luona.

Haastateltavien lapsuuteen kuului muistoja myös poliiseista. Muistot poliisien kotikäynneistä säilyvät mielessä aikuisuuteen asti. Poliisien kohtaaminen kodissa voi olla pienelle lapselle pelottava kokemus. Ensimmäisessä haastattelusitaatissa äiti on opettanut haastateltavalle viranomaisvastaisuutta. Viranomaisvastaisuus näkyi siinä, ettei haastateltava saanut puhua poliisien kanssa tai avata heille kotiovea. Poliisi on kuvastanut negatiivista hahmoa.

Mä hoidin sisarustani niinko varmaan muutaman kuukauden ikäisestä, kun äiti ja joku isäpuoli oli baarissa ja et ei ymmärretty, ettei mun sellaista vastuuta tarvitse ottaa.

Haastateltavan lapsuuteen on kuulunut myös liiallista vastuunkantoa pienestä, vain muutaman kuukauden ikäisestä sisaruksesta, äidin ja miesystävän baarireissujen ajan. Haastateltava on ihmetellyt lapsena sitä, mikseivät aikuiset ymmärtäneet, että vauvasta huolehtiminen on ollut lapselle liian suuri vastuu.

Meijän äiti teki aika paljon töitä, sillä oli ollut aika rahallisesti vaatimaton lapsuus ja se jossain vaiheesa sanos, että hän oli päättänyt sit kun saa lapsen, ni hän haluu et on niinko kaikki, ni sit se tarkotti sitä, et se heräs neljän aikaan ja meni X-paikkaan töihin ja sit sieltä X-työhön toiseen paikkaan. Se teki vuorotyötä ja oli aika paljon siellä töissä.

Ihan työnarkomaaneja ne vanhemmat oli.

Äitihän oli ihan selkeä työnarkomaani. Ja sitten sitä työn merkitystä korostettiin, mitä mä en sit ottanut ollenkaan vastaan. Et jotenkin niinku, kun mä löysin huumeet, ni se oli mun ratkaisu siihen, etten mä lähde mukaan sellaiseen oravanpyörään.

Näistä sitaateista ilmenee vanhempien työssäkäyntiin liittyviä muistoja, hieman erilaisista näkökulmista. Lisäksi mielenkiintoista on, miten kaksi haastateltavaa on käyttänyt samanlaista ilmaisua vanhemmistaan kuvatessaan vanhempien työnteon määrää, eli kuvasivat vanhempiaan *työnarkomaaneiksi*. Työnarkomaanius voidaan nähdä myös osaltaan negatiivisena merkityksenä, koska vanhemmat olivat paljon töissä ja lapsi vietti aikaansa yksin kotona, ilman vanhempien läheisyyttä ja läsnäoloa. Erään haastateltavan mielestä lapsuuden perheessä korostettiin erityisen paljon työntekoa. Työasenne ei iskostunut haastateltavaan. Hän löysi työnteon tilalle alakulttuurin, joka kiinnitti hänet päihteisiin.

Mä vaan muistan riitoja ja saatanan tappeluita. Ni vittu ne tappeli siitä, et kumpi ottaa, kumpi saa lapset. Eihän siinä oo mitään hyvää muisteltavaa siinä ajassa. Ei mul oo ollut niinko oikeesti sellaista lapsuutta, et siel olis mitään sellaista järkevää tai hyvää muistettavaa.

Lapsuuden muistoista nousi esille myös vanhempien välisen riitelyn kuuntelemista ja katkeruutta siitä, minkälaista huoltajuuskiistaa perheessä käytiin vanhempien eron aikana. Huoltajuuskiistassa vanhemmat tappelivat muun muassa lasten asuinpaikasta. Lasten etu ja hyvinvointi unohtuivat huoltajuuskiistojen aikana, jolloin haastateltava saattoi jäädä yksin riitojen väliin. Perheen ilmapiiri on ollut riitaisa. Haastattelusitaatin viimeinen lause on melko pysäyttävä kuvaus siitä, ettei lapsuudesta ollut sellaisia hyviä tai järkeviä muistoja, joita kannattaisi tai haluaisi muistaa. Vanhempien jatkuvat riitelyt ja huoltajuuskiistat ovat jättäneet haastateltavaan syvät arvet. Kipeät ja traumaattiset asiat voivat olla sellaisia, joita ihminen pyrkii tarkoituksellisesti unohtamaan.

Kyl se rikollisen maailman ihannointi ja niiden arvojen omaksuminen oli mun heikko lenkki, joka sieltä lapsuudesta mulle jäi.

Lapsuuden kasvuympäristö on tuottanut sosiaalisesti rikollisuutta ihannoivia arvoja, joita haastateltava on omaksunut itselleen. Yleisesti rikollisuuden ihannointi voi kuulua alakulttuuriseen selitysmalliin. Esimerkiksi nuorisorikolliset ihannoivat kokeneempia rikoksentekejiä, joilta voi esimerkiksi oppia uusia rikollisia toimintatapoja. Rikollisuus on melkein päivittäin esillä erilaisten medioiden tuottamana. Rikollisuuteen liittyvät uutiset, dokumentit ja televisiosarjat sekä elokuvat tuovat jokaisen ihmisen kotiin tietoa rikollisuudesta ja rikollisesta maailmasta. Kotona pyssyleikkien lomassa pieni poika saattaa nähdä televisiosta väkivaltaisia rikosohjelmia, jolloin innostus ja ihannointi pyssyleikkeihin voi vahvistua entisestään. Mikäli kasvuympäristössä esiintyy lisäksi muita altistavia tekijöitä, saattaa rikollisuuden ihannointi iskostua mieleen. (Laitinen & Aromaa 2005, 63–64.)

Lapsuuden kasvuympäristöön voidaan liittää useita selitysmalleja, sekä sosiologisia että psykologisia selitysmalleja. Lapsen kasvuympäristö voi sosiaalistaa lapsen väkivaltaiseen ja rikolliseen käyttäytymiseen. Malli opitaan kasvuympäristössä, jossa lapsi pääsääntöisesti kasvaa ja kehittyy. Vaikka lapsi tiedostaisi kasvuympäristön olevan jollakin tapaa erilainen kuin muiden ikätoverien, saattaa hän silti kasvaa kasvuympäristönsä muokkaamaksi. Rikollisuutta ja päihteiden käyttöä voidaan selittää muun muassa sosiaalisen oppimisen teorialla. Lapsi näkee päihteiden käytön ja rikollisen toiminnan mukana arjessa, jolloin hän sosiaalistuu ympäristönsä vaikutuksesta päihteille ja rikollisuudelle. (Laitinen & Aromaa 2005, 55–57; Laine 2014, 132–134; Dunderfelt 2011; Haapasalo 2008.)

6.4 Kouluvuodet lapsuusmuistoissa

Tässä luvussa käsittelen haastateltavien muistoja kouluvuosilta. Haastateltavien koulumuistot ovat osittain samansuuntaisia, koulunkäynnin hankaluus on ilmennyt jo ala-asteella, ensimmäisten kouluvuosien aikana. Haastatteluista ei varsinaisesti ilmennyt haastateltavien kertomana, miksi koulunkäynti oli vaikeaa jo alaluokilta alkaen tai miten koulussa olisi mahdollisesti puututtu koulua käymättömyyteen muuten kuin siirtämällä tarkkailuluokalle. Kouluaika on kuitenkin hyvin merkittävä osa-alue ihmisten elämässä ja lapsuudessa koulupäivät vievät päivästä suuren osan. Koulun merkittävyyden vuoksi olisi tärkeää, että koulu olisi sellainen paikka, jossa lapsi pystyisi tuntemaan itsensä hyväksytyksi ja hän pystyisi oppimaan sekä opiskelemaan ilman vastoinkäymisiä.

Kolmannella (3) tai neljännellä (4) luokalla rupes tulee vaikeuksia keskittymisen kanssa ja sellaista levottomuutta. Viidennellä luokalla arvosanat lähti laskuun ja sit tuli kaikkee alkoholikokeilua ja sellainen selkeä pakenemisen meininki.

Koulu sujui ihan hyvin neljänteen (4) luokkaan asti. Harrastin jalkapalloa ja keräilin kortteja.

Näissä kahdessa haastattelusitaatissa haastateltavat kuvaavat miten koulun ensimmäiset luokat sujuivat ilman erityisiä haasteita ja koulunkäynti tuntui mukavalta. Ensimmäisessä haastattelusitaatissa haastateltava muistaa, miten kolmannelta tai neljänneltä luokasta lähtien hänellä on ollut keskittymisvaikeuksia. Keskittymiskyvyn puute on voinut osaltaan vaikuttaa arvosanojen laskuun ja tätä kautta kiinnostus koulunkäyntiä kohtaan on laskenut. Haastateltavan yksityiselämässä oli myös viidennen luokan aikoihin vastoinkäymisiä. Koulun henkilökunnalla ei välttämättä ollut taitoa tunnistaa syitä sille, miksi haastateltava oirehti koulussa käyttäytymällä häiritsevästi. Haastateltavaa on saatettu pitää villinä ja tottelemattomana lapsena, jolloin todelliset taustatekijät jäivät huomaamatta. Haastateltavan ensimmäiset päihdekokeilut ajoittuivat myös viidenteen luokkaan. Päihdekokeiluilla on ollut myös negatiivinen vaikutus koulunkäyntiin. Toisessa haastattelusitaatissa ilmenee, kuinka koulu ja erilaiset harrastukset sujuivat moitteettomasti neljänteen luokkaan asti. Yhteistä näille haastateltaville oli, että käänne koulunkäynnissä huonompaan suuntaan tapahtui neljännen luokan aikoihin.

Ensimmäisellä (1) ja toisella (2) luokalla rupesin jo pinnaamaan koulusta ja mä en halunnut mennä kouluun. Mä en tykännyt koulusta, sainhan mä siitä sanktioita himassa, kun mä jäin kiinni siitä.

Tästä haastattelusitaatista ilmenee, kuinka haastateltavan koulunkäynti on ollut haasteellista jo heti koulutaipaleen aloittamisen jälkeen. Haastateltava kuvaa tuntemuksiaan koulunkäynnistä ajatuksella, ettei hän ole koskaan pitänyt koulun käymisestä. Poissaolot koulusta syntyivät pinnaamalla. Kun tieto pinnaamisesta on mennyt vanhemmille, on tästä seurannut erilaisia sanktioita. Sanktiot eivät kuitenkaan estäneet pinnaamista. Haastateltavan lapsuus ajoittuu kuitenkin sellaiselle vuosikymmenelle, jolloin kouluissa ei välttämättä ollut sellaisia mahdollisuuksia tai taitoja tunnistaa lapsen pahoinvointia, jolloin pinnaamiseen on tartuttu ainoastaan erilaisten rangaistusten kautta. Pinnaamisen taustalla voivat olla erilaiset käytöshäiriöt, masennus tai päihteiden käyttö (Kaltiala-Heino & Ranta & Fröjd 2010, 2033–2034).

Mun elämä on ollut peruskouluajan aika sellaista kaikin puolin hyvinkin normaalia. Et enemmän mun jutut on ollut sellaisia, et semmosta sisäistä kun ei ole ollut ymmärrystä, että asioista pystyy puhuu ja se ei oo mikään paha juttu, vaan se helpottaa ja on normaalia, ni semmosen sisäisen pahan olon kanssa olen kärsinyt. Siihen oli helppo luoda sellanen rooli siellä koulussa, vähän niinko pellen ja hauskuuttajan miehen rooli.

Haastateltava kertoo kouluvuosien sujuneen pääpiirteittäin hyvin. Koulunkäynnissä ei ilmennyt mitään erityistä poikkeavuutta, esimerkiksi muihin luokkalaisiin verrattuna. Haastateltava ei myöskään lintsannut koulusta. Haastateltava on kuitenkin voinut psyykkisesti huonosti, jolloin hän on oireillut lintsamisen sijasta hauskuuttajan ja pellen roolista käsin. Hauskuuttajan ja pellen rooli on tarjonnut haastateltavalle mahdollisesti keinon, jonka avulla hän on pystynyt osittain purkamaan sisäistä pahaa oloaan. Lapsi ei kuitenkaan pysty keksimään hyväksyttäviä keinoja sisäisen pahan olon purkamiselle ilman aikuisen apua ja tukea. Pellen ja hauskuuttajan rooli on voinut vaikuttaa heikentävästi oppimistuloksiin.

Kolmannelta luokalta on varmaan parhaimmat koulumuistot. Mitä ylemmäs mentiin kouluvuosista, ni koulu jäi aivan täysin. Mä menin apukouluun loppuvuodeksi ja pariksi viimeiseksi vuodeksi kun mä en pystynyt klinikkaluokkaa käymään. Mul oli sopeutettu tai jotain ja vittu mä rupesin pinnaan sieltäkin, mä olin menetetty, olin luovuttanut jo koko homman.

Haastateltavalla on kolmannelta luokalta parhaimmat koulumuistot. Poissaolot koulusta alkoivat alaluokilta lähtien. Vuosien saatossa pinnaaminen lisääntyi entisestään. Haastateltava siirrettiin apukouluun avun saamisen toivossa. Luokkamuodon vaihto ei kuitenkaan edesauttanut, vaan koulunkäynti vaikeutui entisestään. Koulun tarjoamat tukitoimet, eli siirto apukouluun ja klinikkaluokalle sekä tuntimäärien sopeuttaminen eivät auttaneet haastateltavan ongelmista ja haasteista. Pinnaaminen oli päivittäistä ja yleisilmapiiri haastateltavan elämässä oli negatiivinen, hänen elämänsä oli syntynyt negatiivisuuden kehä. Haastateltavan muistot siitä, miten hänet luokiteltiin ja leimattiin menetetyksi tapaukseksi tuntuvat kohtuuttomalta. Oman näkemykseni mukaan on todennäköistä, että opettajien ja koulun muun henkilökunnan negatiivinen suhtautuminen vaikuttivat haastateltavan minäkuvaan ja ajatukseen omasta itsestään. Haastateltava leimattiin menetetyksi tapaukseksi koulun henkilökunnan puolesta, jolloin vastaava käsitys itsestä siirtyi haastateltavalle. (Laine 2014, 127–129.)

Yläaste oli ihan paskaa. Mä kävin kääntymässä vaan, ehkä kerran viikkoon. Sit rupes tulee koulupäiviin sellaista, että kävin aamulla koulussa ja sit mentiin iltapäivällä ryyppämään tai imppaamaan. Me oltiin sellanen tunnettu porukka, et koko koulu pelkäs ja vihas meitä. Meidän takia koulussa tapahtui kaikenlaista, mä taidan vieläkin pitää ennätystä jälki-istunnoista. Pisimmät oli aamusta iltapäivä neljään.

Haastateltava kuvaa yläasteajan olleen vaikeaa. Päihteiden käyttö on ollut jo yläasteella säännöllistä. Päihteiden käyttö on saattanut osaltaan vaikuttaa siihen, ettei koulunkäynti ole kiinnostanut. Lisäksi erilaiset lieveilmiöt koulupäivien aikana ovat voineet olla seurausta päihteiden käytöstä ja siitä, että koulunkäynti on ollut hyvin haasteellista. Haastateltava kuvaa itseään ja kaveriporukkaansa pelottaviksi; he aiheuttivat muissa oppilaisissa pelkoa ja vihaa. Erilaiset koulun asettamat sanktiot, kuten päivän kestäneet jälki-istunnot vaikuttivat tehottomilta puuttumiskeinoilta ja saattoivat osaltaan lisätä koulun sekä koulunkäynnin negatiivista vaikutusta ja heikentää motivaatiota koulunkäynnin suhteen.

Sitten yläasteella oikeastaan alkoi semmonen, että mä lintsasin, en tiedä miksi. Mä en tiedä mitä mä tein ja miksi, yksinäni olin jossain.

Myös tässä haastattelusitaatissa ilmenee, miten yläasteella koulunkäynti oli muuttunut haasteelliseksi ja koulusta lintsaminen lisääntyi entisestään. Haastateltava ei osannut kertoa tai määritellä syitä sille, miksi hän on aloittanut lintsamisen. Haastateltava kertoo

lintsanneensa yksin, eli kyseessä ei ole ollut ryhmän paineesta johtuvaa lintsaaamista. Selvää kuitenkin on, että haastateltava ei viihtynyt koulussa eikä tuntenut oloaan koulussa hyväksi.

Se oli aivan järkyttävää koulunkäyntiä ja aina vaan kun jostain tuli mahdollisuus, ni mä lähdin vetämään, aina. En koskaan jäänyt kouluun jos vaan oli mahdollisuus lähteä pois, edes lukitut ovet ei pitänyt mua siellä, sit mä menin ikkunoista.

Tässä haastattelusitaatissa haastateltava kuvaa koulunkäyntiään järkyttäväksi. Haastateltava ei käynyt koulussa kuin aivan pakon edessä, ja silloinkin hän pyrki poistumaan koulusta melkein keinolla millä hyvänsä. Kuitenkin koulun lukitut ovet keinona siihen, että haastateltava olisi pysynyt koulussa, kuulostaa mielestäni kyseenalaiselta toiminnalta. Tuolla aikakaudella koulujen toiminta sekä toimintatavat ovat saattaneet olla kyseenalaisia tilanteissa, joissa oppilaiden koulunkäynti on ollut erityisen haasteellista. Koulun lukitut ovet eivät edistäneet koulunkäyntiä, jolloin haastateltava ratkaisi tilanteen poistumalla koulusta ikkunoiden kautta.

Mä olin kyl koulukiusattu. Sit mä taas kiusasin takaisin. Mä en suostunut siihen, mut sit se kiusaaminen oli sellaista, johon mä en voinut puuttua. Se oli sellaista takana päin puhumista tai en mä ollut mun luokkakavereiden synttäreillä ikinä.

Haastateltava kertoo joutuneensa koulukiusatuksi. Viidestä haastateltavasta vain yksi haastateltava toi esille joutuneensa koulukiusatuksi. Haastateltava kertoo, ettei hän alistunut kiusaamiseen, vaan hän piti puolensa kiusaamalla takaisin. Kiusaaminen muutti muotoaan sen jälkeen, kun kiusaajat huomasivat, ettei tavanomainen kiusaaminen onnistunut haastateltavan puolustaessa itseään. Kiusaaminen oli esimerkiksi selän takana puhumista ja yhteisistä jutuista pois jättämisestä. Esimerkiksi syntymäpäiville kutsumatta jättäminen on erityisen ikävä kiusaamisen muoto, johon kiusattu ei pysty itse vaikuttamaan. Haastateltavan muistoista ei käynyt ilmi, puuttuiko koulun henkilökunta tai muu aikuinen jollakin tavalla haastateltavan kiusaamiseen ja pyrittiinkö kiusaamista mahdollisesti lopettamaan. Tutkijalle haastattelusitaatista tulee mieleen, että haastateltava on joutunut selviytymään kiusaamiskokemuksista yksin, ilman aikuisen tukea ja apua.

Kaiken kaikkiaan kouluun liittyvät muistot olivat negatiivisvärisiä. Koulumuistoista ei noussut positiivisia ja mukavia muistoja, yksittäisiä muistoja lukuun ottamatta. Vaikeudet ja haasteet kouluvuosilta ovat jääneet haastateltavien mieleen elävästi. Myönteiset muistot ajoittuivat alaluokille neljänteen luokkaan asti. Tämän jälkeen koulunkäynti muuttui haasteellisemmaksi psyykkisen voiminnan, päihteiden, pinnaamisen ja muiden haasteiden

vuoksi. Lisäksi tuohon aikaan ei välttämättä ollut riittävästi tietoa häiriökäyttäytymisen taustoista, jolloin kaikenlainen poikkeava käyttäytyminen pyrittiin ratkaisemaan muun muassa jälki-istunnolla, muilla sanktioilla tai tarkkailuluokalle siirtämisellä. Tarkkailuluokka ja apukoulu leimaavat oppilaan negatiivisesti. Leimalla on vaikutusta koulunkäyntiin ja tulevaisuuteen. Leimattu yksilö suhtautuu itseensä siten, kuin hänet on leimattu. Esimerkiksi tyhmäksi leimattu yksilö kokee olevansa tyhmä, jolla on vaikutusta yksilön itsetuntoon ja toimintatapaan. Rikolliseksi leimattu yksilö voi toimia rikollisen lailla, koska yhteiskunta on leimannut hänet valmiiksi rikolliseksi, joten hänellä ei ole mitään ”menetettävää”. (Laine 2014; Laitinen & Aromaa 2005, 66–67.)

Yläaste on ajoittunut elämänkaariteoreettisen näkökulman mukaan kriittiselle ajanjaksolle. Siirtymävaihe nuoruudesta aikuisuuteen (15 –20 ikävuosien välillä) on yksilön elämänsä kriittistä aikaa, koska kyseisen ajanjakson aikana yksilön elämässä tapahtuu erilaisia muutoksia. (Caspi 2002, 281.) Haastatteluaineisto vahvisti juuri tämän siirtymävaiheen merkitystä, koska haastateltavien päihteiden käyttö ja päihderiippuvuus lisääntyivät juuri 15–20 -ikävuosien välillä. Päihteiden käyttö ja rikollisuus olivat seurausta toisistaan. Haastateltavien koulunkäynti yläasteella oli hyvin haasteellista ja ongelmallista runsaiden poissaolojen, päihteiden ja häiriökäyttäytymisen vuoksi. Nuoruuden siirtymävaiheessa identiteetti on vielä kehittymätön, jolloin ajautuminen rikoksiin ja päihteisiin kiinnittäviin alakulttuureihin tapahtuu helpommin. Alakulttuureissa ja marginaaliyhteisöissä voidaan tuntea yhteenkuuluvuutta ja hyväksytyksi tulemistä. (Laitinen & Aromaa 2005; Laine 2014.)

7 VÄKIVALTA JA PÄIHTEET ELÄMÄNTARINOISSA JA MUISTOISSA

7.1 Väkiältä osana lapsuutta

Tässä luvussa käsittelen haastateltavien lapsuusmuistoja väkivallasta. Haastateltavat toivat esille kertomuksissaan fyysisen ja henkisen väkivallan erilaisia muotoja, jotka kohdistuivat joko haastateltaviin itseensä tai perheenjäseniin. Haastateltavien muistot erilaisista väkivaltakokemuksista ovat ajoittain hyvin surullisia, kraaveja ja julmia. Osalla haastateltavista väkivallan kokeminen on ollut melko arkipäiväistä ja toistuvaa. Yhteistä haastateltavien tuottamille väkivaltamuistoille oli puuttumattomuus. Haastateltavat eivät tuoneet esille, että läheiset tai viranomaiset olisivat puuttuneet riittävällä tasolla heidän kokemaan ja näkemään väkivaltaan sekä kaltoinkohteluun. Osalla haastateltavista oli asiakkuus sosiaalitoimeen, mutta sosiaalitoimen tuki liittyi lähinnä taloudelliseen tukeen. Väkivallan ja kaltoinkohtelun tunnistamattomuus herättivät myös kritiikkiä lastensuojelutyötä kohtaan. Kahdessa haastattelussa haastateltavat kertoivat, ettei heitä ole koskaan kuritettu fyysisesti, mutta he ovat kuitenkin nähneet väkivaltaa.

Äidin päihteiden käyttö teki sen, että joskus äitiä puukotettiin siinä illalla ja me mentiin tikkaamaan äiti ja poliisit kysyi, että mistä se johtui, ni valehtelin. Et oltiin sovittu tarinat.

Haastateltava muistaa kokeneensa sairaalareissut äidin kanssa, kun äitiä puukotettiin illanvieton aikana. Haastattelusitaatista ilmenee, miten haastateltava on joutunut väkivallan lisäksi näkemään aikuisten päihteiden käyttöä. Päihteiden käyttö on tapahtunut ympäristössä, jossa on ollut väkivaltaisiin tekoihin taipuvaisia ihmisiä. Pieni lapsi on joutunut toimimaan äidin huolehtijana, vieden äidin lääkäriin hoidettavaksi ja huolehtien siitä, että poliisille kerrotaan yhteisesti keksitty tarina tapahtuneesta. Erilaisten tarinoiden keksiminen ja poliisille valehteleminen olivat osa lapsuuden selviytymis-strategiaa. Muuten olisi voinut käydä niin, että lääkäristä kotiutumisen jälkeen haastateltava olisi joutunut fyysisen kaltoinkohtelun uhriksi.

Kerrankin kävi niin, että äiti ajoi sen siskon ulos (siskon juotua äidin kaljat) ja hakkasi mut. Kun se hakkaaminen ei ollut mitään semmoista, että se olisi pyöräyttänyt mua pari kertaa, vaan se heitteli mua ympäri kämppää ja hakkas mua tuntikausia siellä. Sitten loppupeleissä nää päättyi siihen, että mun piti seistä sen sängyn päädyssä kun mutsi nukkui aamuun asti. En pystynyt siihen, joten nukahdin aina jossain kohtaa ja sitten se huusi sieltä jossain kohtaa, että ylös sieltä. Se oli sellaista kidutusta.

Tämä haastattelusitaatti kuvastaa erityisen koskettava selviytymistarina lapsuudesta, koska lapsuuteen on kuulunut näin kraavia ja julmaa kaltoinkohtelua vuosien ajan, ilman kenenkään ulkopuolisen väliintuloa. Äidin tekemä väkivalta on ollut haastateltavan kohdalla sekä fyysistä että psyykkistä kaltoinkohtelua. Haastattelusitaatin viimeinen lause on hyvin pysäyttävä. Haastateltava kuvaa kaltoinkohtelutilanteita kidutukseksi. Haastateltavan lapsuus on väritynyt turvattomuudella, pelolla ja pahoinpitelyillä.

Luunappeja, nipistelyä ja välillä ihan lyömistäkin.

Eräästä tapahtuneesta en uskaltanut kertoa kenellekään, koska olisin saanut niin turpaan, että pää olisi ollut irti. Kyllä mua piinattiin siitä asiasta kotona ja eri tavalla jouduin seisomaan, mutta en tunnustanut sitä. Koska muuten olisi voinut käydä huonosti, joten en uskaltanut.

Joskus se (äiti) oli semmonen, et ku siihen aikaan lämmitettiin hellaa puilla, ni se uhkasi sulattaa muovivaatteeni mun päälle siitä hellasta. Et ne oli niinko äärimmäisen rankkoja juttuja ja totta kai pieni poika siinä pelkäs.

Haastateltavan ollessa noin neljän vuoden ikäinen, tapahtui vakava tapahtuma, jossa haastateltava oli osallisena. Olen jättänyt tapahtuneen pois haastattelusitaatista varmistaakseni haastateltavan anonymiteetin. Haastateltavan muisto kuvaa kuitenkin lapsuudessa koettua henkistä kaltoinkohtelua ja väkivallan pelkoa. Haastateltavaa uhkailtiin ja peloteltiin erilaisin keinoin, jotta haastateltava olisi tunnustanut osuutensa tapahtuneeseen. Pelko ja jännitys tapahtuneesta sekä pelko tapahtuneen mahdollisesta paljastumisesta olivat psyykkisesti kuormittavaa. Kolmannesta haastattelusitaatista ilmenee, miten vahvassa pelon ilmapiirissä haastateltava on elänyt lapsuutensa. Lapsuutta värityivät erilaiset uhkailut ja kraavit väkivaltakokemukset.

Varsinkin nuorena jouduin paljon väkivallan kohteeksi. Se oli sellaista turpaan ottamista, joka tapahtui perheen ulkopuolella.

Kodissa tapahtuneen väkivallan lisäksi lapsi voi joutua kohtaamaan myös kodin ulkopuolista väkivaltaa. Väkivallan tekijät olivat samassa pihapiirissä asuneita nuoria, jotka jostain syystä kohdistivat haastateltavaa kohtaan väkivaltaisesti. Oli väkivalta sitten kodin sisäpuolella tai kodin ulkopuolella tapahtuvaa, saattaa väkivallalla olla kuitenkin monenlaisia vaikutuksia lapsen sen hetkiseen elämään ja myös tulevaisuuteen. Väkivalta saattaa olla merkittävä riski lapsen turvalliselle ja tasapainoiselle kehitykselle. (Haapasalo 2008, 3; Haapasalo 2009. 34–36; Haapasalo 1999a, 1552.)

Tupakan poltosta tuli totta kai kotona turpaan, mutta poltin silti. Siinä oli semmosia, en tiedä mikä on estänyt etten mä ikinä kuollut, hyvin lähellä on ollut.

Haastateltava kertoo polttaneensa tupakkaa äidin estelyistä huolimatta, vaikka hän tiesi saavansa tupakan poltosta sanktioita. Haastateltava on kokenut lapsuudessaan toistuvaa väkivaltaa ja pelkoa esimerkiksi kuolemasta. Haastateltava muistaa lapsuuden väkivaltakokemusten olleen kraaveja ja julmia, joiden seurauksena mahdollinen hengen menetys on ollut lähellä.

Siinä oli paljon tommosta, että äidin baarireissun jälkeen katoin kelloa, et jaaha kellon on ton verran, koska äiti tulee kotiin. Jos sitä ei kuulunut, ni mä olin huolissani ja sit mä pelkäsin samaan aikaan et koska se tulee ja tuleeko turpaan.

Haastateltavan lapsuuteen on liittynyt sekä fyysistä että psyykkistä väkivaltaa ja kaltoinkohtelua. Haastateltava on joutunut kokemaan tunteiden ristiriitaa. Hänelle on noussut huoli ja murhe siitä, onko äidillä kaikki hyvin, toisaalta hän on taas kokenut pelon tunteita siitä, mitä tulee tapahtumaan äidin kotiuduttua.

Mul on silmä mustana ja mummu kysyy, että hakkasko äiti sut ja mä valehtelen, että kaaduin portaissa ja mitä milloinkin keksin. Kaikki tiesi, että mistä on kysymys, että mua hakataan kotona, mut kukaan ei tehnyt mitään. Et se on niinko sellainen huono juttu siinä.

Haastateltavan muisto kuvastaa mielestäni osaltaan selviytymisen näkökulmaa ja erilaisia tunteita herättäviä ajatuksia, esimerkiksi surua ja katkeruutta. Selviytymisen näkökulma ilmenee siinä, miten haastateltava keksi mustan silmän synnylle erilaisia tarinoita, jotta hän

vältti kokemasta lisää fyysistä pahoinpitelyä, koska totuuden kertominen olisi voinut aiheuttaa lisää negatiivisia ja traumaattisia kokemuksia. Haastateltava on selviytynyt tilanteesta valehtelemalla ja keksimällä mustalle silmälle erilaisia tekosyitä. Surun ja katkeruuden tunteet nousevat haastateltavalle siitä, mikseivät läheiset ihmiset puuttuneet tilanteeseen, vaikka tiesivät haastateltavan kokevan kotonaan fyysistä kaltoinkohtelua.

Haastateltavien lapsuuteen on kuulunut omakohtaisten väkivaltakokemusten lisäksi väkivallan näkemistä ja väkivaltaisten tekojen kohtaamista. Eräs haastateltavista kertoi nähneensä lapsena näkymän, joka saattaa traumatisoida aikuisenkin. Haastateltavalla oli muisto siitä, miten hän oli nähnyt kodin, jossa oli tapahtunut henkirikos. Murhasta jääneet jäljet olivat vielä siinä vaiheessa siivoamatta, kun haastateltava oli saapunut murhapaikalle. Tämä lapsuuden kokemus on sisältänyt hyvin traumaattisia kokemuksia, joista selviytyminen ilman terapeuttista tukea saattaa olla haasteellista. Tämänlaiset traumaattiset kokemukset voivat jäädä varjostamaan elämää, ainakin jollakin tasolla, vaikka tapahtunutta ei muistelisi aktiivisesti.

Lapsuus on ollut aika myrskyinen. Varsinkin silloin, kun mä olin todella pieni lapsi. Se oli aika rajuu touhua meillä, mun isä oli kai aika väkivaltainen silloin aikaisemmin. Isän kanssa otettiin yhteen siinä nuorena, varsinkin kun ruvettiin olemaan samankokoisia. Mä muistan yhden tapauksen, isä oli humalassa ja kävi ensin äitiin kiinni ja sit sen jälkeen oli tulossa mun kimppuun ja vetäsin sitä turpaan.

Haastateltavan lapsuus on ollut myrskyinen ja isä on käyttäytynyt väkivaltaisesti perheen äitiä kohtaan. Myös haastateltava on kokenut isän taholta väkivaltaa, mutta kasvaessaan vanhemmaksi hän on puolustautunut isän tekemää väkivaltaa vastaan toimimalla itse väkivaltaisesti. Isän ja haastateltavan yhteenotot ovat olleet väkivaltaisia ja väkivallan ketju eli ylisukupolvisuus on jatkunut isältä pojalle. (Vilhula 2007, 91; Haapasalo 2008, 49–50.)

Paljon väkivaltaa. Mua kohtaan ei olla koskaan oltu väkivaltaisia, mut oon nähnyt paljon väkivaltaa, viinan juomista, poliisia ja huumejuttuja.

Äiti on siinä ollut pahasti hakattu, et joku äidin entinen poikaystävä.

Haastateltavat kertoivat nähneensä lapsuudessaan vanhempain kohdistuvaa väkivaltaa. Lapsuuden kasvuympäristö on osaltaan muodostunut väkivallasta, päihteistä, virkavallasta ja pelon tunteista. Kotiolot sisälsivät epävakautta aiheuttavia tekijöitä, lisäksi kotona majaili

pelottavia ja väkivaltaisesti käyttäytyviä aikuisia ihmisiä, jotka olivat äidin ryyppykavereita tai miesystäviä.

Haastateltavat ovat sosiaalistuneet lapsuudessaan elämäntapaan ja ympäristöön, jossa väkivalta ja päihteet olivat arkipäivää. Lapsuuteen on kuulunut myös pelkoa ja turvattomuutta siitä, mitä läheisille ihmisille tapahtuu. Esimerkiksi yhden haastateltavan äiti on joutunut hakatuksi miesystävän vuoksi, ja haastateltava on ollut näkemässä äidin pahoinpitelyn. Haastateltavien lapsuus värittyi epävakaisuudesta ja turvattomuudesta, vaikka väkivalta ei olisi koskettanutkaan kaikkia fyysisesti. Tutkielmani tulokset tukevat myös muita aikaisempia tutkimuksia lapsuuden väkivaltakokemusten vaikutuksesta aikuisikään ja väkivaltarikollisuuteen. Anu Putkosen (2007) väitöstutkimuksen mukaan erityisessä riskiryhmässä ajautua väkivaltarikollisuuteen ovat yksilöt, jotka ovat kokeneet itse lapsuudessaan väkivaltaa. Myös Helena Timosen (2009) väitöskirja tukee lapsuuden väkivaltakokemusten merkitystä väkivaltarikollisuudelle. Jaana Haapasalo (2008) on tuonut esille teoksessaan lapsuuden väkivaltakokemusten kielteiset vaikutukset aikuisuuteen. (Laitinen & Aromaa 2005; Laine 2014; Haapasalo 2008; Timonen 2009; Putkonen 2007.)

Useat sosiologiset ja psykologiset selitysmallit tukevat lapsuudessa koetun väkivallan vaikutuksia aikuisikään ja väkivaltarikollisuuteen. Lapsuuden negatiiviset kasvuolosuhteet ja turvaton kiintymyssuhde ovat useiden tutkimusten mukaan altistavia tekijöitä väkivaltarikollisuudessa. Tunne-elämän haasteet, traumatisoituminen ja häiriökäyttäytyminen ovat kehämäisesti yhteydessä toisiinsa. Lapsuudessa koetut traumat, esimerkiksi kaltoinkohtelun seurauksena syntyneet traumat voivat laukaista tunne-elämän haasteita. Tunne-elämän ongelmat voivat aiheuttaa häiriökäyttäytymistä, esimerkiksi koulussa tai vapaa-ajalla. Häiriökäyttäytymisen kautta ihminen voidaan leimata ongelmatapaukseksi tai jopa menetetyksi tapaukseksi. Leimautunut yksilö tuntee olevansa poikkeava, jolloin hän irtaantuu yhteiskunnan keskiöstä ja liittyy erilaisiin marginaaliyhteisöihin, joissa hän tuntee olevansa hyväksytty ja samanlainen kuin muut marginaaliyhteisön jäsenet. (Timonen 2009; Haapasalo 2008; Haapasalo 1999a; Suokas-Cunliffe 2008; Laine 2008, 2014; Laitinen & Aromaa 2005.)

7.2 Aikuisten päihteidenkäyttö lapsuusmuistoissa

Käsittelen seuraavaksi haastateltavien lapsuusmuistoja aikuisten päihteiden käytöstä. Haastateltavien lapsuutta on värittänyt vanhempien liiallinen päihteiden käyttö. Päihteinä oli pääsääntöisesti alkoholi, mutta yhden haastateltavan lapsuusmuistoissa kulki myös huumeet ja äidin huumeriippuvuus. Vain yhdellä haastateltavista oli muista poikkeava lapsuusmuisto. Hänen lapsuudesta ei noussut muistoja vanhemman liiallisesta päihteiden käytöstä. Haastateltavien lapsuusmuistoissa alkoholin käyttö korostui erityisesti viikonloppuisin, lomakautena ja juhlapyhinä. Yksi haastateltavista kertoi oppineensa, kuinka jouluna juodaan alkoholia ja loppuillasta tapellaan niin, että poliisit pitää kutsua selvittämään kahakkaan osallistuneiden välejä. Päihteisiin liittyviin muistoihin voidaan liittää myös pelon ja ahdistuksen tunteita. Humalaiset ihmiset voivat tuntua pienestä lapsesta pelottavalta ja vieraalta. Yhdellä haastateltavalla oli muisto siitä, miten humalaiset ihmiset ovat pienen lapsen mielestä pelottavia. Lapsuusmuistoissa aikuisten alkoholin käyttö on ollut pelottavaa ja muokanneet haastateltavan käsitystä alkoholin käytöstä. Haastateltava kertoi päättäneensä lapsena, ettei hän tule koskaan käyttämään itse alkoholia, koska alkoholia käyttävät aikuiset ovat pelottavia ja tyhmiä.

Viikonloppu alkoi usein silleen, et mutsi rupes vimmatusti siivoamaan, josta tiesi, että tästä tulee taas tällainen viikonloppu. Ei ne koko viikonloppua tenuttanut, et se oli joko perjantai tai lauantai, et sillee mä ajattelen, et pystyivät pitämään kulissit kunnossa. Alkoholi kuului viikonloppuihin ja lomiin, et en mä muista kertaakaan, et ois ollut sellaista mitään lomaan lapsuudessa, ettei ne ois ottanut alkoholia.

Sukulaisten tapaamisiin liittyi alkoholi ja siitä oppi sen, että päihteiden käyttö kuuluu ihmisten väliseen seurusteluun.

Suurin osa jouluista oli ihan ok, tosin loppuillasta suurin osa oli kännissä ja alkoi riitelemään ja tosi monesti piti poliisit soittaa. Opin, että jouluna ryypätään, silloin niinko juodaan.

Haastateltavan muistoissa viikonloppu edusti alkoholin käyttöä. Haastateltava muistaa viikonloppujen alkaneen äidin tekemällä suursiivouksella, josta seurasi illan viettoa alkoholin merkeissä. Koko viikonloppu ei kuitenkaan kulunut alkoholia käyttäen, ainoastaan perjantai- tai lauantai-iltana. Haastateltava kasvoi ympäristössä, jossa alkoholi kuului vahvasti viikonloppuihin ja loma-aikoihin.

Lapsuuden muistoihin kuuluivat myös baari-illan päätteeksi äidin mukana tulleet aikuiset, joita haastateltava kuvasi ryyppyporukaksi. Lapset nukkuivat toisessa huoneessa äidin viettäessä ryyppyporukan kanssa baari-illan päätteeksi jatkoja kotona. Päihtyneiden ihmisten kuunteleminen ja ryyppyporukan aiheuttamaan meteliin herääminen on ollut lapselle pelottava kokemus.

Sitten mä sain syyt niskoille siitä ja mul on päässä muutamia paikkoja, joita on tikattu sen takia, että äiti on käynyt kimppuun.

Haastateltava kertoo alkoholiin liittyvän muiston, johon on yhdistynyt liiallisen vastuunoton odotuksia ja väkivaltaa. Haastateltava muistaa erään henkilön olleen häntä vahtimassa ja äiti oli antanut haastateltavalle tehtäväkseen vahtia hänen kaljojaan, jotta lapsenvahti ei joisi äidin kaljoja. Haastateltava ei pystynyt estämään lapsenvahdin toimintaa, eli lapsenvahti ryyppäsi äidin kaljat. Tämän seurauksena haastateltava sai äidiltään rangaistukseksi fyysisistä kurittamista. Haastateltavalle on jäänyt kaltoinkohteluista jälkiä, jotka muistuttavat aikuisenakin lapsuudessa koettua väkivaltaa.

7.3 Väkiältä ja päihteet omakohtaisena kokemuksena

Tässä luvussa käsitellään sitä, miten haastateltavien elämäntilanne on kulkeutunut päihteisiin ja rikoksiin kiinnittäviin alakulttuureihin. Yhteistä haastateltaville oli, että kaikkien haastateltavien päihteiden käyttö oli alkanut hyvin nuorena. Nuorin päihdekokeilija oli vasta yhdeksänvuotias, kun hän kokeili ensimmäisen kerran kannabista. Päihdekokeilut alkoivat joko kannabiksen polttamisella tai alkoholin juomisella. Haastateltavien lapsuusmuistoissa yhteneväistä oli se, että he jäivät päihdekoukkuun hyvin nopeasti ja koviin huumeisiin siirryttiin melko pian päihdekokeilujen jälkeen.

Mä muistan kun me muutettiin, ja mä masennuin sen jälkeen tosi pahasti. Mä nukuin päivät ja en halunnut lähteä kavereiden kanssa leikkimään ja tämmösii. Oli hirveen vaikee lähteä kouluun ja rupes tulee lintsuamista. Ja sit siit olikin aika luontevaa siirtyä käyttämään, kun mä sain apteekista ilman reseptiä kodeiinisärkyläkkeitä. Mä koin, et ne vei fyysisen että psyykkisen kivun pois.

Haastateltava kertoo masentuneensa lapsena, minkä seurauksena sosiaaliset suhteet ikätovereihin heikentyivät ja koulupoissaolot lisääntyivät. Apteekista helposti ostettavissa olleen kodeiinisärkyläkkeen vaikutukset näkyivät melko pian, koska masennus ja psyykinen paha olo helpottuivat kodeiinipohjaisen särkyläkkeen ansiosta. Psyykkisen pahan olon ja masennuksen oireita helpottavalla lääkityksellä oli kuitenkin seurauksensa, päihderiippuvuus. Haastateltava huomasi lääkkeiden helpottavan psyykkistä pahaa oloa, koska lapsuuden kasvuympäristö ei tukenut muita keinoja, joiden avulla olisi voinut selvitä masennuksesta ja psyykkisestä pahasta olost.

Mä oon tota pilvee ruvennut polttamaan yhdeksänvuotiaana, ja mun kaverit oli semmonen viisi kuusi vuotta vanhempia. Eihän kukaan sillon ajatellut, että mähän oon ihan lapsi vielä, oon ollut sillon kolmasluokkalainen.

Haastateltava kertoo kokeilleensa ensimmäisen kerran päihteitä yhdeksänvuotiaana. Ensimmäinen päihdekokeilu oli kannabiksen polttamista, yhdessä huomattavasti vanhempien kavereiden seurassa. Haastattelusitaatista on huomattavissa hienoista ihmettelyä siitä, miksi vanhemmat kaverit tai muut ulkopuoliset eivät puuttuneet vasta yhdeksänvuotiaan lapsen kannabiksen polttoon. Haastateltava on ryhmytynyt ala-asteikäisenä yläasteikäisten ystävien kanssa, jolloin kannabiksen polttaminen mahdollistui. Yhdeksänvuotiaalla ei ole tietoa päihteiden vaikutuksesta ja vaaroista. Keskenäinen identiteetti, tunne-elämän haasteet ja ryhmäpaine ovat johtaneet siihen, että haastateltava kiinnittyi alaikäisenä alakulttuuriin, jossa käytetään erilaisia päihteitä ja tehdään erilaisia rikoksia. (Laitinen & Aromaa 2005; Laine 2014.)

Mä oon käyttänyt päihteitä tosi nuoresta asti, kymmenvuotiaana join ensimmäiset humalat ja sit neljätoistavuotiaana rupesin kokeilemaan huumeita ja lääkkeitä ja aika äkki tuli sit kovat huumeet kuvioihin.

Myös toisen haastateltavan päihdekokeilut alkoivat nuorena, kymmenenvuotiaana. Päihdekokeilut alkoivat alkoholilla, jonka jälkeen haastateltava siirtyi huumeisiin ja erilaisiin lääkkeisiin. Melko pian ensimmäisten huumeekokeilujen jälkeen ”miedot” huumeet eivät

riittäneet, koska aineeseen syntyy toleranssi ja siirtyminen koviin huumeisiin on välttämätöntä.

11-vuotiaana aloin joka viikonloppu juomaan ja 12-vuotiaana polttamaan pilveä. Sit se vaan koveni ja koveni vuosi vuodelta. Tosi paljon kaikkia eri päihteitä, opiaattia, LSD:tä, kannabista, alkoholia, kipulääkkeitä ja rauhoittavia lääkkeitä. Rikoksia aloin tekemään kanssa tosi nuorena, painostuksen alla, en halunnut erota joukosta.

Myös kolmas haastateltava kertoi aloittaneensa päihteiden käytön 11-vuotiaana juomalla alkoholia joka viikonloppu. Kannabista haastateltava alkoi käyttämään 12-vuotiaana, jonka jälkeen huumeet ja erilaiset lääkkeet koventuivat vuosi vuodelta ja huumeiden käyttö lisääntyi. Päihderiippuvuus alkoi haastateltavan kohdalla joka viikonloppuisella alkoholin käytöllä ja vuoden päästä mukaan tulivat huumeet. Päihteiden käyttö ja rikokset kulkevat melko usein ”käsi kädessä”. Myös haastateltavan kohdalla rikollisuus tuli mukaan kuvioihin päihteiden käytön aikana ryhmäpaineen seurauksena. Haastateltava ei halunnut erottautua joukosta, jonka vuoksi hän ryhtyi tekemään kaveriporukan mukana erilaisia rikoksia. Alakulttuureissa on usein oma lainsäädäntönsä eli normit, joiden puitteissa alakulttuuriin kuuluvien henkilöiden kuuluu toimia. Rikollisryhmien alakulttuuriin kuuluivat erilaiset rikolliset teot, kuten pahoinpitelyrikokset esimerkiksi velkojen perinnän yhteydessä. Alakulttuurin ominaisuuksiin kuuluvat myös oma maailmankatsomus eli ideologia, yhteneväinen ulkonäkö, kuten esimerkiksi erilaiset tatuoinnit ja aluejako. (Kekki 2009, 7–15; Laitinen & Aromaa 2005; Laine 2014.)

Mä olin jotain yhdeksänvuotias, kun mä join ekan kerran simaa, joka oli ylikäynyttä. Huomasin, että täähän on tosi hauskaa ja siitä se kaikki päihteiden käyttö sitten on lähtenyt.

Haastateltava kertoo juoneensa ensimmäisen kerran yhdeksänvuotiaana ylikäynyttä simaa. Haastateltava tuli simasta hieman humalaan ja huomasi kuinka hauskaa hänellä oli humalassa. Ylikäyneen siman juonti ja simasta johtuva humalatilatila olivat ensimmäinen kosketus päihdemaailmaan ja päihteiden käyttöön. Sinänsä harmittoman kuuluisen siman juonnin jälkeen haastateltava koki humalatilatilan miellyttävänä kokemuksena, jonka seuraukset ovat olleet haastateltavan elämässä merkittävässä osassa. Haastateltavan päihteiden käyttö johti siihen, että haastateltava kiinnittyi päihteitä ja rikoksia tekevään alakulttuuriin vuosikymmenien ajaksi. Alakulttuurilla voidaan tarkoittaa myös valtavirrasta poikkeavaa käytöstä. (Laitinen & Aromaa 2005.)

Päihteitä mä rupesin käyttämään ekan kerran kymmenenvuotiaana ja 10–11 -vuotiaana mä vedin ekan kerran pilvee. Poltin röökii ja vedin viinaa. 15-vuotiaana mä olin täydellisessä pilvi-, pilleri- ja alkoholikoukussa. Sit mentiin vähän eteenpäin, ni mä olin pirikoukussa. Sit opiaattikoukussa.

Myös neljäs haastateltava kertoi aloittaneensa päihdekokeilut hyvin nuorena, kymmenenvuotiaana. Vain muutama vuosi eteenpäin ensimmäisestä päihdekokeilusta haastateltava on ollut jo vahvasti päihderiippuvainen. Vuosien varrella päihderiippuvuus syventyi entisestään, jolloin myös käytetyt huumeet muuttuivat vahvemmaksi.

16-vuotiaana ryyppäsin ja pyörin vanhempien kundien kanssa, ryyppiin ja poltettiin pilveä keskellä viikkoa.

Haastateltava kertoo viettäneensä aikaa hänestä vanhempien kavereiden seurassa. Alkoholin ja tupakan hankkiminen helpottuivat kaveriseurassa, jossa oli täysi-ikäisiä kavereita. Päihteiden käyttöä tapahtui keskellä viikkoa, koulusta ja tavallisesta arjesta huolimatta. Päihderiippuvuus ja päihteiden käyttö ei katso viikonpäivää silloin, kun käyttäjä on vahvasti päihteistä riippuvainen. Kiinnittyminen alakulttuuriryhmiin vanhempien kavereiden kautta tapahtui väistämättä kaveriseurassa, jossa käytettiin erilaisia päihteitä ja tehtiin rikoksia päihteiden käytön rahoittamisen turvaamiseksi. Erilaiset alakulttuuriryhmät tarjoavat turvallisuutta ja mahdollisuuden saavuttaa sellaisia päämääriä, jotka muuten olisivat saavuttamattomissa. Rikoksiin ja päihteisiin kiinnittävässä alakulttuurissa mahdollistuu päihteiden hankinta, niiden käyttö ja rikolliset teot, joilla rahoitetaan päihteiden käyttöä. (Laine 2014; Laitinen & Aromaa 2005.)

Kohtuu nopeesti tuli amfetamiini ja mul on ehkä pikkasen sellaista keskittymisvaikeutta, ni se sopi mulle oikein hyvin. Lähes välittömästi se oli suonensisäistä käyttöä ja sitä mun päihteiden käyttöä jatku kaiken kaikkiaan 17 vuotta.

Melko nopeasti päihdekokeilujen jälkeen haastateltava ryhtyi käyttämään amfetamiinia suonensisäisesti. Amfetamiini toi helpotusta muun muassa keskittymisvaikeuksiin, joten haastateltava koki amfetamiinin hänelle sopivana huumeena. Huumeen sopivuus ja keskittymisvaikeuksien helpottuminen edistivät amfetamiinikoukkuun jäämistä, jota kesti kaiken kaikkiaan noin 17 vuotta.

Oltiin kauheita imppareita, eihän meille edes loppujen lopuksi myyty edes limaa kaikissa kaupissa, ku me oltiin tunnettuja, kaupungin tunnetuimpia imppareita.

Alkoholin seuraukset näin kotona ja mä päätin, et mä en juo sitä ikinä, kun siitä tulee noin idiootiksi, et en mä halua olla noin pehmeä tyyppi. Siinä peruskoulun jälkeen sitten alettiin haistelemaan liimaa ja tinneriä. Tutustuin mieheen, joka oli sitten polttanut pilvee ja ei tullut mieleenkään, etten halua tätä ainetta koittaa. Ja kun se ei ollut alkoholia, ni se oli mun mielestä ihan ok.

Haastateltavat muistelevat impanneensa nuorena liimaa ja tinneriä. Haastateltavan kaveriseurue oli tunnettu imppaamisesta, jonka vuoksi liiman hankkiminen vaikeutui asuinpaikkakunnan kaupoissa. Liiman imppaaminen oli suosittua nuorten keskuudessa, koska liiman hankinta oli käytännössä helpompaa kuin muiden päihteiden hankkiminen. Toinen haastateltava muistaa päättäneensä, että hän ei tule koskaan juomaan alkoholia. Haastateltava oli joutunut elämään kasvuympäristössä, jossa alkoholin haittavaikutukset näkyivät selkeästi. Muiden päihteiden käyttö oli haastateltavan mielestä sallittua, koska huumeet eivät olleet sama asia kuin alkoholi.

Mä alotin rikollisuuden pikku pihistämisellä, sen mä muistan, kun mä jäin ensimmäisen kerran kiinni kunnan varastamisesta. Vietiin yhden tyypin lompakko ja siellä oli hirvee määrä rahaa. Siinä ei edes mietitty, että otetaanko vai eikö sitä oteta, vaan se otettiin.

Haastateltavan rikollisuuden polku on alkanut varastamisella. Haastateltava kertoi vieneensä yhdessä kaverin kanssa lompakon, joka sisälsi paljon rahaa. Haastateltava ei miettinyt kahdesti laukun varastamista, vaan hän varasti laukun kaverinsa kanssa seurauksista välittämättä. Haastateltava on varmasti erottanut toisistaan oikean ja väärän, mutta lapsuuden kasvuympäristö on saattanut muokata häntä siihen suuntaan, että oikealla ja väärällä teolla ei ole merkitystä. Haastateltavan moraalit ei toiminut riittävän vahvasti siihen suuntaan, että hän olisi jättänyt laukun varastamatta.

Mun on täytyntä olla neljä- tai viisivuotias kun äiti sanoi mulle, että mun täytyy käydä puukottamassa yhtä miestä munille, kun se ei osannut varoa. No ei se onnistunut, mutta yritin kuitenkin, kun se mies ei ollut niin kännissä, ettei se olis huomannut sitä. Se oli keskellä yötä, kun äiti tuli kännissä kotiin ja antoi toimeksiannon, että mene tekemään näin.

Haastateltava on joutunut toimimaan väkivaltaisesti jo hyvin pienenä, neljä- tai viisivuotiaana, äidin käskystä. Haastateltavan äidillä on ollut kylässä humalassa oleva miesystävä. Äiti oli pyytänyt haastateltavaa puukottamaan miestä keskellä yötä, jolloin

haastateltava oli tehnyt työtä käskettyä. Haastateltava on ollut pieni lapsi tapahtuma-aikaan, jonka vuoksi haastateltava ei ole pystynyt käsittämään tekonsa mahdollisia seurauksia.

Mä olin 17-vuotias ja hakattiin ihmisiä ihan kylmästi vaan, hyökättiin niiden asuntoihin ja me oltiin aika viljejä. Meidän elämäntapa oli väkivalta ja tämmönen. En tiedä mistä se on juontanut juurensa, mut siihen vaan kaikki päättyi, et väkivalta oli ratkaisu kaikkeen.

Pallo suureni ja suureni ja väkivalta raaistu ja raaistu. Loppujen lopuksi mä olin pelätty, mua pelättiin, mä olin räjähtävä semmonen, niinko kaikki vaan odotti, että kohta sattuu.

Haastateltava kertoo toimineensa nuorena ”pitelemättömästi”. Yhdessä kaveriporukan kanssa hyökättiin väkivalloin ihmisten asuntoihin. Haastateltava kuvailee silloisen elämäntavan olleen väkivaltaista ja villiä. Haastateltava kokee väkivallan olleen ratkaisu kaikkeen, ja väkivaltaa myös käytettiin sen enempää miettimättä. Väkivaltaisuudella oli myös ”lumipalloeefkti”, eli väkivalta raaistu raaistumisestaan. Paikkakuntalaiset tunsivat haastateltavan toimintatavat. Paikkakunnalla pelättiin häntä ja hänen väkivaltaista toimintatapaa. Leimautumisteorian mukaan ihmiseen ”lyödään leima”, jonka perusteella ihminen on jollakin tavalla poikkeava. Leimattu ihminen voi toimia jatkossa esimerkiksi enemmän pelottavana tai tehdä enemmän rikollisia tekoja. (Laine2014; Laitinen & Aromaa 2005.)

Kun huumeiden käytöstä tuli arkimaisempaa toimintaa, ni alkoi nähdä sitä, että porukat alkoi vaihtumaan semmoseen, jossa oli rikollisuutta ja sitä väkivaltaa. Väkivalta oli sellasta normaalia, ni mun piti pitkän aikaa tehdä semmosta, niinko vähän kovettaa itteäni ja valmistaa itteäni siihen kun mä huomasin, et mä oon menossa siihen suuntaan, että se on se juttu, mitä siellä on paljonkin. Väkivalta on semmone asia, mitä mussa ei niinku oo lähtökohtaisesti ollenkaan.

Huumeiden käytön muuttuessa viihdekäytöstä arkipäiväiseen käyttöön muuttuivat myös kaveripiiri rikoksiin ja päihteisiin kiinnittävään alakulttuuriryhmään. Rikollisuus ja väkivalta olivat jatkuvasti läsnä alakulttuuriryhmässä. Uudessa kaveriporukassa väkivalta oli normaalia toimintatapa, joka kuului ryhmän toimintaan. Haastateltava joutui työstämään itseään, jotta hän pystyi sopeutumaan ryhmän toimintatapoihin ja kulttuuriin, eli toimimaan väkivaltaisesti. Huumemaailman alakulttuuriin kuuluu olennaisena osana väkivalta, jonka vuoksi väkivaltaisia tekoja joutuu tekemään, mikäli haluaa pysyä ryhmän mukana. Päihderiippuvuus

on pakottanut haastateltavan jäämään mukaan porukoihin ja sopeutumaan ryhmän toimintaan. (Laine 2014; Laitinen & Aromaa 2005.)

Sitten kun mä itse rupesin käyttämään päihteitä, ni se väkivalta mikä on siellä maailmassa, ni se jollakin tapaa, mul oli empatia tai sellanen myötätunto uhreja kohtaan, mut sit se vaan jäi. Kyllähän se ristiriita omassa päässä tietenkin oli, mutta mä oon syylistynyt puukotuksiin ja ihmisten pahoinpitelyihin ja mua on pahoinpidelty. Se on vaan semmoinen maailma, ettet sä voi selvitä ilman tämmösiä.

Väkivalta kulkee väistämättä päihdemaailman mukana. Väkivallan arkipäiväistyessä ja päihteiden käytön seurauksena empatia ja myötätunto unohtuivat väkivaltaisten tekojen yhteydessä. Väkivaltaiset teot aiheuttivat ristiriitaisuuden tunteita, mutta haastateltava kuvaa alakulttuuria sellaiseksi, jossa väkivalta ja rikollisuus ovat arkipäivää. Rikoksiin ja päihteisiin kiinnittävässä alakulttuureissa tulee toimia kulttuurin sääntöjen ja toimintaperiaatteiden mukaisesti, jos haluaa olla alakulttuurin jäsenenä. Rikoksiin ja päihteisiin kiinnittävässä alakulttuureissa on vaarana joutua myös itse pahoinpidellyksi. (Laine 2014; Laitinen & Aromaa 2005.)

Semmonen kamala tunne, kun oli sellainen ristiriitainen tunne siitä, että lähtökohtaisesti mä tunsin sen, että kuinka väärin se oli, kun mä olin joutunut repimään väkisin itsestäni, että mä edes pystyin olemaan siinä (väkivalta-) tilanteessa. Mutta kun eli siinä maailmassa. Mul se homma on ollut enemmän semmonen pakollinen paha, joka on liittynyt siihen, et mä oon halunnut niitten huumeiden kanssa touhuta ja olla siinä huumeempeyryssä. Onhan se raskasta esittää, jos sitä ei itsestään tuu.

Haastateltavan mukaan väkivallan tekeminen oli hyvin haasteellista ja oman moraalin vastaista, mutta päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävässä alakulttuureissa väkivaltaiset teot kuuluvat osaksi ryhmän kulttuuria. Vahva päihderiippuvuus johti siihen, että haastateltavan piti ikään kuin toimia omien arvojen vastaisesti ja työstää itseään, jotta hän kykenisi toimimaan alakulttuurisen ryhmän odotusten mukaisesti. Väkivaltaiset teot olivat haastateltavalle ainoastaan pakollinen paha, jotta päihteiden käyttö mahdollistui. Väkivaltaisten tekojen tekeminen voi myös vahvistaa päihderiippuvuutta, koska väkivaltaiset teot aiheuttavat psyykkistä kuormitusta, jota pyritään helpottamaan päihteiden avulla. Kyseessä on tietynlainen kehä, jossa päihteet johtavat väkivaltaan, ja väkivalta puolestaan johtaa päihteiden käyttöön. Nuorena aloitetut päihdekokeilut lisäävät riskiä ajautua rikoksiin sekä päihteisiin kiinnittäviin alakulttuureihin. (Kinnunen 2008, 35–36; Kekki 2009, 15; Laine 2014; Laitinen & Aromaa 2005.)

8 SELVIYTYMINEN PÄIHTEISIIN JA RIKOKSIIN KIINNITTÄVÄSTÄ ALAKULTTUURISTA

8.1 Tunne-elämä muutoksessa ja tunteiden vuoristorata

Tässä luvussa käsittelen haastatteluaineistoista nousseita ajatuksia siitä, minkälaisia tunteita ja ajatuksia haastateltaville nousi päihde- ja rikollisuuden alakulttuurista selviytymisen jälkeen. Haastattelusitaatit kuvaavat haastateltavien tuntemuksia ja ajatuksia päihteiden käytöstä ja päihteisiin kiinnittyneestä alakulttuurista. Haastateltavat pohtivat syitä omalle toiminnalleen ja päihteiden käytölleen. Haastateltavat kuvasivat päihteiden käytön olevan mukavaa ja kivaa, mutta päihderiippuvuuden seuraukset olivat sellaisia, joiden seurauksena löytyi motivaatio raitistumiseen. Raitistumista on edeltänyt jopa vuosikymmenien päihteiden käyttö. Seuraava haastattelusitaatti kuvastaa mielestäni hyvin sitä, minkälaisia ajatuksia päihteiden käyttäminen ja päihderiippuvuudesta irtaantuminen herättävät.

Mä en ehkä olis ollut valmis lähtemään kesken bileiden pois, siinä oli niin paljon mun mielestä hyviä juttuja, ja jotenkin mä nään sen asian jotenkin silleen, et niin kauan kun se tuska on toises vaakakupissa suurempana, ni ei sitä lopeta. Vaikka siihen tulisi kuka vaan auttamaan.

Haastateltava kuvaa päihteiden käyttöä ja siihen liittyvää maailmaa ”bileiksi”. Haastateltava muistaa päihteiden käytössä olleen kuitenkin sellaisia elementtejä, jotka pitivät hänet kiinni päihdemaailmassa. Päihteet turruttivat haastateltavan sisäistä tuskaa. Sisäinen pahaolo on aiheuttanut haastateltavalle niin suurta tuskaa, että päihteet ja niiden käyttö on ollut parempi vaihtoehto, kuin kärsiä sisäisestä pahasta olostä ja sen aiheuttamasta tuskasta. Päihteillä on sammutettu erilaisia tunteita, joita haastateltava on kokenut selvin päin. Haastateltavan mukaan ulkopuolinen ihminen tai taho ei pysty lopettamaan toisen ihmisen päihteiden käyttöä, vaan lopettamisen halu lähtee käyttäjästä itsestään.

Mun päihdeongelmassa on ennen kaikkea kyse mun tunne-elämän sairaudesta. Kun mä en tiedä miltä musta tuntuu, ni mä otan, jos tossa pilleripurkissa lukee Diapam, ni mä tiedän kohta miltä musta tuntuu. Se on semmonen ohjaava monessa kohtaa, kun mikään ei tunnu miltään ja lopussa ne aineetkaan ei enää tuntunut miltään.

Kyl mä uskon, et päihteet helpotti pahan olon tunteita, ei vaan kokenut elämänsä selvin päin. Olin sen verran rikkinäinen ja rauhaton tuolta sisältä, etten pystynyt kokemaan normaaleja tunteita selvin päin. En mä tiedä pystynkö mä niitä sillee vieläkkään sillä tavalla tuntemaan. Totta kai on asioita, esimerkiksi liikuttuminen, nauraminen ja ilo, ni kyl mä niitä pystyn kokemaan, mut kaikki muu tämmönen prosessointi omien ongelmien kohdalla. Ne on sellaisia keskeneräisiä ja räävittämiä, suorasukaisia ja ei ne oo välttämättä järkeviä. Ne on kuitenkin mun selviytymiskeinoja.

Mä työskentelen hirveen paljon itseni kanssa, ni välillä on tuskastuttavaa kun tajuaa, että täällä sisällä on aika heikko itsetunto, että törmää uudestaan ja uudestaan samoihin asioihin, mutta kyllä tämä tästä. Ei se enää määrää mua silleen, olen päässyt ylitse asioista enkä tunne enää katkeruutta.

Haastateltava kuvaa päihdeongelman pohjautuneen hänen tunne-elämän sairauteen. Päihteet ovat ohjanneet haastateltavan tunteita ja tuntemuksia. Haastateltavan lapsuuden kasvuympäristö ei tukenut tunteiden oppimista, sanoittamista tai nimeämistä. Haastateltava ei ole pystynyt nimeämään tai sanoittamaan erilaisia tunteita. Tämän seurauksena hän kiinnittyi päihteitä käyttävään alakulttuuriin, jolloin päihteet toimivat lääkkeinä tunteiden sanoittamiselle ja erilaisten tunteiden löytämiselle. Kuitenkin pitkäaikainen päihteiden käyttö johti tilanteeseen, jossa päihteetkään eivät tuoneet sellaista olotilaa, jota päihteiltä odotettiin. Päihteet ohjasivat haastateltavan elämää ja päätöksiä. Myös toinen haastateltavista kuvasi päihteiden helpottaneen sisäistä pahaa oloa. Haastateltava kuvaa olleensa sisältä rikki ja rauhaton, jolloin päihteet sammuttivat kipeät tuntemukset. Haastateltavan tunne-elämä ja erilaisten tunteiden prosessointi on edelleen keskeneräinen.

Mua ei niinko kiinnostanut mikään muu kun kaman vetäminen, se oli mun elämän keskikohta.

Alussa päihteiden käyttö oli ehkä ihan mukavaakin, ei siinä ollut sellaisia haittavaikutuksia tai psykooseja tai tämmösiä ei tullut. Rahaa oli ihan helppo tehdä.

Oikeesti kaman vetäminen on hauskaa, sitä ei voi kukaan kieltää, etteikö se olisi kivaa, mut se, että mitä siitä seuraa, ni se ei oo enää kivaa. Sen, että sen tajuaa,

ni siihen voi mennä pitkään. Mulla meni kolme vuosikymmentä, ennen kuin mä tajusin, et voi vittu. Mä oon X vanha jätkä tänä vuonna ja mul ei oo mitään hajua normaalista elämästä niinko, aina mun elämään on liittynyt aineet. Melkein neljäkymmentä vuotta mä oon ollut sekaisin.

Päihteiden käyttö ei oo se elämän hankalin asia, vaan ne muut. Kun sä alat käyttämään päihteitä, ihan aluksi se on kivaa, siistiä ja tosi vitun siistiä. Mut jossain kohtaa sun elämä alkaa muuttua ja sinä alat muuttua ja kaikki muuttuu.

Päihteiden käyttö on ollut aluksi mukavaa ja hauskaa, kun päihteiden käytöstä ei vielä seurannut suurempia haittavaikutuksia tai ongelmia. Päihteisiin tarvittavan rahan hankinta oli suhteellisen helppoa, jolloin myös päihteiden hankinta helpottui ja mahdollisti päihteiden hankkimisen. Päihteiden käytön negatiivisten vaikutuksien havahtumiseen saattaa mennä vuosia, jopa vuosikymmeniä. Yksi haastateltavista kuvasi olleensa neljäkymmentä vuotta päihteiden vaikutuksen alaisena, eikä hänellä ole käsitystä tavallisesta elämästä. Raitistumisen jälkeen hänen on pitänyt opetella tavallisia ja arkisia asioita. Päihteiden käyttö muokkaa ihmisen luonnetta ja käyttäytymistä.

Parin vuoden aikana kun oon ollut raittiina, ni saanut selville itsestäni, että se on ollut mulle kaikista ratkaisevin juttu, mikä on mut sitonut siihen (päihteisiin), et sekaisin on helppo olla. Sekaisin on hyvä olla, se on sellanen turvasatamma, se on sitä kun muut puhuu ongelmistaan, ni mä join ja ne ongelmat hetkeks ainakin helpottui.

Yksi haastateltavista kertoi raitistumisensa jälkeisistä tunteistaan, jotka nousevat pintaan haastateltavan irtaantuessa päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista. Päihteet ja henkinen pahaolo kulkivat käsi kädessä. Päihteiden avulla haettiin helpotusta psyykkiseen pahaan oloon. Päihteet turruttivat erilaiset tunteet ja toimivat elämän myrskyissä tietynlaisena turvasatamana. Raitistumisen jälkeen haastateltava on joutunut opettelemaan uudenlaisia keinoja tunteiden ja pahan olon purkamiseen.

Sinä muutut ihan, susta tulee eri ihminen. Sit ku lopetat päihteiden käytön, ni se on alkuun vaikeeta, mut sit siitä tulee helppoa. Mut kun sä pysyt ilman päihteitä, se on vaikeaa kestää itseäsi ja niitä kaikki tunteita, joita automaattisesti tulee. Et sä kestät ilman päihteitä, ni se on semmonen jonka kanssa monet kamppailee. ”Vittu mä en kestä tätä paskaa”, ja se ei sitten muuta tarvitse, että aloittaa uudelleen päihteiden käytön.

On ollut aika kova työ riisuu itteensä niistä rooleista pois ja oon huomannut kuinka syvälle ne menee ja koko ajan löytää tai ajattelee, että jokin homma on selvitetty, ni sitten uudestaan huomaa, et ahaa, sitä vaan tulee ja tulee sieltä ja kuka minä oikein olen. Pitkän aikaa niissä kuvioissa meni, oon aika nuorena lähtenyt niihin juttuihin mukaan, ettei ollut todellakaan semmosta kunnan identiteettiä kehittynyt. Se on ihan luotu siinä matkan varrella tarpeisiin vastaavaksi eikä mitään sellaista realistista ajatusta, kuka minä olen ihmisenä tai tommonen mä haluan olla ja mitä arvoja mä toivoisin niinko noudattavan muita kohtaan, että saisin samanlaista takaisin. Se on ollut aika kummallista.

Raitistumisen jälkeen mä oon tehnyt sellaista tietoista, niin kuin itseäni tutkinut ja yrittänyt etsiä ne kaikki kohdat, mitkä on jossain kohdassa mennyt vähän vikaan ja mitä niistä on seurannut. Sit yrittänyt niitä ihan tietoisesti vastaan, et ne mitkä on mennyt vuosien aikana kieroon, et sais ne pikkuhiljaa pois.

Vuosien päihteiden käyttö aiheuttaa ihmisessä väistämättä fyysisiä ja psyykkisiä muutoksia. Haastateltava on ajautunut käyttämään päihteitä hyvin nuorena, jolloin oma identiteetti oli vasta muokkautumassa. Haastateltavan identiteetti on muokkautunut vuosien varrella päihdemaailmaa vastaavaksi. Raitistumisen jälkeen oman identiteetin työstäminen vaatii aikaa. Haastateltavan on pitänyt opetella itsestään perusasioita, ja työstää vastauksia avoimiin kysymyksiin omasta itsestään ja identiteetistään. Vuosien päihteiden käytön seurauksena elämänarvot ja toimintamallit ovat muokkautuneet päihdemaailman tarpeisiin vastaavaksi, jolloin elämänarvot ja toimintamallit pitää muokata uudelleen yhteiskunnan tarpeita vastaavaksi.

Huumemaailma ja siihen liittyvä alakulttuuri voidaan nähdä tietynlaisena marginaaliyhteisönä, jonka toimintaa määrittelevät erilaiset säännöt ja kulttuuriset toimintatavat. Päihde- ja rikoskierteestä poispääsemisen jälkeen haastateltavat joutuvat miettimään itsensä muuttamista ja muuttumista suhteessa muihin ihmisiin ja ympäröivään yhteiskuntaan. Pohdittavaksi nousee päihde- ja rikoskierteessä selviytyneiden ihmisten sosiaalinen paikka yhteiskunnassamme, kun uudenlainen elämäntyyli poikkeaa vuosia, jopa vuosikymmeniä kestäneestä alakulttuurista. Uudenlaisen sosiaalisen paikan löytäminen yhteiskunnastamme vaatii yksilöltä työskentelyä. Yhteiskunnan toimijoiden ja läheisten suhtautuminen vaikuttavat vahvasti siihen, miten yksilö muokkaa suhdettaan häntä ympäröiviin ihmisiin ja yhteiskuntaan. Huolta voi nousta myös siitä, miten aikaisemmin marginaaliyhteisössä eläneet yksilöt otetaan vastaan muuttuneina ihmisinä. Vertaisryhmät ja muu kolmannen sektorin järjestämä toiminta on tärkeässä roolissa silloin, kun ihminen jättää

rikoksiin ja päihteisiin kiinnittävän alakulttuurin. Ilman vertaisryhmiä ihminen jää yksin, koska selviytyminen rikoksiin ja päihteisiin kiinnittävästä alakulttuurista on mahdotonta, jos vaihtoehtona on yksin jääminen. (Laine 2014; Laitinen & Aromaa 2005.)

Mä oon niin monta kertaa ollut lähellä rajaa, et nykyään mä oon niinko laina-ajalla enää täällä. Et se aika mikä mulle on enää annettu, ni se on lainaa. Tossa jouluna käytiin hautausmaalla, ni kyl siel makaa paljon mun kavereita. Mä en sit tiedä miks mä elän ja muut on kuollut. Mä oon ollut jollain tavalla onnekas tai viisas narkkari. Jos sellaista sanaa voi käyttää. Se kuvastaa sitä kuitenkin.

Raitistuminen ja uusi elämä ilman päihteitä herättävät ajatuksia siitä, miten ja miksi minä voin olla vielä hengissä, vaikka monet muut kaverit ovat kuolleet päihteisiin, sairauksiin tai väkivallan seurauksena. Päihde-elämään on voinut liittyä monenlaisia asioita, kuten pahoinpidellyksi joutumista tai sairastumista. Haastateltava kertoo olleensa useasti lähellä kuolemaa. Hautausmaalla käveleminen ja ystävien hautakivien näkeminen konkretisoivat sen, miten monet päihteisiin ja rikollisuuteen kiinnittäviin alakulttuureihin kuuluneet kaverit ovat kuolleet. Haastateltava kuvaa elävänsä tällä hetkellä laina-ajalla. Haastattelusitaatista kuvastuu mielestäni haastateltavan onnekkuus ja kiitollisuus siitä, että hän on hengissä taustastaan huolimatta. Toisaalta uudenlainen elämä ja sen tuomat muutokset ovat aiheuttaneet hämmennystä.

Rikoksiin ja päihteisiin kiinnittävästä alakulttuurista irrottautuminen vaatii voimavaroja sekä jaksamista työskennellä päihteettömyyden eteen. Alakulttuuri ja siihen liittyvät toimintamallit ovat toimineet päihteistä ja rikollisuudesta irtautuvan henkilön elämässä vahvasti mukana. Elämä on pyörinyt alakulttuuriryhmän ja sen toimintamallien mukaisesti, jolloin tavallinen elämä yhteiskunnassa on jäänyt toissijaiseksi ja sukulaissuhteet ovat mahdollisesti katkenneet. Irtaantuminen päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista ei ole yksinkertaista. Kuten haastatteluaineistosta voidaan päätellä, kuinka haavoittunut päihteitä käyttävän ihmisen tunne-elämä on ja kuinka paljon hänellä on työstettävää tunne-elämän haasteiden vuoksi. Tunne-elämän haasteiden läpikäyminen ja työstäminen voivat vaatia terapeutista apua. Erilaiset vertaisryhmät ovat usein avainasemassa päihteistä ja rikollisuudesta irtaantumisessa, koska tavalliset suhteet (ystävyyss- ja sukulaissuhteet) yhteiskuntaan ovat useimmiten katkenneet, jolloin yksin jääminen on ainoa vaihtoehto, mikäli haluaa irtaantua päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuureista. Yksinjääminen ei kuitenkaan tue irtautumista päihteisiin ja rikollisuuteen kiinnittävästä alakulttuureista. Alakulttuureihin kuuluneet ystävät on jätettävä kokonaan taakse, mikäli ihminen haluaa irtaantua päihteisiin ja rikoksiin

kiinnittävästä alakulttuurista. Vertaisryhmien kautta voi saada uusia, samassa tilanteessa olevia ystäviä, jolloin yhteiseksi tavoitteeksi voi asettaa irtaantumisen päihteistä ja rikollisuudesta. Yhteinen päämäärä ja tavoite edesauttavat irtaantumista päihteisiin sekä rikoksiin kiinnittävästä alakulttuureista.

8.2 Päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista selviytyminen

Tässä luvussa käsittelen haastatteluaineistoista nousseita kertomuksia siitä, miten ja minkälaista apua sekä tukea haastateltavat ovat saaneet irtaantuessaan päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista. Vaikeiden asioiden läpikäyminen ja selviytyminen elämän haasteellisista vastoinkäymisistä voi vaatia vuosien työn, mutta lähiverkoston ja muiden toimijoiden avulla irtaantuminen voi helpottua. Kuitenkin päihteistä ja rikollisuudesta irtautuva henkilö tekee itse valtavan työn siinä, että hän pääsee siihen pisteeseen, etteivät päihteet ja rikollisuus määrittele enää hänen elämäänsä. Kolmannen sektorin toimijat ovat vahvasti mukana tukemassa päihde- ja rikosmaailmasta irtautumisessa. KRIS-järjestön tuki nousi vahvasti esille haastatteluaineistossa. Oletettavasti sen vuoksi, että haastattelut tehtiin juuri KRIS-järjestössä mukana olleiden henkilöiden kanssa. Joka tapauksessa KRIS-järjestö on omalta osaltaan tärkeässä roolissa suomalaisessa yhteiskunnassa tukemassa vapautuvia vankeja päihteettömään ja rikoksettomaan elämään. KRIS-järjestön toiminta ei kuitenkaan sovi kaikille, koska järjestö odottaa jäseniltään täysraittiutta eikä järjestön toiminta kata kuin pienen osan Suomen alueesta.

Sitten oli sellaista vaihetta, että mä otin itseäni niskasta kiinni, niin kuin suomalaiset sanoo, että ryhdistäydyin ja tein töitä pari vuotta. Se toimi jollain määrin, ainut vaan kun päässä pyöri koko ajan se ajatus, että mä vihasin mun perhettä, kun mä en voinut käyttää ja kun mä jouduin käymään töissä. Halu käyttää päihteitä eli siellä aika voimakkaana. Päihteiden käytön tilalle tuli se pakkomielteinen työnteko ja sitten kun työtä ei ollut, ni mä palasin heti siihen päihteiden käyttöön.

Haastateltava kertoo tavoitelleensa päihteettömyyttä erilaisten ”ihannien” avulla. Töissä haastateltava pystyi käymään kahden vuoden ajan, mutta päihteet ja päihderippuvuus kuuluivat hänen elämäänsä jatkuvasti, ainakin ajatuksen tasolla. Haastateltava koki perhettään kohtaan negatiivisia tunteita, koska perhe ja työelämä häiritsivät päihteiden käyttöä.

Päihderiippuvuus oli haastateltavassa niin vahvana, että muut elämän tärkeät asiat jäivät toissijaiseksi päihteiden rinnalla. Työsuhteen päätyminen johti siihen, että haastateltava retkahti takaisin päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävään alakulttuuriin, jonka seurauksena päihteistä irtaantuminen ei onnistunut. Raitistumista oli edeltänyt useita retkahduksia, mutta lopputulos on kuitenkin onnistunut. Loppujen lopuksi hän pääsi irrottautumaan päihteisiin ja rikollisuuteen kiinnittävästä alakulttuurista. Perheen perustaminen ja työnteko nähdään yhteiskunnassamme ”ihannormina”, jota yhteiskunnan täysivaltaisten jäsenten tulisi noudattaa. Alakulttuurissa elävän yksilön ajatus omasta itsestään voi näyttäytyä siten, että yksilö ajattelee olevansa epänormaali ja epäonnistunut elämään yhteiskunnan ihannormien mukaisesti. Raitistumisen kautta yksilö pohtii omaa historiaansa suhteessa häntä ympäröivään yhteiskuntaan. Lisäksi leimautuminen päihteiden käyttäjäksi voi vaikeuttaa irtaantumista päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista. (Laine 2014; Aromaa & Laitinen 2005.)

Mut ehkä kaikkein mullistavin asia mun kohdalla oli se, et ku mä tapasin ihmisen, joka oli käyttänyt ja lopettanut. En mä tosiaan pystynyt lopettamaan siihenkään, kun tapasin ihmisen tämän ihmisen, vaan piti vielä niinku yrittää jos se jotenkin onnistuis se päihteiden käyttö. Itse asiassa piti vielä heittää noi vankilareissut siinä välissä, ennen kuin uskoi, ettei ne oo todellakaan hyvä asia. Kipuillenhän se tietenkin, vaikeeta kun varhaisnuoruudesta on kasvanut päihteisiin.

Myöskään toisella haastateltavalla raitistuminen ei onnistunut helpoimman kautta. Raitistuminen vaati haastateltavalta vastoinkäymisiä, joiden kautta irtautuminen päihteiden ja rikollisuuden maailmasta onnistui. Haastateltavan raitistumisessa on ollut avainasemassa henkilö, joka on itse raitistunut. Toisen ihmisen samanlainen tausta ja kokemus edesauttavat usein raitistumisessa. Myös KRIS-järjestön toiminta perustuu vertaistukitoimintaan.

Vuonna X jouduin vankilaan ja päätin, että jos oon sit vielä hengissä, ni mä lopetan kaikki. Päihteettömälle osastolle pääsyn jälkeen olen ollut selvin päin. KRIS tuli tapaamaan vankilaan. Oon ollut erinäisissä työkokeiluissa ja kuntouttavassa työssä.

Eli niinku se vertaistuki. Kävin itsehoitoryhmien kautta ja KRIS -järjestön löysin vasta myöhemmin.

Vankilaan joutuminen edesauttoi haastateltavaa irtautumaan päihteisiin ja rikollisuuteen kiinnittävästä alakulttuurista. Päihteettömälle osastolle siirtymisen jälkeen haastateltava on pystynyt olemaan päihteettömänä myös osastolta vapautumisen jälkeen. KRIS-järjestö on

edesauttanut päihteettömänä pysymisessä. Päihteetön elämä edesauttaa pysymään pois rikollisuuteen kiinnittävästä alakulttuurista. Lisäksi haastateltava on osallistunut työkokeiluihin ja kuntouttavaan työhön. KRIS-järjestön vertaistuki ja työtoiminta edesauttoivat irtautumaan päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista.

Paljon mua on auttanut toi 12 askeleen ohjelma. Siinä niinko puhutaan näiden hyvitysten tekemisestä ja totta kai lähipiiristä aloitin sen. Kun sitä rupes tekemään, ni oikeastaan ensimmäistä kertaa mun elämässä rupes tuntumaan siltä, et on samalla viivalla toisten kanssa eikä yhtään huonompi.

Haastateltava kertoo saaneensa 12 askeleen ohjelmasta apua. Ohjelmassa yhtenä askeleena on hyvitysten tekeminen toisille ihmisille. Haastateltava aloitti hyvitysten tekemisen lähipiiriin läheisistä ihmisistä. Hyvitysten tekeminen on nostanut haastateltavan itsetuntoa, ja hän on ymmärtänyt olevansa yhtä arvokas ja tärkeä ihminen kuin muutkin. Vaikeat elämäkokemukset ja erilainen menneisyys voivat tuottaa sosiaalista eriarvoisuudentunnetta.

Mä yritin eri tavalla hallita sitä päihteiden käyttöä. Viimeisellä tuomiolta KRIS tuli mua tapaamaan sinne ja auttoi mut siitä hoitoon ja nyt mä oon ollut X-vuotta raittiina.

Päihteiden käyttöä ja siitä seuraavaa rikollisuutta pyritään usein hallitsemaan erilaisin keinoin. Haastateltava on pyrkinyt hallitsemaan päihteiden käyttöä perustamalla perheen, muuttamalla paikkakunnalta toiselle ja tekemällä töitä. Loppujenlopuksi nämä hallitsemiskeinot eivät auttaneet, vaan lopuksi hän menetti kaiken, joiden avulla hän oli pyrkinyt hallitsemaan päihderiippuvuutta. Viimeisen vankilatuomion jälkeen haastateltava pääsi KRIS-järestön tukemana päihdekuntoutukseen.

Päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuureista irrottautuminen vaatii paljon työskentelyä ja erilaisia tukimuotoja. Vahva päihderiippuvuus vaatii usein katkaisuhoidon tai korvaushoidon lisäksi kolmannen sektorin toimijoiden tarjoamaa tukea. Erilaiset vertaisryhmät, kuten KRIS-järjestön tarjoama toiminta tukee päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista irrottautumisessa. Irrottautuminen päihde- ja rikoskierteestä vaatii usein toistoja, jolloin retkahduksilta ei voi välttyä.

9 TULOSTEN YHTEENVETO

9.1 Lapsuusmuistot haastateltavien kertomana

Tukahdutetut tunteet nousivat haastateltavien lapsuusmuistoissa voimakkaasti esille. Tunteiden käsitteleminen ja tunnistaminen ovat tärkeässä roolissa ihmisen elämässä ja hyvinvoinnissa. Jos tunteiden nimeäminen, käsitteleminen ja niistä puhuminen jäävät jostain syystä lapsuudessa puutteelliseksi tai kokonaan oppimatta voi tällä olla seurauksia aikuisuuteen. Väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuusmuistot liittyivät tunteiden tukahduttamiseen ja siihen, miten haastateltavat eivät oppineet lapsuudessaan nimeämään, tunnistamaan ja puhumaan erilaisista tunteista. Lisäksi lapsuuden emotionaalisesti ja psyykkisesti tunnekylmä lapsuus vaikuttavat lapsen itsetuntoon ja käsitykseen omasta itsestään. Yhteistä lapsuusmuistoissa oli se, että haastateltavat eivät tuoneet esille muistoja siitä, miten vanhemmat olisivat opettaneet heitä käsittelemään erilaisia tunteita positiivisin ja myönteisin keinoin.

Väkivalta- ja päihderikoksista tuomitut henkilöt eivät osanneet käsitellä tunteitaan positiivisin keinoin, jolloin he löysivät päihteistä avun tunteiden käsittelemiseen. Erilaiset päihteet sammuttivat sisäistä paha oloa hiljentämällä pinnalle nousevat tunteet. Päihderiippuvuus voi johtaa kehämäiseen kierteeseen. Psyykkinen paha olo ja päihteiden avulla sammutetut tunteet pysyvät hiljaisina päihteitä käyttämällä. Ilman päihteitä psyykkinen paha olo ja erilaiset tunteet nousevat pintaan. Käsittelemättömät tunteet ja psyykkinen paha olo voivat ajaa yksilön käyttämään päihteitä. Päihteiden käyttö ei kuitenkaan poista tunne-elämän ongelmia. Päihteiden käyttö lisää entisestään psyykkistä paha oloa. Käsittelemättömät tunteet eivät katoa päihteiden käytön yhteydessä, vaan ne pysyvät hiljaisina ja raitistumisen jälkeen käsittelemättömät tunteet nousevat pintaan. (Haapasalo 2008.)

Lapsuudenkokemukset tunteiden tukahduttamisesta ja tunteiden tietoisesta hiljentämisestä vanhempien toimesta johtivat siihen, että haastateltavat eivät osanneet käsitellä tunteitaan ja puhua tunteistaan muille ihmisille. Haastateltavilla ei ollut keinoja tunteiden käsittelyyn, joka saattoi johtaa päihdekokeiluihin ja päihderiippuvuuteen. Tutkijana olen päätenyt siihen, että

tutkielmassani tukahdutetut tunteet ja keinottomuus käsitellä sekä tunnistaa erilaisia tunteita nousevat merkitykselliseksi osatekijöiksi siihen, miksi henkilöt kiinnittyivät alakulttuuriin, jossa päihteet ja rikollisuus ovat vahvasti mukana.

Merkittävänä tekijänä haastateltavien lapsuusmuistoissa oli läheisverkoston tärkeä rooli, erityisesti isoäidin rooli. Lapsuusmuistoihin liitettiin positiivisia ja mukavia muistoja isoäidistä ja isoäidin luona vietetystä ajasta. Kodin ulkopuoliset ihmissuhteet voidaan nähdä elämässä positiivisina, myönteisinä ja suojaavina tekijöinä. Lämmin ja rakastava isoäiti-lapsusuhde on kantanut vaikeidenkin aikojen yli. Muisto siitä, miten lapsuuteen on kuulunut myös ”ihannnormia” vastaava ja rakastavainen isoäiti. Isoäitiin muodostunut lämmin vuorovaikutussuhde on ollut merkityksellinen ja kantava voimavara, sekä lapsuudessa että aikuisuudessa.

Raitistumisen jälkeen muistot isoäidistä ovat olleet tärkeässä roolissa, erityisesti niin sanottujen tavallisten elämänarvojen ja moraalien säilymisen näkökulmasta katsottuna. Isoäidin antamat elämänohjeet ja -arvot ovat toimineet päihde- ja rikosmaailmassa suojaavina tekijöinä. Henkilöillä on ollut tietynlainen raja siinä, minkälaisia rikoksia he pystyivät tekemään. Isoäiti on ollut myös auttamassa vaikeissa elämäntilanteissa, muun muassa tarjoamalla yösijaa ja ruokaa. Isoäiti on auttanut myös taloudellisesti erilaisten velkojen maksussa. Jokainen ihminen tarvitsee rinnalleen ihmisen, joka välittää ja kohtelee rakastavasti sekä arvokkaasti, tehdyistä virheistä huolimatta.

Lapsuusmuistot värittyivät turvattomuudesta, kielteisistä vuorovaikutussuhteista sekä emotionaalisesti että fyysisesti poissaolevista vanhemmista. Lapsen ja vanhemmat välinen vuorovaikutussuhde ja tätä kautta syntyvällä kiintymyssuhteella ja kiintymyssuhteen laadulla on merkitystä lapsen tulevaisuuteen. Haastatteluaineistosta nousi esille, miten näiden väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen henkilöiden kiintymyssuhde vanhempiinsa oli jollakin tasolla turvattomasti kiintynyt. (Suokas-Cunliffe 2006.)

Lapsuusmuistoista nousi esille myös vanhempien arvostus työn tekemiseen. Työtä ja työn tekemistä arvostettiin. Muistot vanhempien poissaolosta ja liiallisesta yksinäisyydestä nousivat lapsuusmuistoissa esille. Vanhemmilta odotettiin kiinnostusta lapsen asioihin, kuten koulupäivien aikana ja vapaa-ajalla tapahtuneisiin asioihin. Koulupäivien aikana saattoi olla sellaisia tilanteita, joista olisi ollut hyvä puhua aikuisen kanssa ja saada mahdollisesti tukea

johonkin mieltä painavaan asiaan. Liiallinen yksinäisyys ja vastuunkanto liian nuorena saattavat tehdä lapsesta yksinäisen ja turvattoman. Liiallinen vapaus ja päätäntävalta luovat lapselle turvattomuuden tunnetta, jolloin lapsi saattaa herkästi ajautua päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävään alakulttuuriryhmään, joka korvaa jollakin tasolla perheen vuorovaikutuksen ja yhdessäolon. (Haapasalo 2008; Laine 2014; Laitinen & Aromaa 2005.)

Lapsuusmuistoihin liittyi myös vanhempien keskinäisiä riitoja ja huoltajuuskiistoja. Huoltajuuskiista ja vanhempien keskinäiset riidat olivat erityisen rankka elämänvaihe lapsen elämässä. Jatkuva riitojen kuunteleminen ja välikappaleena oleminen voivat aiheuttaa lapselle psyykkistä pahaa oloa ja yksinäisyyttä. Vanhemmat eivät välttämättä jaksa huomioida lapsiaan jatkuvien riitojen vuoksi, jolloin lapsi jää yksin erilaisten olotilojen ja tunteiden kanssa. Yhdellä haastateltavista oli pysäyttävä muisto, kun hän toi esille, ettei hänen lapsuudessaan ollut sellaista hyvää muisteltavaa, jota kannattaisi aikuisena muistella. (Haapasalo 2008.)

Muistot kouluvuosilta olivat melko negatiivisia. Ala-asteella ilmaantui ensimmäiset kouluvaikeudet ja vaikeudet jatkuivat läpi koko peruskoulun ajan. Lapsuusmuistot koulukiusaamisesta ja syrjimisestä olivat säilyneet muistoissa edelleen vuosikymmentenkin jälkeen. Levottomuus ja keskittymisvaikeudet näkyivät ala-asteen kolmannella ja neljännellä luokalla. Viides luokka oli koulutaipaleen käännekohta. Koulunkäynti ja käyttäytyminen muuttuivat haasteellisemmaksi ja koulupoissaolojen määrä lisääntyi. Haastatteluaineistosta ei noussut esille muistoja siitä, miten lintaamiseen tai levottomuuteen olisi koulun taholta puututtu lapsen edunmukaisesti. Koulun tukitoimet rajoittuivat muistoissa ainoastaan tarkkailuluokalle siirtämisen ja jälki-istuntojen muodossa. Psykkinen huonovointisuus siirtyi kouluun levottomuutena, keskittymisvaikeutena ja lintaamisena. Tilanteeseen ei tuonut helpotusta vanhempien ja opettajien sanktioinnit, koska levottomuus, keskittymisvaikeudet ja häiriökäyttäytyminen olivat oireita tunne-elämän ongelmista. Koulun tarjoamat tukimuodot poissaolojen ja lintaamisen puuttumiseen olivat heikot, eikä olemassa olevilla tukimuodoilla ollut apua lintaamiseen, levottomuuteen tai koulussa viihtymättömyyteen. Lapsuuden kasvuympäristön tarjoamat turvattomat ja epävakaut kasvuolet heijastuivat koulunkäyntiin. Koulunkäyntiin ei riittänyt psyykkisesti riittävästi voimavaroja, jolloin pahaolo purkautui ulos häiriköinnin ja levottomuuden kautta. (Kaltiala-Heino & Ranta & Fröjd 2010, 2033–2034).

9.2 Väkivalta ja päihteet elämäntarinoissa ja muistoissa

Väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuudenkokemuksiin liittyi myös muistoja väkivallan erilaisista muodoista. Lapsuusmuistoja värittivät kokemukset psyykkisestä ja fyysisestä väkivallasta. Psyykkisellä väkivallalla tarkoitetaan tutkielmassani sellaista väkivaltaa, joka on kohdistettu lapsen henkisenä väkivaltana ja sellaista psyykkistä väkivaltaa, jota haastateltavat olivat nähneet esimerkiksi äitiin kohdistuvana väkivaltana. Fyysisellä väkivallalla tarkoitetaan sellaista väkivaltaa, jota haastateltavat ovat itse kokeneet tai kohdanneet. Haastateltavien kokemukset vaihtelivat psyykkisestä ja fyysisestä väkivallasta, mutta jokaisen lapsuuteen on kuulunut henkistä ja/tai fyysistä väkivaltaa. Lapsuusmuistoissa väkivalta saattoi olla julmaa ja toistuvaa. Sanktiot kasvatuksen näkökulmasta eivät olleet missään suhteessa rangaistukseen. Fyysisen väkivallan lisäksi lapsuusmuistoista nostettiin esille henkinen väkivalta, jonka tarkoituksena oli toimia kasvatuksellisenä keinona. Väkivallan ja väkivaltaisen teon näkeminen voivat traumatisoida lapsen, jolloin psyykkinen vointi heikentyy ja lapsuus värityy turvattomuuden kokemuksista. (Haapasalo 2008; Suokas-Cunliffe 2006.)

Fyysisen ja psyykkisen väkivallan näkeminen, kokeminen ja uhka voivat aiheuttaa lapselle erilaisia psyykkisiä ongelmia ja traumatisoitumista. Traumatisoituminen tapahtuu usein varhaislapsuudessa lapsen persoonallisuuden ollessa vielä kehittymätön. (Schulman 2004, 151–152). Traumatisoitumisen lisäksi lapsuuden väkivaltakokemukset voivat muuttaa ihmisen persoonallisuutta, jolloin lapsesta kasvaa empatiakyvytön, tunnekylmä ja persoonallisuushäiriöinen aikuinen. Väkivaltakokemuksista traumatisoitunut lapsi ei välttämättä pysty näyttämään erilaisia tunteita, kuten ilon, surun tai vihan tunteita. (Haapasalo 1999a, 1551.) Lapsuudenkokemukset voivat vaikuttaa vahvasti yksilön tulevaisuuteen, persoonallisuuteen ja käyttäytymiseen. Elämänkaariteoreettisen ajattelun mukaan lapsuuden kehityksen perusvaihe on tärkeä elämänvaihe lapsuudessa. Lapsi oppii vuorovaikutuksen kautta toimintatapoja ja piirteitä, jotka tulevat osaksi lapsen persoonallisuutta. (Dunderfelt 2011, 52.)

Väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuus on ollut eräänlaista selviytymistä. Selviytyminen tunnekylmästä ja turvattomasta kasvuympäristöstä sekä

ylipäättänsä hengissä pysyminen lapsuuden julmista ja kraaveista väkivaltakokemuksista ovat vaatineet erilaisia selviytymiskeinoja. Selviytymiskeinoja ja -strategioita voi olla erilaisia. Yhtenä selviytymiskeinona näen haastattelukertomuksien perusteella valehtelemisen. Valehteleminen ja totuuden vääristeleminen olivat tietynlaisia opittuja keinoja, joiden avulla vältyttiin fyysiseltä pahoinpitelyltä ja muilta ikäviltä seuraamuksilta. Mikäli haastateltava olisi kertonut asioistaan totuudenmukaisesti, olisi haastateltavalle voinut koitua erilaisia rangaistuksia, kuten esimerkiksi fyysistä kaltoinkohtelua. Yksi haastateltavista koki ihmeellisenä asiana sen, että hän on edelleen hengissä äidin julmasta pahoinpitelystä huolimatta. Lapsuusmuistoja kertoessaan lapsuudesta muistui mieleen tilanteita, joissa fyysinen koskemattomuus on ollut uhattuna. Selviytyminen voidaan liittää henkilökohtaisiin voimavaroihin. Valehteleminen on toiminut kyseenalaisena voimavarana, jonka avulla on voinut selviytyä erilaisista väkivallalla uhatuista tilanteista. Selviytyminen voidaan nähdä tietynlaisena toimintatapana, jonka avulla yksilö pyrkii muuttamaan itseään, käyttäytymistään tai olosuhteitaan. (Ranki 2000, 67.)

Väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuusmuistoihin kuului myös vanhempien ja muiden läheisten ihmisten päihteiden käyttöä. Päihteistä erityisesti alkoholi ja alkoholin väärinkäyttö olivat jättäneet lapsuusmuistoihin negatiivisia muistoja. Ainoastaan yhdellä haastateltavalla ei ollut lapsuusmuistoja alkoholista tai muista päihteistä. Alkoholin käytöstä seuranneet negatiiviset vaikutukset eivät estäneet haastateltavia ajautumasta päihderiippuvuuteen. Vanhempien ja muiden ihmisten alkoholin liiallinen käyttö on aiheuttanut lapselle turvattoman ja yksinäisen olon keskellä yötä, kun kodissa on humalaisia ihmisiä. Vanhempien päihteiden käyttö voi johtaa ylisukupolviseen päihteiden käyttöön, jolloin malli opitaan sosiaalisen oppimisen teorian kautta. (Laitinen & Aromaa 2005; Kärkkäinen 2004.)

Päihtyneiden ihmisten välille syntyy herkästi ristiriitatilanteita. Aikuisten jatkuva riitely voi aiheuttaa lapselle pelkoa ja stressiä, jolloin nämä heijastuvat psyykkiseen, sosiaaliseen ja fyysiseen hyvinvointiin. Selviytymistä päihdeväritteisesti lapsuudesta voi edesauttaa läheiset ja turvalliset aikuissuhteet. Haastateltavat kertoivat erityisesti isoäidin olleen heille turvallinen ja läheinen aikuinen. Selviytymiseen vaikuttavat lisäksi yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet ja yksilölliset piirteet. Yksilön henkilökohtaisten ominaisuuksien avulla yksilö pystyy vähentämään tai sietämään erilaisten haitallisten tekijöiden vaikutusta omaan elämään. (Purola 2000, 14–16.)

Tutkielmassani käsiteltiin myös väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen henkilöiden omakohtaisia päihdekokeiluja, päihderiippuvuuden syntymistä ja rikollisuuteen ajautumista. Yhteistä heille oli, että päihdekokeilut alkoivat ala-asteikäisenä. Päihdekokeilut aloitettiin alkoholilla, tinnerin ja liimojen imppaamisella tai kannabiksella. Päihderiippuvuus syveni melko nopeasti ja huumeiden käyttö muuttui suonensisäisten huumeiden käytöksi. Nuorena aloitettu päihteiden käyttö altistaa lapsen erilaisille ongelmille, kuten vaurioittamalla nuoren henkilön aivoja, heikentämällä muistia ja oppimiskykyä. Nuorena aloitettu päihdekokeilu altistaa herkemmin päihderiippuvuuteen ja impulsiiviselle käyttäytymiselle. (Penttilä 2013.)

Fyysisten vaikutusten lisäksi päihderiippuvuus antaa ihmiselle päihderiippuvaisen leiman. Nuori voidaan leimata koulussa häiriökäyttäytyjäksi, päihderiippuvaiseksi tai menetetyksi tapaukseksi. Leimautumisella on väistämättä vaikutuksia nuoren elämään. Tarkkailuluokan oppilaaksi leimattu nuori ystävystyy muiden tarkkailuluokan oppilaiden kanssa, jolloin he muodostavat yhteisen alakulttuuriryhmän. Yhteisessä alakulttuuriryhmässä nuoret tuntevat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja hyväksyttävyyttä. ”Tarkkiksen” pojat leimataan erilaisiksi ja heidät ulkoistetaan tavallisten nuorten kaveriporukoista, jolloin riski kiinnittyä päihteiden ja rikollisuuden alakulttuureihin kasvaa. Koulu voi toimia myös eräänlaisena kontrollikoneistona, jossa on tietynlaiset säännöt ja normit, joiden puitteissa koulun oppilaiden tulee toimia. Runsaat koulupoissaolot ja oppivelvollisuuden laiminlyönti merkitsevät myös silloin sitä, että nuoren elämästä puuttuu tietynlainen kontrollikoneisto. Tämä voi johtaa siihen, että nuori etsii alakulttuuriryhmistä tietynlaisen kehyksen ja kontrollin elämälleen. (Laine 2014, Laitinen & Aromaa 2005.)

Haastattelussa ei esiintynyt yhteneväisiä muistoja siitä, miten rikollisuus ja väkivaltainen käyttäytyminen alkoivat. Osalla haastateltavista rikollisuus alkoi näpistelyillä ja varkauksilla. Osalla haastateltavista päihteiden käyttö ja päihderiippuvuus toivat rikollisuuden mukanaan. Väkivaltaiset teot olivat pääsääntöisesti alakulttuuriin kuuluneiden jäsenten keskinäisiä välienselvittelyitä tai huumevelkojen perintää. Väkivaltaisia tekoja ei kohdistettu marginaaliyhteisön ulkopuolella eläviin ihmisiin. Haastateltavien saamat tuomiot liittyivät läheisesti alakulttuuriin kuuluviin asioihin, eli huumeiden käyttöön, huumeiden myymiseen, varkauksiin ja pahoinpitelyihin. Alakulttuuriin kuulumisen edellyttää sen asettamien sääntöjen ja kulttuurin mukaisia toimintatapoja. (Laine 2014; Laitinen & Aromaa 2005.)

9.3 Selviytyminen päihteiden ja rikollisuuden maailmasta

Päihderiippuvuudesta selviytyminen ja päihteiden käytön lopettaminen vaativat yksilöltä henkilökohtaisen halun päihteiden lopettamiseen. Ulkopuolinen ei pysty vaikuttamaan lopettamispäätökseen, vaan lopettamisen halu ja tahtotila pohjautuvat päihteiden käyttäjän omaan motivaatioon. Läheiset ihmiset ja auttajatahot voivat tukea päihteiden käyttäjää päihteiden käytön lopettamisessa ja raitistumisessa. Vankiloiden päihteetön osasto voi edesauttaa vankia irtautumaan päihderiippuvuudesta. Päihteiden käyttö ja rikollisuus kulkevat usein käsi kädessä. Päihteisiin ja rikoksiin kiinnittäviin alakulttuureihin liittyy erilaisia rikoksia, kuten väkivaltarikoksia ja varkauksia. Huumeiden hankinta vaatii usein rikollista toimintaa, jotta päihteiden käyttöä pystyy rahoittamaan. (Kekki 2009, 7–14.)

Päihderiippuvuus liittyy läheisesti tunne-elämään liittyviin haasteisiin. Tunne-elämän rikkoutuneisuus, tukahdutetut tunteet ja psyykinen huonovointisuus olivat vaikuttaneet osaltaan päihteiden käytön aloittamiseen ja päihderiippuvuuteen. Päihteettömänä tunne-elämän ongelmat tuntuivat liian tuskallisilta, jolloin tuskaan haettiin helpotusta erilaisista päihteistä. Psykoanalyttisen teorian mukaan selviytyminen päihde- ja rikoskierteestä vaatii yksilöltä sellaisia ajatuksia tai tekoja, joiden kautta ongelmia voidaan ratkaista (Purola 2000, 14–16). Tunne-elämän ongelmien selviytymiskeinona oli aikaisemmin päihteiden käyttö. Yksilö pyrki selviytymään tunne-elämän ongelmistaan hiljentämällä tunteet päihteiden avulla. Halu irtaantua päihteiden käytöstä johtaa siihen, että yksilön tulee opetella uudenlaisia selviytymiskeinoja tunne-elämänsä ongelmiin. Päihderiippuvuuden aikana elämän turvasatama löytyi päihteistä.

Päihderiippuvuuden aikana päihteet priorisoitiin ensimmäiselle sijalle. Huumeiden käytöstä johtuvat haittavaikutukset eivät tuntuneet alkuvuosina ongelmallisilta tai haitallisilta, päihteiden käyttö tuntui itse asiassa mukavalta ja ongelmattomalta. Päihteiden käytöstä johtuvat vaikeudet ovat moniulotteisia ja vaikuttavat yksilön jokaiseen elämän osa-alueeseen, niin fyysiseen, psyykkiseen kuin sosiaalisen hyvinvointiin. Kuten haastateltavat kuvasivat, huumeiden negatiivisten vaikutusten huomaaminen vei vuosia, jopa vuosikymmeniä. Pohjalla käyminen ja oma tahto ovat usein avainasemassa yksilön päihderiippuvuuden pysäyttämässä.

Päihteiden käyttö ja päihderiippuvuus muokkaavat ihmisen luonnetta ja identiteettiä. Haastateltavien päihteiden käyttö alkoi hyvin nuorena, jolloin identiteetin kehittyminen on vielä keskeneräinen. Identiteetti ja luonne muokkautuivat alakulttuurin tarpeita vastaavaksi. Oman identiteetin muokkaaminen sellaiseksi, joka vastaa yhteiskunnan odotuksia, vaatii uudenlaista selviytymistä, uusien taitojen ja asioiden opettelua. Lisäksi päihde- ja rikoskierteestä irtautuva henkilö etsii itselleen uudenlaisen sosiaalisen paikan yhteiskunnassa. Aikaisempi elämä yhteiskunnan marginaaliryhmässä on ollut erilaista kuin uudessa tavoitellussa elämässä yhteiskunnan keskiössä. Sosiaalisen paikan etsintä voi ajoittain aiheuttaa turhautumista, jos yhteiskunnan jäsenet leimaavat henkilön rikolliseksi ja päihteiden käyttäjäksi, vaikka henkilö olisi pystynyt irtaantumaan päihde- ja rikoskierteestä. Rikollisen ja päihteiden käyttäjän leima vaikeuttaa uudenlaisen sosiaalisen paikan etsimistä yhteiskunnassa, jolloin riski kiinnittyä vanhaan toimintatapaan voi kasvaa. (Laine 2014, 127–129.)

Päihde- ja rikoskierteestä irtaantuminen on vaatinut työskentelyä sekä itsensä että muiden auttajatahojen kanssa. Halu päihteiden käytön lopettamiseen ei välttämättä riitä yksinään, vaan rinnalle tarvitaan konkreettista apua. Selviytyminen päihde- ja rikoskierteestä saattaa vaatia epäonnistuneita selviytymisyriksiä, jotta yksilö pystyy irtautumaan lopullisesti päihteisiin ja rikollisuuteen kiinnittävästä alakulttuurista. Päihteetöntä elämää voidaan tavoitella erilaisten keinojen kautta. Vankeusrangaistukseen liitetään tukitoimia, jotka tukevat päihteettömyyden tavoittelussa. Muutosvaiheessa oma halu irtaantua päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista sekä siirto vankilan päihteettömälle osastolle voivat olla avainasemassa. Vankilassa päihteettömyys voi onnistua helpommin, mutta vankilasta vapautumisen jälkeinen aika on riskialtista, jolloin päihde- ja rikoskierteestä irtautuva yksilö tarvitsee muiden apua ja tukea.

Erilaiset vertaistuki- ja itsehoitoryhmät ovat tehokkaita tukimuotoja silloin, kun tavoitteena on irtaantuminen päihteisiin ja rikollisuuteen kiinnittävästä alakulttuurista. KRIS-järjestön periaatteena on vertaistukitoiminta. Järjestön toimintaa voisi kuvailla positiiviseksi alakulttuuriryhmäksi. KRIS-järjestön toiminta tarjoaa päihde- ja rikostaustan omaaville henkilöille hyväksyttävää ryhmätoimintaa, joka näyttäytyy positiivisena alakulttuuriryhmänä. Tukihenkilöt omaavat samantyyppisen taustan, jolloin he tietävät kokemusasiantuntijoina päihde- ja rikoskierteestä irtaantuvan henkilön tilanteeseen liittyvät asiat. Vapautunut vanki

tarvitsee rinnalla kulkijaa käytännön asioiden hoitamisessa, mutta myös psyykkisten asioiden käsittelyssä. Kolmannen sektorin toimijoiden lisäksi julkinen terveydenhuolto ja sosiaalitoimi voivat toimia auttavana kätenä. Haastatteluaineistossa kolmannen sektorin toimijat nousivat esille julkisia toimijoita vahvemmin.

Päihderiippuvuutta voi pyrkiä hallitsemaan myös esimerkiksi työnteolla tai perheen perustamisella. Nämä eivät kuitenkaan ole välttämättä riittäviä keinoja päihderiippuvuuden hallinnassa, koska työpaikan tai perheen avulla ei ole mahdollista poistaa päihteiden käyttöön liittyviä syitä. Haastatteluaineistojen perusteella päihteiden käyttö liittyy vahvasti tunne-elämän erilaisiin ongelmiin. Tunne-elämän ongelmat voivat juontaa juurensa lapsuudenkokemuksista. Ihmisen sisällä oleva psyykkinen paha olo tulisi käsitellä siten, että erilaiset tunteet eivät vaatisi päihteitä hiljentyäkseen. Päihderiippuvuudesta pois pääseminen vaatii alkuperäisten syiden käsittelemistä ja uudenlaisia tapoja tunteiden käsittelyyn.

Haastateltavien polku päihde- ja rikoskierteestä pois pääsemiseen on yksilöllinen ja erityinen. Jokainen on tehnyt valtavan työn siinä, että he pystyivät selviytymään jopa vuosikymmeniä kestäneestä päihde- ja rikoskierteestä ja aloittamaan uudenlaisen elämäntyylin. Jokaiselle tulisi tarjota mahdollisuus elämään ilman päihteitä ja rikollisuutta, vaikka taustalla olisi aikaisempia epäonnistuneita irtaantumisyrittäjiä. Näkemykseni mukaan otollinen hetki on silloin, kun vankeusrangaistusta suorittava henkilö itse haluaa selviytyä päihde- ja rikoskierteestä takaisin tavalliseen, päihteettömään ja rikoksettomaan elämään. Yhteistyö eri auttajatahojen kanssa johtaa sekä yksilöä että yhteiskuntaa palvelemaan lopputulokseen.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkielmani tavoitteena oli tutkia narratiivisen tutkimusmenetelmän avulla päihde- ja väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden narratiivisia lapsuusmuistoja sekä selviytymistä päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista. Tutkielmani pohjautui viiden KRIS-järjestöön kuuluvan miehen henkilökohtaisiin lapsuusmuistoihin ja selviytymiseen päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista. Lapsuusmuistojen pohjalta muodostui väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen henkilöiden elämänkaari lapsuudesta haastatteluhetkeen asti. Tutkielmani tarkoituksena ei ole ollut kuvata haastatteluun osallistuneiden elämänkaarta kokonaisuudessaan. Kiinnostukseni kohdistui haastateltavien lapsuusmuistoihin, päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävään alakulttuuriin ja alakulttuurista irtautumiseen.

Viittasin luvussa 2.1 Pulkkisen ja Caspin (2002, 4) kuvaamaan neljään erilaiseen tekijään, jotka kuuluvat yksilöiden sosiaaliseen kehityskaareen. Ensimmäinen tekijä kuvasi sitä, minkälaisia vaikutteita ihmisen elämässä voi olla ja minkälaisia päätöksiä elämässä voidaan tehdä. Haastateltavien lapsuuteen kuului tietynlaisia vaikutteita, jotka voivat altistaa väkivaltaiselle käyttäytymiselle. Väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuusmuistoista nousi turvattomuuden tunnetta, fyysistä tai psyykkistä väkivaltaa, päihteitä liiallisesti käyttäviä huoltajia, hylkäämiskokemuksia, kouluvaikeuksia ja päihdekokeiluja hyvin nuorella iällä. Erilaisten tutkimusten (Tikkanen 2009, Elonheimo 2010, Haapasalo 1999a & Kirsi Lagerspetz 1994) mukaan väkivaltarikollisuudelle altistavia tekijöitä ovat muun muassa kodin ja kasvuympäristön turvattomuus (rikollisuus, päihteet ja köyhyys), puutteet huolenpidossa, heikko koulumenestys- ja motivaatio, lapsuuden käytösongelmat ja psyykkinen, fyysinen tai seksuaalinen väkivalta. Tutkimusten mukaan erityisesti väkivaltaa nähnyt tai kokenut lapsi voi todennäköisemmin syyllistyä väkivaltaisiin tekoihin kuin lapset, joiden lapsuudessa ei ole ollut väkivaltaa tai väkivallan uhkaa. Myös erilaiset psykologiset sekä sosiologiset selitysmallit antavat viitteitä lapsuudenkokemusten ja -vaikutusten merkityksestä aikuisuuteen.

Lapsuuden kasvuympäristön vaikutusten lisäksi yksilön henkilökohtaisella päätöksenteolla on merkitystä yksilön sosiaaliseen kehityskaareen. Päihde- ja väkivaltarikoksista tuomitut henkilöt tekivät nuoruudessaan loppuelämäänsä vaikuttavan päätöksen, jolloin päihdekokeilut

johtivat päihderiippuvuuteen ja väkivaltarikosten tekemiseen. Tutkimusten mukaan päihderiippuvuus voi johtaa väkivaltarikollisuuteen, mutta väkivaltarikollisuus voi myös puolestaan johtaa päihderiippuvuuteen. Päihderiippuvuus ja rikollisuus kulkevat useimmiten käsi kädessä. Rikollisilla teoilla voidaan hankkia rahaa huumeiden ostamiseen. Väkivaltaisia tekoja tehdään välien selvittelyiden ja velkoja perinnän vuoksi. Päihtyneenä ihminen on alttiimpi tekemään erilaisia rikoksia. Päihteitä käyttämällä helpotetaan rikollisten tekojen tekemistä, jotta empatiakyky ja omatunto eivät rajoita rikosten tekemistä. (Pulkkinen & Caspi 2002, 4 ; Kekki 2009.)

Toisena vaikuttavana tekijänä yksilön elämänkaareissa on tapahtumien ajoittuminen yksilön elämään. Päihde- ja väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden kiinnittyminen alakulttuuriin ajoittui nuoruuteen. Lapsuudenkokemuksilla voi olla vaikutusta nuorena tehtyihin valintoihin. Eläminen päihde- ja rikollisuuden marginaaliyhteisössä muokkaavat yksilön identiteettiä. Ihmisen identiteetti kasvaa ja muovautuu ympäristön ja elämäntilanteen mukaan. Väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen henkilöiden päihderiippuvuus ja eläminen marginaaliyhteisössä alkoi hyvin nuorena, jolloin nuoren identiteetti ei ole kasvanut ja kehittynyt riittävästi. Vuosien varrella identiteetti muokkautui päihde- ja väkivaltamaailmaa vastaavaksi, jolloin eläminen päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävässä alakulttuurissa helpottui. Huumeiden- ja väkivaltarikosten maailmassa elävien henkilöiden tulee elää ryhmän sosiaalisen ilmiön eli toimintatapojen ja kulttuurin mukaisesti. Päihteet ja rikollisuus ajoittuvat vahvasti siihen hetkeen, jolloin yksilö elää marginaaliyhteisössä, jossa päihteet ja rikollisuus ovat arkipäivää. Elämä on kiinnittynyt vahvasti päihteisiin ja rikollisuuteen, jonka vuoksi elämän muut osa-alueet tulevat päihteiden ja rikollisuuden jälkeen. (Pulkkinen & Caspi 2002, 4.)

Kolmantena ja neljäntenä vaikuttavana tekijänä yksilön elämänkaareen on erilaisten yhtymäkohtien ajoittuminen suhteessa toisiin ihmisiin ja yksilön elämään vaikuttaviin historiallisiin tekijöihin. Päihde- ja rikoskierteestä pois selviytyminen vaatii ennen kaikkea yksilöltä itseltään suuren tahtotilan. Kukaan muu kuin yksilö itse ei pysty katkaisemaan päihde- ja rikoskiertettä. Elämän käännekohtat ja siirtymät voivat olla mahdollisuus haluttuun muutokseen. Todellinen muutos voi vaatia monenlaisia käännekohtia yksilön elämässä, mutta tavoitteena on pysyvä irtautuminen päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista. Perhe-elämä on voinut olla yhtenä selviytymiskeinona selviytymisprosessissa.

Tavallinen perhe-elämä ja päihteisiin sekä rikoksiin kiinnittyneeseen alakulttuuriin kuulumisen eivät onnistu samanaikaisesti. Perhe-elämän haastavuus ja rutiinit ovat liian haasteellisia, mikäli oma elämä on vielä, ainakin osittain kiinni päihde- sekä rikosmaailmassa. (Pulkkinen & Caspi 2002, 4.)

Oma tunne-elämä ja siihen liittyvät ongelmat voivat olla selvittämättömiä ja keskeneräisiä. Elämässä tapahtuneet fyysiset muutokset, kuten työpaikan perustaminen tai perheen hankkiminen eivät ole useinkaan riittäviä tukijoita päihteettömyyteen ja rikoksettomuuteen, mikäli ihmisen psyykkinen puoli on selvittämätön ja työstämätön. Haastateltavien elämä ajautui ”pohjalle”, kaaokseen, joka johti muutoshalukkuuteen. Tätä kautta haastateltavat päättivät eräällä vankilatuomiolla, että tästä tulee viimeinen vankilatuomio ja näin he pääsivät kiinni uudenlaiseen, päihteettömään ja rikoksettomaan elämään. Vankilassa vietetty rangaistusaika on ollut käännteentekevä ja merkityksellinen elämävaihe, joka on muuttanut väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen henkilöiden elämänsä uuteen rikoksettomaan ja päihteettömään suuntaan. Muutoksen tekeminen vaatii kuitenkin useimmiten ympärilleen muutoksen mahdollistavat tukimuodot.

Raitistumisen jälkeen päihde- ja väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden havahtuminen tunne-elämän ja tunteiden käsittelemättömyyteen ja tunteiden sekamelskaan olivat heille vaikeaa. Tästä seurasi työllistävä muutosprosessi. Mieli oli täynnä käsittelemättömien asioiden taakkaa. Aikaisemmin taakka oli pyritty sammuttamaan erilaisten päihteiden avulla. Päihderiippuvuuden aikana päihteiden käytön tavoitteena oli sammuttaa erilaiset tunteet, jonka vuoksi selvin päin oleminen oli vaikeaa ja kivuliasta. Rauhattomuuden ja levottomuuden tunteet ovat syntyneet tunne-elämän haasteiden vuoksi. Raitistumisen jälkeen haastateltavat ovat ymmärtäneet tunteista puhumisen ja niiden käsittelemisen tärkeyden. Oman identiteetin ja minäkäsityksen uudelleen luominen antavat pohjan päihteettömyydelle ja rikoksettomuudelle. Uudenlaisen identiteetin ja minäkuvan muokkautuminen tapahtuvat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, jolloin läheiset ihmiset sekä muut toimijat ovat avainasemassa. Kolmannen sektorin toimijat tukevat päihteisiin ja rikollisuuteen kiinnittävistä alakulttuureista irrottautumisessa. Minäkuvan kehittyminen voi vaatia menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden käsittelemistä vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Minäkuva muokkautuu erilaisten keskustelujen kautta ja keskustelujen avulla ihminen voi saada erilaisia merkityksiä elämälleen. (Hänninen 2000, 47.)

Kolmannen sektorin toimijoiden, kuten KRIS-järjestön kautta saatu vertaistuki ja keskustelumahdollisuus tukevat henkilön minäkuvan ja identiteetin muokkautumista uudenlaiseen elämäntyyliin sopivaksi. Vertaisryhmässä toisten kunnioittaminen, luottamus ja samantyyppinen menneisyys edistävät irtaantumista päihteisiin ja rikoksiin kiinnittävästä alakulttuurista. Päihde- ja rikosmaailmaan muokkautunut identiteetti on mahdollista työstää uudenlaiseen elämään sopivaksi identiteetiksi. Ihmisellä ei ole pysyvää ja muuttumatonta identiteettiä. Ihmisen identiteetti muodostuu erilaisista käytännöistä, tilanteista ja diskursseista, jolloin identiteetti on muokkautuva. (Timonen 2009, 260.)

Väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen henkilöiden polku on kulkenut tietynlaisen elämänkaaren. Lapsuusmuistoista tukahdutetut tunteet ja tunne-elämän ongelmat nousivat esille jokaisen haastattelun yhteydessä. Tunne-elämän ongelmat vaikuttivat koulunkäyntiin kielteisesti ala-asteelta alkaen. Keskittymiskyvyttömyys, levottomuus ja häiriökäyttäytyminen vahvistuivat yläasteelle siirryttäessä, jolloin monella oli jo takanaan päihdekokeilua ja osittaista päihderiippuvuutta. Päihteiden avulla pyrittiin helpottamaan psyykkistä huonovointisuutta ja tunne-elämän ongelmia. Päihteet sammuttivat erilaiset pintaan nousevat tunteet. Päihdemaailmaan ajautumisen jälkeen elämäntyyli liittyi rikollisuuteen ja päihteiden käyttöön. Rikollinen elämäntyyli ja siihen kiinnittyminen olivat enemmänkin suunnittelematonta ajautumista, eli seurausta päihderiippuvuudesta, kuin tarkoituksenmukaista tai tietoista ajautumista rikollisuuteen ja päihteisiin kiinnittävään alakulttuuriin. Päihderiippuvuus ja päihdemaailmassa eläminen ”velvoittavat” toimimaan marginaaliryhmän toimintasääntöjen ja kulttuurin mukaisesti, jolloin myös rikollinen elämäntyyli arkipäiväistyy. Sosiaalinen verkosto ja sosiaaliset suhteet liittyivät omaan marginaaliyhteisöön, jolloin yhteydet muuhun yhteiskuntaan heikentyivät ja yhteys marginaaliryhmään puolestaan vahvistui.

Selviytyminen päihde- ja rikoskierteestä vaatii useimmiten pohjalle epäonnistuneita selviytymisyrityksiä. Merkittävä tekijä selviytymisen kannalta on oma halu ja riittävä motivaatio sekä päätöksenteko siitä, että haluaa todellisen muutoksen elämäänsä. Toisaalta motivaatio voi löytyä vasta hoitoon menemisen jälkeen, yhdessä työntekijän tai vertaistukihenkilön kanssa. Motivaatio ja halu sekä päätöksenteko muutoksesta eivät kuitenkaan riitä yksinään, vaan rinnalle tarvitaan läheisten ihmisten lisäksi konkreettista apua, kuten julkisia sosiaali- ja terveystalouksia ja ennen kaikkea kolmannen sektorin, kuten KRIS-järjestön tarjoamia palveluita. Olennaisena selviytymisessä päihteisiin ja rikoksiin

kiinnittävästä alakulttuurista on vertaistuki, jolloin henkilöllä on mahdollisuus tasavertaiseen dialogiin henkilöiden kanssa, joilla on samantyyppinen kokemusmaailma. Vertaistuen avulla henkilöt pystyvät pohtimaan omia kokemuksiaan siten, että toinen henkilö ymmärtää toisen kokemukset. Vertaistukihenkilöiden omat muutos- ja selviytymistarinat antavat voimaa henkilöille, jotka pyrkivät irtaantumaan päihde- ja rikoskierteestä. Henkilöt huomaavat muidenkin selvinneen vastaavanlaisista elämäntilanteista, jolloin toisten onnistumiset tuovat lisävoimaa omaan muutos- ja selviytymisyrytykseen.

Tutkielmaltani toivon, että sen keskeinen sanoma olisi, miten kaikki yksilön elämänkaareen liittyneet tapahtumat ja kokemukset voivat vaikuttaa yksilön elämään koko elämänkaaren ajan. Jokaisen ihmisen menneisyys vaikuttaa väistämättä myös tulevaisuuteen, eikä menneitä asioita pysty poistamaan kokonaan mielestä, koska myös menneisyydellä on tulevaisuuden näkökulmasta tietynlainen rooli. Toivon tutkielmani antavan ymmärrystä lukijalleen väkivaltarikollisten taustoista ja siitä, miten lapsuuskokemukset ovat kuljettaneet ihmisiä päihteiden ja rikollisuuden alakulttuuriin. Lapsuuden negatiiviset kasvuolosuhteet, puutteet huolenpidossa, turvaton kiintymyssuhde ja turvaton kasvuympäristö eivät voi olla jättämättä yksilöihin jälkiä. Lapsuuden kasvuympäristö ei ole tukenut turvallisen kiintymyssuhteen ja turvallisuuden tunteet syntymistä. Elämä on lapsuudesta lähtien urautunut sellaiseen epäsuotuisaan suuntaan, jossa ihminen ei pysty täysin vaikuttamaan tulevaisuuteensa.

Päihteet ja päihderiippuvuus muuttavat ihmisen identiteettiä, moraalialia ja elämänarvoja, jolloin lapsuudessa opitut arvot ja moraalialia jäävät päihteiden jalkoihin. Tutkielmani avulla olen pyrkinyt tuottamaan uudenlaista tietoa sosiaalityön tutkimusalueelle lapsuudenkokemuksista ja niiden vaikutuksesta ihmisen koko elämänkaareen. Vaikka haastateltavien kertomukset olivat heidän omakohtaisia ja ainutkertaisia kertomuksia heidän omasta elämästään, voidaan kertomusten avulla saada yleisempää tietoa väkivalta- ja päihderikoksista tuomittujen lapsuusmuistoista ja selviytymisestä päihde- ja rikoskierteestä. Lisäksi henkilökohtaiset kertomukset lapsuusmuistoista ja selviytymisestä päihde- ja rikoskierteestä tuovat esille niin sanottua hiljaista tietoa. Omakohtaisiin kokemuksiin perustuvalla hiljaisella tiedolla voi olla merkitystä uudenlaisten sosiaalityön työmuotojen kehittämisessä.

Mielenkiintoni tutkielmaani kohtaan säilyi koko tutkielman teon ajan. Tutkielmani aihe on mielenkiintoinen ja tunteita herättävä. KRIS-järjestön jäsenten haastattelut merkitsivät tutkielmani teolle paljon, ilman heidän haastatteluita tutkielmani ei olisi onnistunut siten, kuin

olin sen suunnittelut. Tämän tutkielman laajuudessa ei pysty kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä niin moniulotteisesti ja laajasti kuin ilmiö edellyttäisi. Tutkielmani on kuitenkin onnistunut siinä laajuudessa, kuin tutkielmaa oli mahdollista tehdä. Keräämäni aineiston pohjalta voidaan osoittaa aikaisempien tutkimusten perusteella, että tutkielmani on antanut samansuuntaisia tuloksia, kuin muut vastaavanlaiset tieteelliset tutkimukset. Tämän vuoksi voin todeta, että tutkielmani on onnistunut, vaikka haastatteluiden määrä oli pieni.

Tutkielmani lapsuusmuistojen perusteella on erityisen tärkeää, jotta viranomaiset tunnistaisivat riittävän ajoissa sellaiset perheet, joissa kasvuympäristö on haitallinen lapsen myönteiselle kasvulle ja kehitykselle. Tunnekylmä kasvuympäristö ja fyysinen kaltoinkohtelu saattavat johtaa ihmisen päihde- ja väkivaltarikollisuuteen sekä tunne-elämän ongelmiin. Varhainen puuttuminen ja ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö sekä työkalut tämänlaisten perheiden löytymiselle on ensiarvoisen tärkeää. Sosiaalityöntekijöillä tulisi olla osaamisen lisäksi riittävästi aikaa ja resursseja työskennellä perheiden kanssa, jolloin työntekijöiden ja perheiden välille syntyisi luottamus, jonka kautta puuttuminen perheiden ongelmiin olisi helpompaa. Varhainen puuttuminen voisi vähentää tulevaisuudessa päihde- ja rikoskierteeseen joutuvien henkilöiden määrää. Kolmannen sektorin toimijoiden asemaa ja resursseja tulisi myös lisätä ja vahvistaa.

Tutkimusmatkani päihde- ja väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden lapsuusmuistoihin ja päihde- ja rikoskierteestä selviytymiseen on ollut erittäin mielenkiintoinen ja antoisa, mutta samalla koskettava. Tutkielmani vahvisti oletukseni siitä, miten merkittävä vaikutus lapsuudenkokemuksilla, kiintymyssuhteella ja lapsuuden kasvuympäristöllä on ihmisen elämänkaressa. Tutkielmani on hyvä päättää haastattelusitaattiin, joka kiteyttää tärkeän ajatuksen. Jokaisella meillä on oma paikkamme yhteiskunnassa. Joskus paikan etsimisessä menee vuosia, jopa vuosikymmeniä. Ihmistä ei kuitenkaan saisi arvottaa aikaisempien tekojen ja toimintatapojen perusteella. Mielestäni tärkeää on se, miten elää nykyhetkeä ja suunnittelee tulevaisuuttaan, koska muutos on aina mahdollista. Jokaisen ihmisen elämä on ainutlaatuinen ja yksilöllinen kokonaisuus. (Dunderfelt 2011, 15).

Eihän tätä elettyä elämää kannata katua ja vaikka tässä menikin aikaa, ni kattoo nyt missä mä oon. Mä oon toisenlainen.

LÄHDELUETTELO

Alestalo, Matti (2007) Rakennemuutokset ja sukupolvet. *Yhteiskuntapolitiikka* 72 (2), 146–157.

Blomster, Peter & Linderborg, Henrik & Muiluvuori, Marja-Liisa & Tyni, Sasu (2015) Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2014. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/2L62dq7TN/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2014_net.pdf . Viitattu 22.10.2015.

Caspi, Avshalom (2002) Social selection, social causation, and developmental pathways: empirical strategies for better understanding how individuals and environments are linked across the life-course. Teoksessa Lea Pulkkinen & Avshalom Caspi (toim.) *Paths to successful development. Personality in the life course*. Cambridge University Press, 281–301.

Durkheim, Émile (1985) *Itsemurha: Sosiologinen tutkimus*. Suomentanut Seppo Randel. Helsinki: Tammi.

Elbaz-Luwisch, Freema (1997) Narrative Research. Political Issues and Implications. *Teaching & Teacher Education* 13 (1) 75–83.

Elonheimo, Henrik (2010) Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 299. Turku: Turun yliopisto.

Erkkilä, Raija (2005) Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia Oy, 195–226.

Fagan, Jeffrey A (1994) Do Criminal Sanctions Deter Drug Crimes? Teoksessa: Doris Layton MacKenzie & Graig D. Uchida (toim.) *Drug and Crime. Evaluating Public Policy Initiatives*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Flick, Uwe (1998) *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage.

Saastamoinen, Mikko (1999) Narratiivinen sosiaalipsykologia – teoriaa ja menetelmiä. Teoksessa Jari Eskola (toim.) Hengelistä Harréen, narratiivista Nudistiin. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 10. Kuopio: Sosiaalitieteiden laitos, 165–192.

Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (2006) Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Fischer, Wolfram (1985) Soziale und Biographische Konstitution Chronischer Krankheit. Teoksessa Soziologie und Gesellschaftliche Entwicklung. Verhandlungen des Deutschen Gesellschaft für Soziologie. Frankfurt: Campus, 559–569.

Haapasalo, Jaana (1999a) Traumamalli ja rikoksenteekijöiden lapsuus. Suomen lääkäri-lehti 12/1999, 1547–1554.

Haapasalo, Jaana (1999b) Kaltoinkohtelun ylisukupolvisuus lastensuojelun asiakasperheissä. Teoksessa Jaana Haapasalo (toim.) Väkivallan kierre. Jyväskylä: Vankeinhoidon koulutuskeskus, 45–84.

Haapasalo, Jaana (2005) Periytyykö väkivaltainen käyttäytyminen sosiaalisesti? Suomen lääkäri-lehti 45/2005, 4611–4615.

Haapasalo, Jaana (2008) Kriminaalipsykologia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hakkarainen, Pekka (2004) Sosiaalisten ongelmien määrittely - sosiaalisen konstruktionismin näkökulma sosiaalisiin ongelmiin. Teoksessa Ismo Kantola & Keijo Koskinen & Pekka Räsänen (toim.) Sosiologisia karttalehtiä. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 253–266.

Harré, Rom & Secord, Paul (1972) The Explanation of Social Behavior. Oxford: Blackwell.

Heikkinen, Hannu L.T. (2007) Narratiivinen tutkimus – Todellisuus kertomuksena. Teoksessa: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2, näkökulmia tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 142–158.

Heiskanen, Tarja (1996) *Elämän palapeli. Johtolankoja vaikeuksista selviytymiseen*. Suomen mielenterveysseura.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Holmila, Marja & Bardy, Marjatta & Kouvonen, Petra (2008) Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (4), 421–432.

Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2006) Rikokset nuorten ”juttuina” – narratiivisen lähestymistavan mahdollisuuksia. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.). *Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitos, nuorisotutkimusverkosto, nuorisoasiain neuvottelukunta, 211–234.

Hypén, Kimmo (2004) *Vankilasta vuosina 1993-2001 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet*. Helsinki: Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004.

Hyvärinen, Matti (2004) *Eletty ja kerrottu kertomus*. *Sosiologia* 4/2004, 297–309.
<http://elektra.helsinki.fi/helios.uta.fi/se/s/0038-1640/41/4/elettyja.pdf>. Viitattu 29.12.2015.

Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2005) *Kerronnallinen haastattelu*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 189–222.

Hänninen, Vilma (1999) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 696.

Ikonen, Tuula (2000) *Tuhkasta uusi elämä. Selviytymisen teoreettiset ja käytännölliset lähtökohdat*. Helsinki: Yliopistopaino.

Jokela, Markus (2006) *Perimä ja ympäristö antisosiaalisuuden kehityksessä*. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.). *Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitos, nuorisotutkimusverkosto, nuorisoasiain neuvottelukunta, 97–122.

Joki-Erkkilä, Minna & Jaarto, Marika & Sumia, Maria (2012) Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivittie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 79–98.

Juntumaa, Rauno (1997) Matka kohti tasapainoista aikuisuutta. Teoksessa Tarja Heiskanen & Mirja Vallisaari (toim.) Elämä kutsuu. Elämäntaidon ja selviytymisen kirja. Porvoo: Suomen mielenterveysseura.

Kaltiala-Heino, Riittakerttu, Ranta Klaus & Fröjd Sari (2010) Nuorten mielenterveys koulumaailmassa. Katsaus. Lääketieteellinen Aikakausikirja Duodecim 2010;126(17):2033-9.

Kaurala, Marjatta & Kylämarttila, Veikko (2010) Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema. Kriminaalihuollon tukisäätiön raportteja 2/2010. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.

Kekki, Tuula (2009) Taparikollisuus, huumeet ja rikoskierre. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 80/2009. Tampere: Poliisikorkeakoulu.

Kinnunen, Aarne (2008) Kriminaalipolitiikan paradoksi. Tutkimuksia huumausainerikollisuudesta ja sen kontrollista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 233. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Kivivuori, Janne & Lehti, Martti (2014) Henkirikokset. Teoksessa Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 266. Rikollisuustilanne 2013. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Kivivuori, Janne (2006) Nuorisoriikollisuuden kehitys. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.). Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitos, nuorisotutkimusverkosto, nuorisoasiain neuvottelukunta, 15–56.

Kivivuori, Janne (2013) Rikollisuuden syyt. Uudistettu toinen laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.

Korkiakangas, Pirjo (1996) Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. Helsinki: Kansatieteellinen arkisto 42, Suomen muinaismuistoyhdistys.

KRIS-Tampere ry (2015). <http://www.kris.fi/kris-tampere/> . Viitattu 24.11.2015.

Krug, Etienne & Dahlberg, Linda & Mercy, James & Zwi, Anthony & Lozano, Rafael (toim.) 2005. Väkivalta ja terveys maailmassa. WHO:n raportti. Geneve: WHO. http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/full_fi.pdf . Viitattu 11.1.2016.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kärkkäinen, Tuulikki (2004) Koulutuksen ja lapsi-vanhempisuhteen yhteys elämässä selviytymiseen. Sosiaalinen perimä ja koulutuskulttuurisen pääoman periytyminen sukupolvesta toiseen. Helsinki: Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 250.

Lagerspetz, Kirsi (1994) Miten suhtautua aggressiivisuuden biologisiin selitysmalleihin ja hoitotapoihin? Suomen lääkärilehti 49(22–23), 2180–2185.

Laine, Matti (1991) Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. Juva: WSOY.

Laine, Matti (2014) Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Helsinki: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Laitinen, Ahti & Aromaa, Kauko (2005) Rikollisuus ja kriminologia. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Lehti, Martti (2006) Nuorten henkirikokset 1980–2004. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.). Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitos, nuorisotutkimusverkosto, nuorisoasiain neuvottelukunta, 57–96.

Lewis, D.O (1992) From abuse to violence: Psychobiological consequences of maltreatment. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 31(34), 383–391.

Meidän perheen tunnetaidot. Neuvokas perhe. <http://www.neuvokasperhe.fi/meidan-perheen-tunnetaidot>. Viitattu 29.5.2016.

Mikä KRIS on? (2015). <http://www.kris.fi/mika-kris-on/> . Viitattu 24.11.2015.

Moilanen, Juha (1997) Lapsuuden väkivaltakokemusten yhteys itseilmoitettuun rikollisuuteen. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Psykologian laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Niemi, Hannu (2010) Rikollisuus Suomessa. http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2456/rikollisuus_suomessa . Viitattu 26.11.2015.

Nummenmaa, Lauri (2010) Tunteiden psykologia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003) Mitä on? Teoksessa Eija Paavilainen & Tarja Pösö (toim.) *Lapset, perhe ja väkivaltatyö*. Porvoo: WSOY, 13–14.

Pahlen, Bettina von der & Eriksson, Peter C.J (2003) Alkoholi ja aggressiivinen käyttäytyminen. *Lääketieteellinen Aikakausikirja Duodecim* 119(24), 2488–2493.

Penttilä, Jani (2013) Alkoholi ja nuoret aivot. *Suomen Lääkärilehti* 19(13).

Pohjola, Anneli (1999) Tiedontuotanto sosiaalityössä. Teoksessa Riita Granfelt & Harri Jokiranta & Synnöve Karvinen & Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) *Monisärmäinen sosiaalityö*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 53–95.

Polkinghorne Donald E (1995) Narrative Configuration in Qualitative Analysis. *Qualitative Studies in Education* 8 (1) 5–23.

Pulkkinen, Lea & Caspi, Avshalom (2002) Paths to successful development. Personality in the lifecourse. Cambridge University Press.

Punamäki, Raija-Leena (2005) Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen välinen yhteys. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 174–197.

Purola, Helena (2000) Kotona asuvan aivoverenkiertohäiriöpotilaan ja hänen omaistensa kokemuksia selviytymisestä. Oulu: Oulun yliopisto.

Putkonen, Anu (2007) Mental Disorders and Violent Crime. Epidemiological Study on Factors Associated with Severe Violent Offending. Kuopion yliopiston julkaisuja D, lääketiede 422. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Rautniemi, Lasse (2012) Yhdyskuntapalvelu kansalaisyhteiskunnan ja valtion rajamailla. Teoreettis-empiirinen tutkimus. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampere: Tampereen yliopisto.

Portelli, Alessandro (2006) Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006a) KvaliMOT - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

http://www.fsd.uta.fi/fi/julkaisut/motv_pdf/KvaliMOTV.pdf. Viitattu: 1.5.2016.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006b) KvaliMOTV -

Menetelmäopetuksen tietovaranto Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto

<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. Viitattu: 11.6.2016.

Saarinen, Mikael (2006) Leffaterapiaa. Tunneälyä ja itsetuntemusta kotisohvalta. Helsinki: Kirjapaja.

Salmi, Venla & Lehti, Martti & Danielsson, Petri & Aaltonen, Mikko (2014) Pahoinpitely- ja ryöstörikokset. Teoksessa Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 266.

Rikollisuustilanne 2013. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Sariola, Heikki (2014) Herra Koivuniemi pantu viralta - 30 vuotta ruumiillisen kurittamisen kieltämisestä. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

<http://www.lskl.fi/files/2299/HerraKoivuniemiPantuViralta.pdf> . Viitattu 18.11.2015.

Schacter, Daniel L (2001) Muisti. Aivot, mieli ja menneisyys. Suomentanut Tommi Ingalsuo & Maarika Toivonen. Helsinki: Terra Cognita. Englannin kielinen alkuteos 1997.

Schulman, Gustav (2004) Väkivalta ja sietämättömien tunteiden kierrätys. Suomen lääkärilehti 59(3), 149–154.

Silventoinen, Karri (2014) Perhe- ja kaksostutkimukset. Teoksessa Antti Latvala & Karri Silventoinen (toim.) Käyttäytymisgenetiikka - geeneistä yhteiskuntaan. Helsinki: Gaudeamus, 27–45.

Silventoinen, Karri & Latvala, Antti (2014) Geenien ja ympäristön välinen vaikutus. Teoksessa Antti Latvala & Karri Silventoinen (toim.) Käyttäytymisgenetiikka - geeneistä yhteiskuntaan. Helsinki: Gaudeamus, 85–100.

Sinkkonen, Jari (2005) Kiintymyssuhteen häiriöiden yhteydet psykopatologiaan. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 146–173.

Suokas-Cunliffe, Anne (2006) Lapsuuden kompleksisen traumatisoitumisen seuraukset aikuisuudessa. Suomen lääkärilehti 21(6), 9–14.

Suokas-Cunliffe, Anne & Van Der Hart, Onno (2006) Dissosiaatiohäiriö - varhaisen, jatkuvan traumatisoitumisen pitkäaikaisseuramus. Lääketieteellinen Aikakausikirja Duodecim 122(16), 2001–2007.

Syrjälä, Leena & Estola, Eila & Uitto, Minna & Kaunisto, Saara-Leena (2006) Kertomuksen tutkijan eettisiä haasteita. Teoksessa Jaana Hallamaa & Veikko Launis & Salla Lötjonen & Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 181–202.

Söderholm, Annlis & Politi, Johanna (2012) Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 79–98.

Tikkanen, Roope (2009) Predictors of violent reconvictions and mortality among impulsive alcoholic violent offenders: A prospective study. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Timonen, Helena (2009) Omin sanoin. Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapauteen. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja. Joensuu: Joensuun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta.

Tupola, Sari-Mari & Kivitie-Kallio, Satu & Kallio, Pentti & Söderholm, Annlis (2012) Lapsen fyysinen pahoinpity. Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 99–110.

Turunen, Kari E (1990) Ihmisen ymmärtäminen. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Tyni, Sasu (2015) Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Akateeminen väitöskirja. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Vihottula, Heli (2015) ”En suostu yksinkertaisesti häviämään ihmisten silmistä” Kertomuksia traumaattisesta kokemuksesta selviytymisestä. Tampere: Tampereen yliopisto.

Vilhula, Anna (2007) Sosiaalinen perimä. Ylisukupolviset kohtalot tutkimuskirjallisuuden valossa. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.

Widom, Cathy Spatz (1989) The cycle of violence. Science. 163–166.

LIITE 1. HAASTATTELUKYSYMYKSET

Taustatiedot

- Ikä
- Koulutustausta
- Rikollisuuden kesto
- Tuomioiden määrä
- Väkivaltarikokset (minkälaisista väkivaltarikoksista tuomioita)

Haastattelun pääkysymykset:

Millaisia muistoja sinulla on lapsuudestasi?

Haastattelun lisäkysymykset:

Kerro lapsuudestasi:

Kuvaile ja kerro perheestäsi ja perhesuhteista. Onko sinulla sisaruksia? Keitä perheenjäseniä kuului lapsuuteesi?

Minkälaista perheenne arki oli? Entä viikonloput ja juhlapyhät?

Minkälaisia muistoja sinulla on ennen koulun alkamista sekä kouluvuosista ja koulunkäynnistä?

Minkälaisia mukavia ja vastaavasti ikäviä muistoja lapsuuteesi kuuluu?

Haastateltavan vanhemmat ja heidän väliset suhteet:

Minkälaiselta sinun perhe-elämäsi näyttäytyi? Minkälaiset olivat vanhempieni väliset suhteet?

Entä minkälaiset olivat sinun ja vanhempiesi väliset suhteet? Minkälainen suhde vanhemmillasi oli päihteisiin ja rikollisuuteen?

Vanhempiesi/vanhempasi kasvatustyyli:

Miten koet vanhempiesi kasvattaneen sinut ja sisaresi? Minkälainen kasvatustyyli vanhemmillasi oli? Käytettiinkö kasvatuksessa rangaistukeinoja?

Nykyisyys:

Minkälaisena koet lapsuutesi nyt tässä elämäntilanteessa? Millaiset lapsuusmuistot koet tässä ja nyt itsellesi tärkeinä, olennaisina?

LIITE 2.

INFORMAATIOKIRJE HAASTATELTAVILLE

Arvoisa haastateltava,

olen sosiaalityön opiskelija Tampereen yliopiston, Porin yksiköstä. Teen pro gradu - tutkielmani väkivaltarikollisuudesta tuomittujen henkilöiden lapsuusmuistoista. Teitä haastatteleamalla toivon saavani kuulla Teidän omana kertomananne matkastanne lapsuudesta aikuisuuteen. Tutkielmani tavoitteena on kuulla haastateltavien omakohtaisia ajatuksia lapsuudestaan sekä lapsuuteen liittyviä muistoja, niin ikäviä kuin hyviäkin, myös mahdollisia väkivaltamuistoja, sekä niiden merkitystä nykyelämässä haastateltavien omasta näkökulmasta. Tavoitteenani on tuoda tutkielmassani esille väkivaltarikollisuudesta tuomittujen henkilöiden lapsuusmuistoja, juuri Teidän oman näkemyksen mukaan.

Haastatteluun kuluu aikaa noin tunnin verran. Nauhoitan haastattelun nauhurille, jotta haastatteluaineiston kirjoittaminen kirjalliseen muotoon mahdollistuu. Nauhoitettu aineisto tullaan poistamaan heti, kun olen saanut haastattelun litteroitua tietokoneelleni. Haastatteluaineistot ovat vain minun käytössäni, eikä muilla ulkopuolisilla ole pääsymahdollisuutta aineistoon. Haastatteluun osallistuvat nimeä tai muita tunnistetietoja ei mainita missään, jolloin haastateltavan yksityisyys on turvattu.

Tarkoitukseni on käyttää haastatteluaineistosta poimittuja sitaatteja tutkielmani aineistosuudessa. Toivon myös löytävän haastatteluaineistosta sopivan lauseen tutkielmani otsikoksi. Tulen hävittämään kirjallisen haastatteluaineiston heti tutkielmani valmistuttua. Haastatteluaineistoa tullaan käyttämään ainoastaan tutkimukseeni. Haastattelut ovat täysin vapaaehtoisia ja luottamuksellisia. Haastateltavana sinulla on täysi oikeus kieltäytyä tai keskeyttää haastattelu, mikäli et halua osallistua haastatteluun. Varmistan suostumuksesi tutkimukseen vielä suullisesti aloittaessamme haastattelua. Mikäli sinulle herää ajatuksia tai kysymyksiä haastattelun jälkeen, voit olla minuun yhteydessä sähköpostitse. Sinulla on myös mahdollisuus keskustella haastattelussa heräävistä tunteista yhdessä muiden KRIS-Tampere järjestön jäsenten kanssa.

Ystävällisin terveisin, Jenny Surigins.

Sähköpostiosoitteeni on: xxxxxxxxxx@xxxxx.xx

